

A KEGYES-TANÍTÓRENDIEK

VEZETÉSE ALATT ÁLLÓ

SZEGEDI VÁROSI FŐGYMNASIUM
ÉRTESÍTŐJE

AZ 1888—89. TANÉVRŐL.

KÖZZÉTESZI

MAGYAR GÁBOR

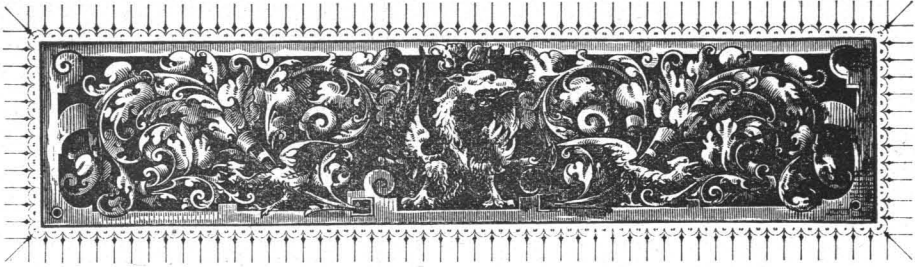
IGAZGATÓ.

SZEGEDIEN, 1889.

NYOMTOTT BÁBA SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

A középiskola kérdése.

Das ist all recht gut,
Dass Jeder das Seine bedenken thut ;
Aber, pflegt der Feldherr zu sagen,
Mann muss immer *das Ganze* überschlagen.

Schiller. [Wachtmeister in Wallenstein's Lager.]

I.

Azon társadalmi és political kérdések közül, melyek korunk figyelmét magukra vonták, újabban nagyon előtérbe lépett a középiskola kérdése. A kérdés természeténél fogva ugyan nem ver oly nagy területen s oly magas hullámokat, mint sok más társadalmi és political probléma: de tagadhatatlan, hogy a középiskola reformjáért folyó küzdelmeknek szűkebb mederben és lassúbb folyása az intensivitas tüneteit magán hordja. Socialis és political programmok, melyeknek megvalósításáért indított küzdelmek legtöbbször véres harcok között s a társadalmi rend egy részének romjain akarnak új viszonyokat teremteni, a népoket közvetlenebbül érintik, a létért való küzdelem minden izgalmával birnak, s így érthető, hogy hatásukban mélyebb és általánosabb természetűek. A középiskola kérdése azonban, habár ép annyira political és társadalmi kérdés, mint paedagogiai, kevésbé bir a közvetlenség e jellegével. A probléma miként való megoldása inkább a jövő nemzedékek érdekeit illeti, s a reform társadalmi hatásának kiszámítása annyira complicalt és bizonytalan, hogy az emberek nagy része ritkán vesz magának fáradságot e kérdés mélyebb és kuszáltabb szálait figyelmével kísérni. Frary, a középiskoláért folyó küzdelmeknek minden hibája mellett is kiváló alakja, helyeson jegyzi ugyan meg, hogy „az iskola oly

csatamező, melyen a pártok a legnagyobb elkeseredéssel szoktak küzdeni¹⁾, de valljuk be, hogy az iskola a legtöbb esetben a küzdelmekből vajmi keveset nyer. Lehetetlen félreismerni, hogy az enemi küzdelmek elkeseredettségének forrása rendszeren más érdekekben van, mint az iskola érdekeiben s maga az iskola a küzdelemnek csak színhelye, melyen egyéb érdekek sorsa dől el. Nyilvánvaló, hogy a küzdelem rendszeren a pártok érdekköreinek talajából sarjadzott jelszók alatt foly, melyek még ha helyesek is, egyoldalúak, mert nem czélozzák a problema principialis természetének legmélyéből kiinduló megoldását.

Tagadhatatlan azonban, hogy megvan a paedagogiai kérdéseknek azon sajátáguk, hogy az emberek ily kérdésekkel mindig foglalkoznak. Mert nemcsak a legnagyobb nevelők és bölcselők, ha a jelen romlottságán vagy nyomorúságán kevés örömet találnak, fordulnak reményekkel a jövő nemzedékhez, melynek neveltetése által remélik a dolgok jobbra fordultát: hanem általában be van oltva az emberi szívbe a vágy, hogy gyermekeinek mennél jobb nevelést adjon. Az államban különösen két intézmény van, melyek jótékony hatását minden polgár érzi, t. i. a jó igazságszolgáltatás és a jó tanintézetek; amaz vagyont, ezek legdrágább kincsét, gyermekeit érdeklik. S a tény nem egy reform kísérletnek volt szülőanyja. Nem tesszük fel itt a kérdést, monnyiben váltak be a kísérletek; meglehet, vizsgálódásunk közben nem sok vígasztalót találunk. Különbem sem bizonyítaná a körülmény a remény teljesülésének lehetetlenségét, mert a siker a jóakarathnál egyéb tényezőktől is függ. Mert tényleg a középiskola problémája kihatásában annyira fontos, a társadalom és a lét összes viszonyaival annyira összefüggő s így oly complicált természetű, hogy oly sok századon át annyi kiváló gondolkozó nem tudott a kérdés oly megfejtéséig jutni, hogy az elégedetlenség a közvéleményben ki ne törjön. Pedig a körülmény, ha némi tekintetben a haladás záloga is, másrészt azonban nem kis veszélyt rejt magában. Nagyon ismert dolog, hogy paedagogiai kérdésekhez mindenki akar érteni. Mindenki úgy a hogy felnevelődött, maga körül lépten-nyomon látja a nevelés munkáját, s ez alapon hovenyészett elveivel nagyon természetesen találja, hogy a nevelés legkényesebb kérdéseire hozzászóljon. A közvélemény elégedetlensége hova-tovább újabb jelszókat és formákat talál megoldási kísérletekre s erős nyomásával nem egyszer döntőleg akar befolyani a problémák megoldására. Igaz ugyan, hogy a közvéleményben gyakran meglepő a helyes utat sejtő ösztön, s hiba volna azt ignorálni; de másrészt lehetetlen tagadni, hogy a közvélemény nem egy rétegében a középiskola oszményének oly zürzavaros alakja jegőződik, mely a kérdésnek inkább összekúsálására, mint megfejtésére, az ellentétoknak inkább fokozására, mint oltüntetésére vezet. Egyszerű, primitív társadalmi viszo-

1) Frary Rezső: A latin nyelv kérdése. Bpest. 1886. 1. 1.

nyok között, midőn a halászattal, vadászattal vagy földműveléssel foglalkozó apa csak arra törekedett, hogy fiában magának utódot neveljen s azon gyakorlati ügyességekkel ellássa, melyekkel maga birt: a közvélemény paedagogiája olégséges lehetett. De ma, midőn a civilisatio követelményekép az iskola feladatát és szerepét mérhetlenül complicáltabb társadalmi viszonyok között, magas szempontokból kell megállapítani, mi még a legmélyebb gondolkozást s a legszélesebb látókört is próbára teszi: döntő forum a közvélemény alig lehet.

Ennek oka a közvélemény természetszerű felületossége. Ezt pedig nem is róhatjuk fel bünéül. A kor viszonyai a fogalmak alkotásában nagy részt követelnek. A viszonyok érdekeinkkel, szokásainkkal vannak összeforva, s nem épen számos az elme, melyet ezek meg nem vesztegetnének. Az érdekek egyes jelszókat termelnek, melyek egészen hatalmukba kerítik a gondolkozás irányát, s az így támadt ítélet nem is koresve az obiectív igazság criteriumait nagyon hamar hibásaknak találja az intézményeket, melyek e jelszók gondolatkörének nem felelnek meg. Tényleg még messze vagyunk attól, hogy a középiskola feladatának és értékének mélyebb becslése általánossá váljék; a középiskolát rendszeren úgy veszik a szülők, mint a hivatalok elnyerésére szükséges útát; más oldala iránt nincs érzékek; mindazt, mi ez útát rövidebbé és könnyűvé teszi, örömmel üdvözlik; a kenyér elérése az egyedüli cél, s anarchicus civilisatio jelensége, hogy az embernek önmagában való értéke e cél mellett egészen feledésbe megy.

S a középiskola kérdésében a közvélemény nagy részének ezen elégedetlensége alakot, a kor eszméinek áramlata határozott kifejezést legújában Frary Rezső munkájával nyert. Hatásának titka az, hogy a forrongó közvélemény tolmácsakép lépett fel, midőn tagadhatatlanul rokonszenves álláspontjával s behízelt okoskodásával kimutatni igyekszik, hogy a mai gymnasium legfőbb hibája az, hogy a kor érdekeinek nem szolgál, a viszonyoknak nem felel meg. S e vád súlyát kicsinylenünk nem szabad. Abból, hogy a közvélemény sok esetben fülletes, még sohogysem következik, hogy a jelen esetben igaza nem lehet. Hogy a vád egyre erősebben hallatszik, legalább is annak bizonyítéka, hogy baj van. Ez morális kötelességünk ké teszi, hogy a gymnasium kérdését újra átvizsgáljuk. Igaza van Frarynak „csaknem minden bizonyítást újra át kell dolgoznunk; sok, mely előbb megdönthetetlennek s hibátlannak tartott, sophismának bizonyul be. Viszont némely paradoxon megérlelődvén, helyet kér a józan ész kincsei között.“¹⁾ Nem szabad ugyan ez olveket vizsgálódásunk jelen esetében praemissákká tenni, de ha komoly vizsgálat után ily értelmű conclusiokhoz jutunk: nyugodtan állhatunk a vád pártjára. Ha a gymnasium épülete alapjában csakugyan hibás: ne engedjük a lebontás és újra

¹⁾ J. m. 7. 1.

fölelítés megkezdésének dicsőségét az ellenfélnek. Az igazság az első szempont, és semmiféle álkegyelet nem bírhat rá, hogy egy düledező épület veszélyességét tatarozgatásokkal ideig-óráig ellensúlyozzuk.

A középiskola kérdésének megoldására czélzó törekvések e megálapodásra nem jutó nyugtalan hullámozása megadja a jogot a kérdéshez szólni. Sokat mondtak már el e tárgyban, de úgy látszik, hogy ily messzeható kérdés ügyében sohasem lehet eleget mondani. Egy-két gondolat, melyeket esetleg már többször elmondtak, új világitásba helyezve meglepően termékenyítő befolyással lehet meggyőződésünkro. A meggyőződés, hogy az igazságnak, bármily kevésse is hasznára lehetünk, nomcsak jogot ad a hozzászólásra, de azt köteleességünkke is teszi.

Ily meggyőzéssel bocsátkozom a középiskola annyira fontos kérdésének tárgyalásába. S e meggyőzésem egyszersmind mentségem. Mert míg egyrészt van bennem annyi szeretet az intézmény iránt, melynek szolgálatában állok, hogy nem lehetek érzéktelen amaz erkölcsi felelősséggel szemben, mely egy tanférfúra az egész nemzet jövőjét érintő kérdésnek bár csak academicus értékű bonczolgtatásából is háramlik: másrészt nem ismerem félre a nehézségeket, melyekkel ilyenmü tanulmánynak lépten-nyomon találkoznia kell. De jelen tanulmánynak nem is az a czélja, hogy a középiskola kérdésének minden részletére kiterjoszkedjék; még kevésbbe igénye, hogy a kérdést csalhatatlanoknak feltüntetett tervek alapján megoldja. Jelen tanulmány jellege a kérdéssel szemben inkább alapvető; a természetes, a középiskola eszméjéből merített szükségképen való álláspontot keresi, melyről a középiskoláért folyó reformküzdelmek obiectív criticája megindulhat; a középiskola idealis eszméjének lényeges alkotó elemeit, főbb alapkérdéseit vizsgálja, hogy megállapíthassa, mily érdekeknek lehet jogos szavok az intézmény reformálásánál; az anthropologico-psychologiai és ethico-politicaí basisra utal, melyen a középiskolának, ha feladatának megfeloelni akar, épülnie kell. A tanulmány czélja pedig az, hogy rámutatva azon főbb kérdésekre, melyek a középiskola problémájával összefüggésben vannak, a tanügyért oly sokat áldozó nemes városunk intelligens közönségének a középiskola feladatáról alkotott nézeteinek szervezéséhez esetleg irányelvekkel szolgálhasson. Mert meggyőzésem az, ha a középiskola eszméjének alapkérdéseiben sikerülne egyöntetü megállapodásra jutni, úgy a nézeteknek és reformtörekvéseknek közös medrök lesz, s a küzdő felek ereje nem vész el szétágazó apró erokban.

II.

A középiskolai kérdés fontosságának jele, hogy újabb időkben egyro nagyobb kitartással munkálkodnak a középiskolák tükélyesítésén. S csak az elfogultság tagadhatná, hogy e megfeszített munkát sok tekintetben

siker koronázza. Az elméleti téren a középiskola reformjáért folyó küzdelmek napról-napra újabb szempontokat s újabb részeket vesznek bonczoló késők alá, s a gyakorlatban, ha a dolog természeténél fogva lassúbb és óvatosabb lépésekben is, de folyton fejlődésben van ez intézmény. S mindezt olismerve mégis be kell vallanunk, hogy van e reform-küzdelmeknek egy nagy hiányuk, mely lehetetlenné teszi a középiskola kérdésének alapos, helyes megoldását. E hiány onnan van, hogy e küzdelmeknek nincsenek megállapodott vezérelvei. Ha megfigyeljük a szellemes következtetéseket, a tetszetős terveket, az érdekeinknek s fogalomkörünknek hízelgő újabb és újabb szempontokat, egyes részletek és mellékkérdések finom feldolgozásait, melyekben e küzdelmek annyira gazdagok: csak inkább kétségbe ejt a kiegyenlíthetlen ellentét, mely az alapkérdések körül lépten-nyomon fölmerül. Szinte meginog hitünk a probléma megfejthetőségében, ha látjuk, hogy fegyelmezett észjárású férfiak gondolkozása egy és ugyanazon kérdés fölött oly élesen ellentétes eredményre jut. Könnyen elképzelhető a boldogult közoktatásügyi miniszternek, tanügyünk e lelkes ősz vezérének lelki-hangulata, midőn magas látkörű szellemének egész odaadásával, nemzetünk legkiválóbb tanférjainak közreműködésével, gazdag tapasztalatok és hosszas tanulmányok után megalkotja 1883-ban az új középiskolai törvényt, megadja minden lehető téren középiskoláink fejlődésének föltételeit, sőt már az első években élvezheti e fejlődés zsenge gyümölcseit: s már három évre rá, midőn kezébe akad egy francziának, Raoul Frarynak munkája, mely tele ironiával intéz ostromot a fennálló középiskolai rendszer ellen, késztetve érzi magát e munkát lefordíttatni. Eltérők lehetnek a felfogások arra nézve, hogy voltaképen mi indíthatta közoktatásügyünk ősz vezérét arra, hogy e művet oly sietősen lefordíttassa s közrebocsássa, s ha a lehető legnagyobb optimismussal vesszük is kísérő szavait: „nem merném a szerző minden állítását aláírni, vagy azok nyomán középiskoláinkat rögtön újjá szerezni,“ annyi bizonyos, — s valószínűleg nemcsak e könyv hatása alatt — hogy megfészkelte magát agyában a kinzó gondolat, vajjon alapjában nem tévesztett irányú-e összes törekvése?

Ily jelenség szomorú világitásba helyezi a kérdés megfejtését czélzó törekvéseket. Minden megállapodott cél és irány nélkül hanyódnak s a gondolatok ez anarchicus világában még életrevaló eszmék sem birnak érvényesülni. Hiszen csak kísérjük figyelemmel a középiskola jövőjeért küzdő két legkiválóbb tábor, s egész mélységében tátong előttünk az áthidalhatatlan ür, mely a kettőt szétválasztja. A conservatív irány lényegében a régi gymnasium érdekében lép sorompóba, s bár az új áramlatnak kénytelen volt tért engedni, állhatatosan a classicus képzést tartja rendszere központjának; a modern irány pedig teljesen szakítva a hagyományos gymnasiummal, sőt ebben találva a középiskolai tanítás eredménytelenségének okát, az új kor társadalmi irányjaiból teljesen új alapon

construálja a középiskola eszméjét. Amaz évszázadok emelte sánczai mögött a régi nemesség büszkeségével állja az új idők ostromait, melyek pedig nem egy rést törtek sánczain: de veresége nem csökkenti önbizalmát, s mint egy római patricius lenéző büszkeséggel tekinti az előnyomuló plebs-et; emez, mert a közvélemény nagy részének nyomása számára tartalékokat képez, fáradhatatlanul támad, hisz terveit még csak kis részben látja valósúlva. A modern iskola pártolói kiméletlenül vágják a conservatív irány szemébe, hogy nem akar mást ismerni, mint a multból ránk származott adatok és elméletek halmazát, melyből táplálkozik, s mely mellett olyan az élete, mint a még álló, de kiszáradt fű; éles ironiával támadnak az iskolás bölcsesletnek, mely irtóztatva az élet üdeségétől, poros könyvek közt vonszolja fonnyadt életét. De a conservatív irány sem marad adós. Gúnyosan veti fel az új áramlat felületességét, mely minden elmélyedést idővesztéségnak tart; mely az elméleti téren minden tanulmány nélkül rögtön itélni akar, s a gyakorlatban minden fáradság nélkül eredményt óhajt látni. Avval védekezik, hogy az iskolás bölcsesletet csak azért nézik le, mert a fogalmak szigorú különválasztásához nincsenek hozzászokva, s nem mulasztja el kimutatni, hogy az ellenfél bölcseslete csak azt célozza, hogy az életen mennél könnyebben átjusson; hogy az ember belső értéke iránt nincs érzelme, hogy jóakarata csak rejtett önzés, erkölcsi elve frivolság.

Míg két ily homlokegyenest ellentétes szellemű tábor áll egymással szemben, azon orós meggyőződéssel, hogy az igazságnak szolgál: addig lehet maga az intézmény is hibás, de a reform-küzdelmekben fölmerülő gondolatoknak is aligha van philosophiai mélységök. — Mert melyik félnek van igaza? — Valószínűleg mindkettőnek és egyiknek sem. Úgy lesz a dolog, hogy mindkettőben van igazság is, tévedés is. Nagyon meglehet, hogy a conservatív iránynak komolyak az okai, melyek arra készítetik, hogy álláspontját fel ne adja. Talán föltehető, hogy a régiok, kiknek eljárásától a solidságot és lelkiismeretességet igazságtalanság volna megtagadni, talán paedagogiai intézményeknél is értettek századokra szóló alapvetéshez. Mert az a hovenyészett, sőt lelkiismeretlen vád, melylyel Frary is élt, hogy a conservatismus nevelésügyi kérdésekben egyenesen a paedagogusok hiúságában bírja forrását, mivel — mint mondja — a legilletékesebb emberek természet szerint inkább hajlanak oly rendszer felé, mely érdemeik fitogtatását lehetővé teszi, nem tisztességes foggyver az ellenfél kezében.

Másrészt azonban az új irány támadása is sokban jogosult lehet. Legalább az alap, melyre e támadás helyezkedik, nagyon gondolkodóba ejthet. „Pompásan tudunk építeni . . . roskatag alapon. A fölépítésben remekelünk s nem az alapvetésben.“¹⁾ Elismeri ugyan az ellenfél, hogy a conservatív irány is sok következetességgel és igazsággal vitatkozott elvek,

¹⁾ Frary R. I. m. 1. 1.

axiomák és következtetések fölött, de gyöngeségét abban találja, hogy sohasem bocsátkozott ez olvek, axiomák és következtetések mélyebb vizsgálatába. Már maga azon körülmény, hogy ez elégedetlenség a gymnasium által elért eredménynyel szemben ily heves támadást provocalt, elég ok az olmétkedésre. Hiszen azon elvitázhatatlan ténynyel szemben, hogy tanrendszerünk a régihez képest határozottan javúlt, s hogy a tanárok működése paedagogiai és didacticai szempontokból emelkedik, az elégedetlenség sajátossága csak kirívóbb. Honnan van tehát, hogy a művelt világnak a középiskola tökélyesbítésére irányított minden küzdelme eredmény nélkül való? Honnan van, hogy a tanároknak és tanulóknak egyaránt megfeszített munkássága a sikertelenség fölött hangzó panaszokban vész el? Honnan van, hogy bár érzik e túlfeszített munkásság káros hatását, tohetetlenül állanak avval szemben s a jövő nemzedékek idegrendszerének rovására is hajszolják az ifjúságot, csakhogy a gymnasium jelen szervezetét valahogy igazolják? Valóban meglepő jelenség, hogy a modern gymnasium, melynek szervezésénél a természettudományok módszereinek praecisitásával vették bonczkés alá a tananyag és iskola annyi momentumát, bizonyos tekintetben kevésbbé kielégítő eredményű, mint volt a régi gymnasium, mely podig nem egyszer a pusztá jóakaratra volt kiszolgáltatva.

Azonban, ha ez elégedetlenség sajátossága gondolkodóba is ejt, még nem olég alap arra, hogy a modern középiskola fölött a kárhoztató ítélet kimondassék. Pusztán abból, hogy a modern gymnasiummal szemben ily nagy elégedetlenség támadt, még csak úgy nem következik ennek gyöngesége vagy elhibázott szervezése, mint abból, hogy a multban ez elégedetlenséggel oly fokban nem találkozunk, az akkori középiskola tökélyesége. A mai elégedetlenségnek forrása lehet a túlzott, a középiskola feladatát meghaladó követelés, s viszont az olmult idők csendesebb folyása magyarázatát találhatja a szűkobb, korlátoltabb követelményekben. A természetes álláspont e jelenséggel szemben csak az lehet, hogy ne álljunk előzetesen egyik fél oldalára sem, hanem a középiskola helyes eszméjének érdekében igyekezzünk a küzdelem összes tanulságait kiaknázni.

Céltévesztett volna azonban eljárásunk, ha az a pusztá compromissum jellegével birna. A középiskola szervezésének története sajnosan igazolja, hogy pusztá compromissumok csak ideig-óráig képesek a bajt nem elfojtani, csak eltakarni. A középiskola tökélyesítésére irányzott törekvések eredménye azért kevésbbé kielégítő, mert e törekvésekből igen sokszor hiányzott az olvi jelleg; a reformok nem a középiskola eszméjét átható szellemből fakadtak, hanem a küzdő felek közt kötött compromissum eredményekép az intézményre ráerőszakoltattak. A gymnasium történetének nem egy lapja tanúskodik arról, hogy szervezetének változása abban áll, hogy pusztán alkudozásokba bocsátkozott a körülményekkel.

A mint erősebb támadások más-más követelésekkel léptek fel, a mint a divatos áramlatok magukkal hozták, más és más tárgyakat hoztak be vagy dobtak ki. Midőn a haladó élet az ő realis felfogásával egyre jobban támad: divatba jönnek a realiskolák, mint az avúlt gymnasiummal szemben a modern középiskolák s rövidesen rá, hogy alapos munkájokat megkoszorúzzák, s a viszonyok furcsaságait, melyek megteremtésében nagy részök volt, valahogy ellensúlyozzák, kénytelenek behozni a realiskolába a latin nyelvet. A szabadelvű évek alatt koldússzerepre kárhóztatták a vallás tanulmányát, s a mint a nyomás megszűnt, visszahelyezték jogaiba. A gymnasiumi paedagogia megállapítja, hogy a középiskolai nyelvtanulás célja a nyelv szerkezetébe való bemélyedés, s az irodalom termékeinek élvezése, s egy új nyomás — s kitűzik a practicus célt, mely felforgatja az egész rendszert. S az óraszaporítás kérdésénél egyik egyéni rokonszenve vagy ellenszenve szerint a philosophiát, másik a görög nyelvet stb. tartja olyannak, melyet megcsónkítani lehet. De hát akkor hol van a rendszert éltető alapelv, mely minden részlet helyét és szerepét meghatározza, ha így lehet mindent forgatni?

A középiskola szervezése ügyében fölmerül e nagyfokú ingadozás, e szétágazó törekvések csak arról tesznek bizonyosságot, hogy az alapkérdések nincsenek megállapítva, a kiinduló pontok nincsenek fixirozva. A paedagogia tudománya nincsen organizálva annyiban, hogy alapkérdései nincsenek egy közös mederbe szorítva. Nem egyszer hozták fel a gymnasiumi paedagogia ellen vádképen, hogy paedagogiai intézményekkel szemben csak az volt álláspontja, hogy ez intézmények szervezetét, úgy mint találta, egyszerűen lemásolta, s valahogy rendszerbe foglalta. Ha új viszonyok új követelményekkel léptek fel, kész volt úgy-ahogy ezeket is igazolni. Nem rendszeres alapelvek adtak irányt a középiskola fejlődésének, hanem e fejlődés szabályozta az alapelvek rendszerét. Így tényleg van egy középiskola, mely bármennyire idomult is hosszú idők óta, lényegében mégis egy régi kor iskolája. S bármily ügyesen védje is a paedagogia ez iskola szervezetét, az ellenfél nagyon ismeri gyöngye oldalát, midőn támadása súlypontját abba helyezi, hogy alapvetése rossz.

Úgy látszik azonban, hogy amit a régi iskola főhiányának mondanak, azt az új irány sem kerülheti el. — A támadásban ügyes és erős, az építésben ereje és ügyessége elhagyja. Ki Frary művét olvasta, okvetlenül azon meggyőződést meríthette abból, hogy a középiskola reformálásához csak oly egyoldalú alapvetéssel fog, mint a minőt a régi iskolának szemére hány. Tagadhatatlan, hogy szellemesebb modorban, korunk eszméi iránt kiválóbb érzéssel, az okoskodás behízolgozott erejével, de egyuttal kevesebb paedagogiai mélységgel, az ember belső értékének kimélotlonebb ignorálásával, s a cultura feladatának egyoldalúbb felfogásával még alig írtak a középiskola reformálása ügyében. Mindenesetre sok igazat

mond, midőn hangsúlyozza, hogy a középiskola legmélyebb alapkérdéseit nem vizsgálták kellőleg, csak hogy Frarynak sincs ereje e mélységbe lobocsátkozni. — „A gazdasági átalakulás“, „A nemzeti érdek“, „A pénz-kérdés“ című fejezetekben kifejtett nézeteiből meríti alapelveit, de a középiskola complicált szervezetének lényegébe nem hatol, csak egyes, a viszonyok által előtérbe tolt szempontokat ragad meg s eszméin nagyon kirívó a közelmúltban súlyos vereséget szenvedett francziának okoskodása.

De ezen nem is csodálkozhatunk. A középiskola reformja a helyes és biztos irányban akkor indulhat meg, ha a tudományos paedagogia a problema alapkérdéseire vonatkozólag megállapodásra jut. Míg a tudományos paedagogia megdönthetlen vezéreszmék felállítása által az összes törekvéseket egy közös útra nem tereli, addig a reformtörekvések folyton váltakozó megoldási módokat vethetnek a fölszínre, de a rendszeres haladás ki van zárva. Sőt kétségtelen, hogy addig is, míg ez megtörténik, a törekvéseknek majd egy, majd más szempontból sikerök meglesz. Hisz a tapintat, a tudatra még nem kelt eszméknek inspiráló ereje, hatalmas és szükséges tényezője az embernek intézményeinek alkotásában. S az emberi lélek e mistikus, mert alkatelemeire teljesen föl nem bontható ereje ép ott jusson érvényre, hol az elme egy szövevényes, minden módon complicált problémával, egy minden részében figyelemmel alig kísérhető organismus működésével áll szemben. S a jelen században megindult tudományos paedagogiáig a múlt nagy paedagogusait úgyszólván csak e tapintat, a lélek ez inspiráló ereje vezette. Ez erőt a jövő munkája sem nélkülözheti, de pusztán arra nem bízhatja magát. — A tapintat a részben még rendezetlen egyéni benyomások és az okszerűen át nem értett tapasztalatok tömegéből létesül, s mert működését az elme öntudatával teljesen ellenőrizni nem képes, nagyon ki van téve a tévedés eshetőségeinek.

Másrészt pedig szomorú igazság, hogy a paedagogia ily jellegű organizálása a legnehezebb problémák egyike. A nevelés kérdése, ha egész mélységében vesszük, összefüggésben van az emberi élet minden mozzanatával. Egyrészt gyökerei lenyúlnak a test és lélek organismusának legmélyebb rejtekeibe, s tökéletes paedagogia csak tökéletes anthropológián és psychológián épülhet fel; másrészt az emberiség világszerepéből, s így a történet bölcsészetén s a bölcsészet történetén alapuló ethicából és politicából szedi alapelveit. A paedagogia a philosophia betetőzése, s az adja meg ennek practicus értékét. Tökéletes paedagogia a cultura bevégeztségét jelenti.

Míg azonban az emberi ész a philosophiai alapgondolatokat sem tudta rendszeresíteni, míg éppen az ethica és psychologia, a paedagogia e két alaptudománya, úgyszólván csak a jelen században indult fejlődésnek: nem csodálkozhatunk, ha a tudományos paedagogia a philosophia legmostohább gyermeke. A nagy philosophusok legtöbbször csak paedagogiai gondolatokat, s nem rendszeres paedagogiát írtak. Kant kénytelenségből

írt egy kis füzötet; Fichte leginkább csak híres beszédeiben paedagogus; Hegelnél csak szétszórt gondolatokat találunk. Herbart és Schleiermacher foglalkoztak rendszeresen a paedagogiával, amaz mint kitűzött czéllal, emez mint ethicus természetének folyamányával. — Mindenesetre ez is elég volt arra, hogy alapúl szolgálhasson, s az újabb tudományos paedagogia nem is mulasztja el felhasználni. Fájdalom azonban, hogy korunk nem épen kedvez a philosophiai szellemnek; a természettudományok módszerei jutva uralomra, a gondolkodó elméket túlságosan arra szoktatták, hogy részletekbe merüljenek, s az egész felfogása kevésbbé érdeklí. A felfogás magasabb látókörét feláldozzák a következtetések biztosságának. A részletekbe való elmerülésnek következése, hogy a legfőbb kérdésekre nézve, az ember, az élet, a társadalom kérdéseire nézve a legnagyobb értelmi anarchia constatálható, s míg a részletek terén az emberi elme bámulatos éllel forgolódik, az egész átnézetének egyöntetűségét elveszíti. Mindazonáltal korunk e munkája, mint átmenetet képező kor munkája kiszámíthatatlan horderejű a jövő szempontjából, mely így az egésznek, a kosmosnak felfogását és az öntudatban való szervezését biztosság alapokon, magasabb szárnyalással létesítheti.

Ezen, a középiskolai kérdés természetének, jelen állásának rövid jellemzése után megkísérlem rámutatni azon alapkérdésekre, melyeken a középiskola oszméje felépülhet. Tudom, hogy minden egyes kérdés még távolról sem mondható megoldottnak, de az emberi elme kényszerűsége, hogy legalább körvonalaiban egy idealis képet, az alapeszmék rendszerét alkossa meg, melynek keretébe folyton gazdagodó tapasztalatait, s fejlődő gondolatait beillesztesse.

III.

A középiskola a nevelés általános munkájában, mint annak egyik tényezője foglal helyet. A nevelés tényezői közé azonban tágabb érteményben mindaz sorolható, mi az ember akár testi, akár szellemi életének fejlődésére s ennek irányítására befolyással van. Az ember a mindenség körébe helyezett lény, a mindenséggel ugyan összefüggésben levő, de önálló életfolyással bíró organismus, melynek élete épen a mindenségnek ráhatására való reagálásában áll. Az ember csak a szükségképen létező föltételek közepette érvényesítheti magát, s alá van vetve a világegyetem befolyásainak, melyek egymást keresztezik, egymásra folyton előmozdítólag vagy akadályozólag hatnak, s amely keresztezést Hegel¹⁾ a planeták rendszeréhez hasonlítja, mely látszólag szabálytalan mozgást mutat, de melynek törvényei megismerhetők. Az ember természetében meg van ugyan

¹⁾ Dr. Gustav Thaulow. Hegels Ansichten über Erziehung und Unterricht. Kiel. 1883. I. 37.

individualitása legalább formaliter, de ez tartalmat, arczatot már a környezetnek, és pedig a legtágabb értelményben vett környezetnek behatása alatt nyer. — Így a formalis, velünkszületott individualitást kiegészíti egy másik, már materialis, szerzett individualitás, melyek együttvéve alkotják az ember egyediségét.¹⁾ — Mert hogy az ember egész szellemi irányára elhatározó befolyással van a vidék, a hol, a családi és társadalmi viszonyok, a melyek között gyermekkor első éveit tölté: az nem szorúl bizonyításra. Mert kétségbevonhatatlanúl befolyással van az emberre, vajjon fejlődés-korát hogyok közt, vagy rónán, tenger mellett, jégmezőkön vagy derült ég alatt élte-e át? Sőt a ház, az udvar, a kert, az utcza és játékhelyek, melyeken a lelkiélet első benyomásait szedte, részt követolnek az egyediség megalakulásában. Másrészt a család, a rokonság, az egyház, az állam, a nemzet és kor, melyben a gyermek felnő, folyton-folyvást szinte észrevétlenül alakítólag hat a lelki élet fejlődésére.

Hogy azonban a nevelés factorai célunkhoz képest ily tág értelményben nem vehetők, az a dolog természetének kifolyása. E factorok behatása az emberre nézve legnagyobb részben szükségképeni, s ha bizonyos tekintetben módosítható is, de teljesen el nem zárható. — A viszonyok, melyek közt az ember individualitása alakúl, kényszerítőok, s kevésbbé az ember tervszerű akaratótól, mint helyzete föltételeitől, a Gondviselés akaratótól függ. — Tervszerű, teljesen az ember belátásától függő tényező a nevelésben három van, t. i. a család, az iskola, s bizonyos értelményben a társadalom. Család, iskola, társadalom. Így a nevelés szempontjából kiindúlva, tapasztalati úton ugyan, de a civilisatio szempontjából lényeges viszonyok között e három rokon tényezőre akadtunk. E sorrenddel egyszerűsmind már jelezve is van, hogy az iskola, mint nevelési factor, hol foglal helyet. Nem ugyan úgy véve a dolgot, mintha a három tényező bármelyikét is izolálni lehetne a többitől, hanem mert mindogykének egy általános keretben megvan saját önálló munkaköre. Mindháromnak obiectuma az ember, s ennyiben közös alapon állanak. Mindhárom tényező, ha létjogosultsággal akar birni, egy feladaton munkálkodik, hogy az embert céljához segítse. Mindhárom tényező működésének bármely mozzanatában helyesen csak az emberből indulhat ki, s az emberhez térhet vissza.

Azonban mindhárom tényezőnek ezen közös alap daczára a bennök rejlő sajátosságnál fogva külön, önálló munkaköre van, melyet a másik nem végezhet, legföljebb tökéletlenül pótolhat. Az ember mint önmagával jó tehetetlen születik e világra; testének, szellemének egyaránt való gyöngösége a család szeretően ápoló körére utalják. Gondos szülői ápolásra van a gyermeknek szüksége, hogy fejlődésének első szaka megvalósúlhas-

¹⁾ Ziller, az újabb tudományos paedagogia egyik kiváló képviselője, érdekesen fejti ki ezen tételt „angeborene Anlage“ s „erworbene Anlage“ nevek alatt. L. Triskon Ziller. Allgemeine Pädagogik. K. Dr. Karl Just. Leipzig. 1884.

son. A spartai nevelés, az állami nevelésnek az emberiség történetében a legkialakultabb példája is meghagyta a gyermeket fejlődése első szakában az anya gondos örködése alatt. Az anya szeretete gyermeke iránt nem esetleges, nem az anyai jellemnek csak egyik oldala, mint az apánál, hanem legmagasb földi hivatása, mely lelkének egész tartalmát fölöleli. Az emberiség legnemesebb jellemi beismerik a gondos anyai kéz áldásos munkáját életükben. Mély ethikai értéke van a családi nevelésnek, mely az ember legszebb és legnemesebb vonásainak kifejlődésére döntő befolyású. A család a tekintély szentélye, a szoktatásnak valódi iskolája, az ember belső világának, kedélyéletének otthona, legtisztább és legártatlanabb örömeinek tanyája. Maga a Mindenható úgy alkotta a családi szentélyt, hogy ennek legfőbb célja a gyermekek nevelése legyen. Szerencsétlen a gyermek, kit szülőinek kora halála a szentélytől megfosztott; szerencsétlen a társadalom, melynek hanyatló családi élete a nevelés e fontos tényezőjének munkáját megbénítja.

De azért, mert a családi nevelés az első években ily kiváló fontosságú, még nem elégséges a nevelés egész munkájának megoldására. Nem ugyan azon, végtére is esetleges körülmény miatt, hogy a legtöbb család különféle okokból nem lenne képes gyermekét a kellő műveltséggel és ismeretekkel ellátni, hanem azon lényeges különbség miatt, mely a család világnézete és a társadalom világnézete, a család élete és a társadalom élete közt van. Lehetetlen itt nem idéznem Hegelnek,¹⁾ e nagy gondolkozónak idevágó helyét. „A család élete, mely megelőzi az iskola életét, személyes viszonyon, az érzelmek, a szeretet, az önkénytelen hit és bizalom viszonyain épül fel; az nem a tények, hanem a vér természetes köteléke; a gyermek itt azért érvényesül, mert a család gyermeke; érdem nélkül részesül szülőinek szeretetében s az ellonállás joga nélkül kell elviselnie szülőinek haragját. Ellenben a világban oly mértékben érvényesül az ember, amily mértékben cselekszik; annyiban van értéke, amennyiben megérdemli. Keveset nyer itt szeretetből; itt a tény szerepel s nem az érzés, vagy valamely meghatározott személy. A világ a subiectivumtól elkülönített közügy; az ember értéke itt ügyességétől, s a közügy valamely ágában való hasznavehetőségétől, továbbá attól függ, hogy mily mértékben vetkőzött ki különösségeiből és mily mérvben művelte ki az általános léthez és cselekvéshez való érzékét.“

Tátongó így az ür, mely e két világot egymástól elválasztja, s a családi körből, a családi nevelés alól lépni be az életbe: annyit tenne, mint az érzékeny növényt az üvegházból egyszerre a szabad természet viharainak tenni ki. — Az ember egyedisége, melyet a család, mint maga az individualismus fészke, kizárólag ápolt, nohozen találná meg az érintkezéspontot az általánossal, nohozen értené az emberiség egészének

¹⁾ J. m. I. 26.

küzdelseit; egy új világgal találná magát szemben, mely magasabb szempontból eredő kiméletlen logikájával belső világának legérzékenyebb virágait tarolná le. Talán nem minden egyes esetre áll e fölfogás, de áll általánosságban. A társadalom, az élet is nevelési factor, még pedig nagy, a legnagyobb factor, de ez már nem tanít oly érteményben, mint a család és iskola. Az élet küzdő terére már bizonyos testi és lelki fejlettséggel, bizonyos ismeretekkel és készségekkel kell lépni, hogy a harcban megállhassunk. Ismerni kell a talajt, melyen a társadalom épült, érteni kell a szellemet, mely átlengi. Így kiléphetünk az életbe, melynek kiméletlensége nem egy sebet fog így is ejteni rajtunk, de elbukni az első összeütközésnél nem fogunk, s lesz időnk: tanulni. Az élet nevelési factor, de munkája nem a kertészé, mely a gyöngye fűcskát hűségeesen őrzi és karóhoz köti, hanem a viharé, mely az erős fát csak edzettebbé teszi, míg a gyöngye hajtást kiméletlenül letöri. — A társadalom életétől, ha már van annyi ügyességünk, hogy szilárdan megvethetjük folyton zajló hullámai közt lábunkat, sokat tanulhatunk, de tanítani minket az élet már nem ér rá.

Az első, általános szempont tehát, melyből az iskola fogalmának és feladatának konstruálásánál kiindulnunk kell, ezen lényeges, a családi és társadalmi élet szükségképen való természetéből folyó különbözőség. Hegel¹⁾ azt mondja: „Az iskola az a közvetítő irány, mely az embert a család köréből a világba, az érzés és hajlam természeteszerű köréből a tények világába vezet.” S ezen szempont, mely az iskola fogalmának a társadalmi lényeges viszonyokon alapuló legáltalánosabb basisát képezi, már az iskola feladatának s e szerint való szervezésének — habár még nagyon általános keretben — bizonyos irányt jelöl. Az iskolának általános szellemét, feladatának általános irányát e vezéreszme már megjelöli, s ha az iskolák szervezésénél azt mindig szem előtt tartják, nem ismételték volna Seneca óta annyiszor a közmondást: *Non scholae, sed vitae discendum.*

Igaz, nagyon úgy lehet a dolog, hogy e vádat nem mindig alkalmazták alaposan. Ezen imént nyert vezéreszme csak azt mondja, hogy az életbe vezessen az iskola, de még nem mondja meg, hogy miként. Olyan elveket és törvényeket vonhat le és állapíthat meg belőle a paedagogia, melyek minden iskolára érvényesek, s melyek még csak az iskola minden működését átható erkölcsi szellemét képezik. Így nagyon is megállapodhatik abban, hogy az iskolában a növendék tevékenységének komolyabb jelleget kell öltetnie, mely ment a pillanat szeszélyétől vagy esetleges hajlamától; hogy az iskolában a növendék értékét már csak érdeme határozhatja meg; hogy meg kell ismerkednie a törvény és kötelesség fogalmával, melyeknek értelmében kell csokolodnia; hogy másokkal való érintkezésében a socialis erényeket meg kell szereznie. Nagyon is látható,

¹⁾ J. m. I. 26—27.

hogy ezek az iskola erkölcsi világát illetik, s inkább az iskola nevelési, mint tanítási oldalát érintik. Az iskola így már legmélyebb alapjában nevelő-intézet. — De ezen általános irányon kívül a szóban forgó vezéreszme nem tartalmaz még utasításokat. Pedig nem egyszer van úgy, hogy a „non scholae, sed vitae discendum“ váddal fellépők az iskolának ezen ethikai oldalával nem igen törődnek. Egészen másra alapítják vádjukat. S így okvetlenül újabb vezéreszme után kell törekednünk, mely szűkobb kört vonva az iskola fogalma körül, ahhoz közelebb is visz. — Az iskola fölfogásának eddigi első szempontja a küzdelmet még csak annyiban szorítja egységesebb mederbe, hogy az életre való nevelés köteleességét állítja fel általánosságban.

Mily módon kell az iskolának az életre nevelés problémáját megoldania? — Hisz a társadalom, alapuljon bár a szabadság és egyenlőség elvén, nem tünteti, nem tüntetheti elő a teljes egyenlőséget. A szabadság és egyenlőség csak elv, csak fogalom, mely a személy elvont eszelekvő képességét, a szabadságnak és egyenlőségnek csak potenciáját jelenti, mely azonban a tényleges életben nem valósulhat. Ez pedig szükségképpen való, természetesen, mert az emberek éppen a természettől egyenlőtlenek. — A társadalom egy összhangzóan működő organismus, melyben az egyenlőtlenség kikerülhetetlen. Sőt a társadalom organismusának, az emberiség életfolyásának és szükségleteinek lényeges törvénye, hogy végtelen sok különbözősége alapján egység. — Az iskola feladata tehát, hogy az életre neveljen, így részben lehetetlenné látszik. — Minden egyesnek — az általános, ethikai alap megtartása mellett is — külön nevelését nem oldhatja meg az iskola. — Csakhogy ebben a végtelen változatosságban, az életnek ezen egymást keresztező milliányi mozzanatában, az emberi működés ezen bámulatos különbözőségeiben csoportok, irányok alakulnak, mely irányokhoz az individuumok sorakoznak s megalkotják a társadalom osztályait. Így a társadalmi osztályok létezése észszerű és szükségképpen való, mert az emberi társadalom természetében birja alapját, s mely osztályok különbözősége a foglalkozás, képességek, a körülmények és műveltség szerint alakul. A sociologia az itt fölmerülhető kérdésekben különféle eredményekre juthat: de az osztályoknak, mint osztályoknak természetesen voltát nem tagadhatja. Rousseau elvei, az embert a társadalomból kivonni, a társadalom törvényeinek kényszerétől megszabadítani, ellenmondásban vannak éppen az ember természetével, mely csak rendezett társadalomban fejtheti ki egész valóját.

„Ha a család képezi az állam első alapját, úgy a néposztályok képezik annak második alapját.“¹⁾ Hegel e mondatával csak oly lényegesnek, természetszerűnek tartja rendezett társadalomban a néposztályok létezését, mint a családot. S ugyanesak Hegel meg is állapítja az osztályok azon

¹⁾ Hegel. J. m. I. 38. 1.

nomeit, melyek a társadalom mivoltából állanak elő. Megkülönbözteti a substantialis, közvetlen (földművelő), a reflectáló vagy formalis (iparos, kereskedő) s az általános (vezető) osztályokat. „A substantialis, még úgy szólván a természet ölében élő osztály szilárd és természeti vagyonnal bír a termékeny talajban, tevékenységének irányt és tartalmat a természet meghatározottságai adnak, s erkölcsi fogalmai és meggyőződése hiten és bizalmon nyugszik. A második, a természet productumait feldolgozó és értékesítő osztály a társadalom vagyona, az előállításon, a közvetítésen, a véletlen találkozásán alapuló körre, s az egyén pedig ebben az osztályban subiectív ügyességére, talentumára, értelmére és szorgalmára van utalva. A harmadik, az irányt adó és vezető osztály munkaköre az általános érdekek; s így ennek, mint a második osztálynak, saját ügyessége által közvetített, s mint az első osztálynak, az egész társadalom által biztosított létele van.¹⁾

E három osztály fölvétele a társadalom lényeges viszonyaiból van ugyan merítve, de még annyira általános, hogy a felosztás még tovább folytatható. Ez azonban fejtegetésünk céljára nézve, mely csak általános keretben mozog, nem bír fontossággal. Mi az iskola fogalmának meghatározásához egy vezéreszmét nyertünk, mely azt mondja, hogy az iskola kiegyenlíteni tartozik a családi élet és a társadalom élete közt levő ellentétességet, s íme egy új, lényeges tényre akadtunk, melylyel számolni tartozunk, s mely azt bizonyítja, hogy a társadalom egységessége mellett oly irányokkal és osztályokkal bír, melyek élete és szelleme nagyon is különböző. Ez osztályok létezése, mint láttuk, a társadalom fennállására nézve szükségképeni s minthogy természetszerű, fogalmilag jogosult is. S minthogy az államférfiúnak így kötelessége ügyelni, hogy az egyensúly ez osztályok közt ferde irányzatok által meg ne zavartassék: kötelessége egyszersmind intézkedni, hogy az iskola feladatának megoldásában a fontos mozzanatot szem elől ne téveszszo. Az állami ellenőrzésnek és felügyeletnek fontos kérdése itt dől el; mert a vádak és kifogások, melyek az állami felügyelet ellen felhozhatók, csak ennek gyarlóságára és egyoldalúságára vonatkozhatnak, melynek más felügyelet is alá lehet vetve, de elvileg az államkormányzatnak nemesak joga, hanem kötelessége is az iskolák szervezésének vezetése. Így az iskola és a paedagogia érintkezésbe jö a politicaival, s a politica mint tudomány feltételeket fog szabni a paedagogiának. Ennek első következménye lesz a különféle iskolák szervezése. Midőn a paedagogia keresi azon feladatnak, melyet az első vezéreszme eléje tűzött, megoldás módját, előáll a politica, a társadalomtudomány s egy új vezéreszmével látja el, mely azt tartalmazza, hogy a feladat megoldása a társadalmi osztályok szerint különböző, s így az iskola is, mely a megoldás alanya, különböző szervezetű.

¹⁾ Hegel J. m. I. 40–41. l.

Lehetetlen, hogy itt néhány nagyon előtérbe tóduló kérdést ne érintsünk, mely kérdések complicált természetüknél fogva ugyan nem egyhamar fognak minden oldalról tisztázódni, melyek mindazonáltal összefüggnek az iskola kérdésével. Mennyiben s mily föltételek alatt van ugyanis jogosultsága a különböző osztályok létezésének; mi dönti el azt, hogy ki melyik osztályhoz tartozzék, s következőleg mely iskola jusson számára? — Egyszerű, patriarchalis viszonyok között élő népeknél e kérdés nem merül fel. A fiu apja helyébe lép, s minthogy az egész nép életiránya korlátolt és egyhangú, az osztályok nem domborodnak ki. Más népek, mint az indusok, úgy oldották meg a kérdést, hogy a kasztrendszerükkel ledönthetetlen válaszfalat emeltek az osztályok közé, és születése meghatározta az ember földi életének egész irányát, akár összhangzásban volt tohotségeivel, belső világával, akár a legélesebb ellentétek merültek föl köztük. De minél civilisáltabb valamely nép, minél complicáltabb és többirányú a társadalom életfolyása: annál jobban kidomborodnak az egyes osztályok s annál élesebben merül fel a kérdés. A socialismus, communismus, nihilismus stb. mind e kérdés talajából szívják az éltető nedvet. A kérdés elfajzását azonban a tényleges állapotok okozzák, amennyiben nem egyszer az emberi cultura és kormányzás gyarlóságainál fogva egyoldalúak. Igazságtalanságok, helytelenségek mindig fordulnak elő. Mert olvileg az osztályok létezése, mint érintettük, természetos és jogosult, csak az egyénnek logyen joga bármely osztályhoz sorakozhatni. E jogának megvalósításában az egyént csak oly tényezők irányozhatják és korlátozhatják, melyek rá nézve a természettől szükségképeniek, s melyekben a Gondviselés kifürkészhetetlen akarata nyilvánul, mint a tohetség, ügyesség, s ezek kifejlődését elősogító vagy hátráltató életkörülmények összessége. S minthogy az egyénnek e jogot a modern társadalom olvi alapja, a szabadság megadja, olvileg a kérdés nehézsége megoldottnak tekinthető.

Egy más kérdés, mely itt önkénytelenül fölmerül az, hogy, ha a társadalom szükségképen osztályokra oszlik, mi az, mi ez osztályokat összefűzi, egységessé teszi; mi az, mi bármely osztály individuumjainak megadja azt az értéket, mely az osztálykülönbséget elenyészteti? — S e kérdés szorosán összefügg az iskola kérdésével. Mert ha különféle czélú és szervozetű iskoláknak koll lenniök, mi az, mi e különféleség mellett mindegyikében az állandót, az általánost képezi? Az előbbi kérdésre adott felelet fog itt is dönteni. S e kérdésre a kereszténység felelt, midön azon igazságát hirdeté, hogy az ember lényeges értéke abban van, hogy ember, hogy Isten képeire teremtett lény, s nem abban, hogy a földön milyen a munkaköre, s mily osztályhoz tartozik. A pogányság ez igazságot nem ismerte; az ember magasabb méltatása, értéke súlypontjának belső, lelki világába való áthelyozése: a kereszténység főnséges érdeme. „Isten előtt mindnyájan egyenlök vagyunk.“ E nagy osznét

a kereszténység dobta a civilisatioba, s vele az emberi látszólag széthúzó törekvések egy magasabb szempontban összhangzatba hozatának.

E fejtegetések, melyek abstractiók ugyan, de inductiv úton a civilisált társadalom emberének lényeges viszonyaiból nyert abstractiók, új vezéreszmékkal látják el a paedagogiát. A néposztályok természetszerű létezése az iskolák különbözőségét követeli, de az, mi a néposztályok mindegyikével közös, mi a társadalom különböző irányait egyesíti, az ember belső, lelki világa, mely absolut értékét az Istenhez való viszonyában, a vallásban találja meg, új feladatot tűz az iskola elé. S ez abban van, hogy az iskola az embert nemcsak a társadalom, az élet szempontjából tartozik tekinteni, hanem önmagában, saját értékében is, hogy feladata kiművelni lelki, erkölcsi életét, melynek központja az ember Istenhez való viszonyának tudatra emelése. S így a vallásos nevelés és az egész embert felölelő nevelés, Pestalozzinak e nagy elve természetszerű feladata az iskolának.

De valamint az életre való nevelést a különböző iskolák különböző módokon oldják meg, úgy e lelki műveltségnek, az emberi méltóság tudatra emelésének foka az iskolákban rejlő immanens célhoz képest különböző. — A társadalom irányainak általános csoportosulása szerint az iskolákat három csoportba oszthatjuk: népiskolákra, szakiskolákra, s egyetemekre az azokhoz tartozó középiskolákkal. Ez iskolák ténylog is megvannak. A népiskola az első osztály iskolája; a szakiskolák a társadalom igényei szerint alakuló módosításaikkal (polgári, kereskedelmi, ipar stb. iskolák), a második osztályt szolgálják, míg a harmadik osztálynak, a vezető osztálynak a középiskolákon és egyetemeken kell készülnie hivatására.

Így eljutottunk a középiskolához. De már eddig is, az iskola általános fogalmából oly vezéreszméket nyertünk a középiskola feladatának megállapításához, melyek annál fontosabbak, mert a középiskolának, mint iskolának legmélyebb és általános alapját rakják le. El kell fogadnunk, hogy a középiskola is tartozik számolni az élettől, az ember belső, lelki műveltségével s a vallásos neveléssel. A többi iskola is ezen oszméken építi föl feladatát; hogy miként, annak kimutatása nem tartozik ez értekezés körébe.

Ezen általános alapon mikép fogja megoldani feladatát a középiskola? Mi tulajdonképen feladata a középiskolának?

Itt vagyunk a problema nehézségeinek közepén. Minden lépés, melyet azon szándékkal teszünk, hogy e kérdés megfejtéséhez közeledjünk, új és új kérdéseket vet fölszínre, melyekön keresztül juthatni csak a megoldáshoz. E kérdések mindegyike, mert a társadalom és az ember életének logbelsejéből ered, maga egy-egy problema. S mégis, a paedagogiának és az intelligens közvéleménynek e kérdésekre nézve legalább alapelveikben

megegyezésre kell jutnia, mert addig a középiskola helyes, állandó szervezése meg nem indulhat.

Kiindulva azon általános, de szükségképen való vezéreszméből, hogy az iskola az életre nevel, azt kell körülvonalozni, hogy a középiskola e feladata alatt mit kell érteni? Az első lépés itt csak az lehet, hogy megállapíttassék a középiskola viszonya a társadalom életéhez s körvonaloztassék helye a többi iskola között. — Annyit tudunk, hogy a középiskola az egyetemmel a vezető osztálynak iskolája. S így e két iskola feladata a rábízott ifjúságot úgy kiművelni, hogy ez osztály munkájának megoldásában egyéni képességével részt vehessen.

Mi tehát a vezető osztály feladata a társadalom életében? E kérdéssel a civilisatio, a cultura kérdését találjuk magunk előtt egész magasztosságában. — Minden osztály létezése szükséges és nélkülözhetetlen a társadalom organismusának életéhez, de ez organismus idegrendszere az, mi a testben a lélek, a vezető osztály. A többi osztály a nyers anyag, a szellemet a vezető osztály képviseli. Ily osztály nélkül élhetnek népek, — hiszen a barbár, vad népek példák erre — de nemzet, társadalom nincs. A cultura, a civilisatio, az embernek e bámulatra méltó alkotása, mely által a nemzedék halhatatlan lesz, mert működése hatásában az egésznek életében fennmarad, mely által közreműködik az ember az általánosnak, az emberiség egészének fejlődéséhez, a vezető osztálytól nyeri jellegét. — A cultura fontosságának és magasztosságának súlypontja éppen abban van, hogy az emberiségnek történeti élete, fejlődése van; hogy a jelen a múlton épült fel, s e multat a jelen új munkássággal gazdagítva átadja a jövőnek, hogy a nagy igazságokhoz az emberiség és benne az ember egy lépéssel közelebb jusson. Lehet úgy, a történelem tanú rá — hogy a civilisatio ferde irányt vesz; lehetnek körülmények, hogy helyeslésre talál — mint Rousseau-nak a diyoni academia által koszorúzott műve bizonyítja¹⁾ — azon paradoxon, hogy a civilisatio a nyomornak, a boldogtalanságnak forrása: de e vádak csak a vezető osztály léhaságát, s nem a cultura elvi fönségét illethetik. — „A civilisatio egy neme az Oceánnak, mely egy népnek gazdagságát képezi, melynek kebelében a nép minden életelmei, létezésének minden ereje egyesül.“²⁾

A civilisatiót, az emberiség e legnagyobb kincsét megtartani és tovább fejleszteni: a vezető osztálynak nagy feladata, s e feladatra ez osztály egyéncit előkészíteni a középiskolának és az egyetemnek kötelessége. Így már azon általános vezéreszme, hogy az iskola az életre neveljen, a középiskolára nézve concretebb alakot nyer, s egy határozott tény, a civilisatio ténye van eléje kitűzve, melyből feladatának alkotó elemeit levonni köteles.

¹⁾ Lubrich Ágost A nevelés történelme. Bpest. 1876. III. k. 11.—12.

²⁾ Quizot. Az európai polgárosodás története. Ford. Grubicy György. Pest. 1867. I. 14—15.

Quizot az európai polgárosodás történetéről tartott felolvasásainak elsőjében egyszerűen és világosan felel a kérdésre, hogy mi a civilisatio? A haladás és kifejlődés fogalmát találja mint a civilisatio tényének alapszámját. A haladást és kifejlődést a társadalomban; a társadalmi összeköttetések és érintkezések kiterjedését, azok legjobb szervezetét; egy részről az erő eszközeinek és jólétnek növekedő teremtetését, másrészt az erő és jólét terményeinek méltányosabb elosztását az egyének között; de ugyancsak az egyéni élet kifejlődését, a benső életnek, az embernek magának, tulajdonainak, érzéseinek és eszméinek kifejlődését. A civilisationnak így két fontos oldala van, melyek együttvéve alkotják helyes fogalmát. A társadalmi intézmények és viszonyok fejlődése az egyik feltétel, de minthogy az emberi nem nem pusztán hangyafészek, melyben nincs egyébről szó, mint rendről és jólétről, a viszonyok fejlesztésével karöltve kell haladnia az egyén fejlődésének is. Társadalmak születnek, virágoznak és eltűnnek a föld színéről s hivatásuk befejeződött; az ember pedig nem pusztán a társadalomért van, az ember, e halhatatlansággal felruházott lény első sorban önmagáért, belső életéért, melylyel Istenhez, egy magasabb világrendhez nem fűtve, létezik. A társadalom csak annyiban bír fontossággal, mert az ember egyéni fejlődése csak rendezett társadalmi viszonyok között lehetséges, s a társadalmi viszonyok helyességének a civilisatio magasságának mérvesszeje az, hogy mennyiben járul hozzá az egyén fejlődéséhez. Az ember a viszonyosság fejében tartozik a társadalomnak lekötni tehetségeinek, erejének, munkájának egy részét; de tagadhatatlan, hol a társadalom az egyének összes erejét és munkáját a maga részére köti le, hol az egyéneknek csak a létért kell küzdenie, az anarchicus civilisatio, azok természetellenes viszonyok.

A civilisatio e jellege döntő a középiskola feladatára. Az életre, a társadalomra kell nevelni az iskolának, s ime nagyon meglehet, hogy a társadalom élete helytelen. A civilisatio tényében az egyén belső fejlődése a lényegesebb momentum, s mindazonáltal bizonyos korok szerencsétlen viszonyai avval a követeléssel léphetnek fel az iskolával szemben, hogy minden erejét, minden munkásságát e társadalmi viszonyok érdekében fejtsse ki. Frary és hívei támadásának indító oka e gondolat; a világ szerintők egy óriási vásár, s az iskolának kötelessége csak az lehet, hogy e vásárra az ifjúságot előkészítse, hogy az a társadalom viszonyai által előállott létért való küzdelemből minél nagyobb nyereséggel kerüljön ki.

Nem akarok e felfogás morális értékének vitatásába bocsátkozni; maradjon eldöntetlenül az a kérdés, vajjon a cultur-társadalom fogalmával megegyeztethető-e a korlátlan verseny, az egyéni tehetségek és ügyességeknek a küzdötérre való féknélküli nekieresztése a gyöngébbek rovására. A realis törekvésekben nem szükség mindjárt a materialismus fagyos rémoit látni, s viszont az érzolgyös élihotlenség még nem idealismus. A

kérdés itt az, vajjon az iskola feladata az-e, hogy kizárólag az életre, a tényleges életre, vagy helyesebben a fönnálló társadalmi viszonyokra neveljen?

E kérdés azonban egy új kérdést hoz felszínre. Közremunkálkodhatik-e az iskola a társadalom javításán? Megvannak-e az iskolának azon föltételei, hogy előkészítsen oly nemzedéket, mely a társadalmat helyesebb irányba tereli? Avagy az iskolát csak mint összekötő hidat lehet szervezni, mely a tényleges családi életből indul ki s a tényleges társadalom követelményeit tartja szem előtt?

A kérdés megoldása nem könnyű. Hisz minden korban az ifjúság helyes nevelésétől várták a jobb jövőt, s nem is kell hozzá pessimismus, hogy az eredmény felett ne örüljünk. Az emberi lélek egyrészt nem olyan, mint a viasz, melyhez csak művész kell, hogy tetszés szerint való alakot csináljon belőle, s másrészt mégis olyan mint a viasz, mely más benyomások alatt, más légkörben könnyen enged előbbi alakjából. A társadalom élete, az abban uralkodó vezérelvek és eszmék nem közvetlen eredményei a családi és iskolai életnek, mert az egyes ember belső világának kialakulása nem fejeződik be annak családi és iskolai nevelésével, hanem belejátszik abba a társadalom élete is, mint hatalmas nevelési factor. Kétségbevonhatatlan, hogy a társadalom ellentétessége az iskola életével a legnagyobb mértékben gyöngíti és ellensúlyozza ennek működését. — Hiú ábránd így azt remélni, hogy az iskolai nevelés egyszerre teremtani fog oly nemzedéket, mely a társadalom betegségeit gyökeresen fogja gyógyítani.

De midőn ezt elismerjük, óvakodjunk a másik tulságtól. Talán van bizonyítékunk arra, hogy a helyesen szervezett iskola munkája a tekintetben sem vész kárba. Könnyen észrevehető, hogy azok, kik az iskola feladatát csak abban akarják és tudják találni, hogy a tényleges társadalom életére készítsen elő, nagyon is kevésre becsülik az egyénnek hatását a viszonyok alakulására. Mert a mindennapi életben szinte lehetetlen kinyomozni és kimutatni azon hatást, melyet a viszonyok és az egyén kölcsönösen egymás fejlődésére gyakorolnak, s mert a viszonyok összesége nagy súlylyal nehezedik az egyénre: azt hiszik, hogy a fejlődés és haladás forrása nem az egyén az ő gondolataival, eszméivel és érzelmeivel, hanem a viszonyok, s inkább a véletlen találkozásától teszük függővé, mint az ember céltudatos munkájától. Podig mi az ember előtt a véletlen játékanak tetszik, az lehet valójában törvényszerűség, s az ember csak az ok és okozat közti összefüggést nem látja. „Legyenek a külesemények bárminők, az ember maga az, ki a világot alkotja, az ember eszméi, érzelmei, erkölcsi és szellemi hajlamai után idomul és halad a világ, — és az ember benső állapotától függ a társadalom látható állapota.“¹⁾ Legfényesebb bizonyítéka ez igazságnak a kereszténység, mely nem a társadalmi viszonyok reformálásához fogott, hanem az ember belső világá-

¹⁾ Quizot J. m. I. 92.

nak átalakításához, melyet úgy is követnie kellett a világ folyásának átalakulása.

Elfogadva tehát a társadalmi viszonyok összességének befolyását az egyén fejlődésirányára, épen nem kell tagadnunk az egyén belső világának befolyását a társadalmi viszonyok alakulására. Mert, ha az ember értelme nem is képes e két tényező kereszteződésének finom fonalaít figyelmével kísérni: maga a tény még sem tagadható. — Sőt a valódi civilizatióának az a jellege, hogy az ember tövékeny, teremő szerepet visz az intézmények fejlesztésénél, hogy esetleg a viszonyok nyomásával is szembe száll. — Tény ugyan, hogy az intézmények legnagyobb része nem indul meg principialiter, de ez még nem sokat bizonyít. A tudományok, melyek a civilizatio büszkoségei, sem indultak meg principialiter. „Bármily megalázónak hangzik, minden mai tudományunkat, ha még olyan főnnhéjázó is a czíme, visszavezoethetjük félig vad néptörzseknek legjelentelenebb, legközönségosebb foglalkozásaira. Nem az igaz, jó és szép volt az, ami mélyreható kutatásokra és merész felfödözésekre ösztönözte az első bölcsészeket. Egy patriarchalis és félig barbár társadalom késző szükségei nyujtottak alapköveket az emberi szellem jövőbeli legdicőbb alkotmányának. A geometria, mely mai napság szabadnak vallja magát minden érzéki benyomástól, és pontjait, vonalait és síkjait tisztán észbeli fogalmak gyanánt tárgyalja s nem engedi összetéveszteni azokkal a tökélotlen, durva jelölésekkel, melyekkel az emberi szem papiron látja őket érzéktíve, a mértan, mint már nove is elárulja, egy-egy kertnek vagy legelőnek kimérésével vette kezdetét . . . A botanika, a növények tudománya, eredetileg a botané tudománya volt, pedig ez nem általában növényt, hanem abrakot, legelő füvet tesz . . . A csillagászatnak nem költő vagy bölcsész volt a megalapítója, hanem a hajós és szántóvető stb. . .⁴¹⁾ A középiskola intézményét is szükség hozta létre, s pusztán előkészítő iskolái voltak a scholasticus egyetemeknek. De még így is a torvszerítés némi jellegét sem lehet attól elvitatni. Hisz az ember minden időben hord magában bizonyos számú fogalmat és eszmét, bizonyos törvénszerúséget, melyeknek társadalmi intézményei szervezésénél érvényt akar szerezni: csakhogy ez érvényszerzés foka különböző időkben különböző. A cultura mérvvosszeje épen az, hogy ez érvény mily magas mértékben valósúl. Míg a gondolati constructio meg nem állapodik, hogy az intézmények fejlődésének határozott irányt szabjon, addig lesz ugyan átalakulás, talán fejlődés is, de nem az igazi, a cultur-társadalomhoz méltó.

A cultura fejlődésének e lényeges jollege megadja a középiskolának és egyetemnek a lehetőséget, hogy az emberiség javáért tevékenyen közromunkálkodhassanak. Igaz ugyan, hogy rendkívül fontos a családi és társadalmi élet befolyása az iskola életére; az iskola eredménytelenségé-

1) Müller M. Fölolvasásai a nyelvtudományról. Ford. Steiner Zs. Bpest. 1878. 6—7. 1.

nok nem egy oldala a családi életben találja okát, s a társadalom szel-
leme a legjobban szervezett iskola munkájának is nem egy virágát tarolja
le: de mégis az iskolát leginkább lehet függetleníteni a társadalom kinö-
véseitől, s küzdelme a jó, igaz és szép érdekében nem lehet egészen
meddő. Csak ily fölfogás mellett érthető a legmélyebb gondolkozók azon
eljárása, hogy nem pusztán a tényleges társadalmi viszonyokat vették a
nevelés céljául, hanem idealisabb, tökélyesebb állapotokat. S ha lehetetlen
is pontosan kiszámítani az emberiség életében működő nevelő erők hatását:
arról mindig meg voltak győződve, hogy a nevelésből kell a regenerá-
lásnak kiindulnia, s ha az eredmény nagyságában csalódtak is, minden
igazi paedagogus erejét és lelkesedését ez elvből meríté.

E gondolatok az egyetem és középiskola elé mint célzt a civilisatio
tényét állítják, még pedig oly módosítással, hogy ez iskolák tartoznak
megadni a föltételeket, melyek e civilisatio előbbvitelére, esetleg helytelen
irányainak a kellő mederbe való terelésére szolgálnak. Az a nézet, mely
ez iskolák feladatát úgy formulázza, hogy azok csak a tényleges állapo-
tok érdekeinek szolgáljanak, nem meríti ki az iskoláknak a civilisatio
lényege által kitűzött célját. Mert bármily nyomasztó viszonyok küze-
pette is, a létért való küzdelem bármely nehéz harcában is végzetes hiba
a belső ember idealis nevelését elejteni vagy elhanyagolni. A belső ember
nevelésének hangsúlyozása nem annyit jelent, hogy az étellel szakítsunk;
a meglevő viszonyokkal, bármily helytelenek is, számolnunk kell, hisz
működésünknek csak ez lehet talaja; de annyit jelent, hogy ne zárjuk el
az utat e viszonyok megváltoztatásának lehetőségéhez. Ismerje az ember
a viszonyokat, melyek közé a Gondviselés helyezte, de nem azért, hogy
az élet egyetlen céljának e viszonyok ravasz, immoralis kizsákmányolá-
sát, a mindenhez mindenkor való léha alkalmazkodást tekintse, hanem
azért, hogy azokból, mint adott föltételekből kiindulva, saját nemesebb
eszméi, gondolatai szerint azok megítéléséhez és javításához hozzájáruljon.

E tételek azonban még nagyon is általánosak. Miként oldhatja meg
e feladatát a középiskola?

E kérdés már a középiskola szervezésének problémája, s azt tartal-
mazza, hogy mily eszközök állanak a középiskola rendelkezésére, hogy
azon célját, melyet az eddig érintett vezéreszmék körvonaloznak, legsi-
keresebben elérhesse?

Mindenekelőtt azonban elodázhatatlan azon viszony megállapítása,
mely a középiskola és az egyetem közt van. E két iskola együtt áll a
vezető osztály, s így közvetve a civilisatio érdekeinek szolgálatában, de
nagyon természetesen osztozkodniok kell e nagy munkában. A két iskola
helyzete annyira különböző, hogy feladatuk megállapítása a civilisatio
tényének, mint közös célnak érdekében helyzetük e sajátosságából
vonandó le. S mert ezt sokszor elmulasztották, mindkét iskola egyaránt

kárát vallotta. Az egyetem sokszor a középiskola szorvezése fölött való ítéletében csak magából indult ki s a középiskolában nem akart mást látni, mint pusztán az egyetem előkészítő iskoláit; csak úgy ancillájává tette, mint a scholasticus theologia a philosophiát. Az egyetem eljárásának elve körülbelül az volt, hogy a facultások tananyagának compendiumát vitte le a középiskolába. Az egyetem álláspontja a középiskolával szemben sokszor nemcsak túlzott, a középiskola helyzetével meg nem egyezően magas volt, de egyoldalú is. Tudós iskolát akart belőle alkotni, más oldala iránt nem volt érveke.

Pedig az egyetem szervezete is a megállapított céljának tekintetéből nem egy gyarlóságot tüntet föl. Sokkal önállóbb és függetlenebb volt ugyan mindenkor, hogysen hiányaival eléggé foglalkoztak volna, s ezért az egyetemek reformálása ritkán vet akkora hullámokat, mint a középiskoláé: pedig ki az egyetem viszonyait ismeri, nem tagadhatja, hogy a középiskolának a civilisatio érdekében derekasan végzett munkája nem egy esetben az egyetemen sorvad el, s hogy az egyetem szervezete nem olyan, mely a középiskola munkáját minden tekintetben betetőzné. Nem lehet célom e hiányok mélyebb taglalásába bocsátkozni, annyi azonban kétségtelen, hogy feladatának megoldásában az egyetem gyöngesége és egyoldalúsága nem kevésbé kirívó, mint a középiskoláé.

Az egyetem szervezéséhez a vezéreszméket csakúgy a civilisatio tényo adhatja, mint a középiskolához, mert az egyetem csakúgy a vezető osztály szolgálatában áll, mint a középiskola. Minthogy azonban az egyetem már a bizonyos testi és lelki fejlettséggel bíró ifjakat utolsó iskolai éveikben fogadja magához, sokkal közelebb áll a társadalom practicus életéhez, mint a középiskola. A társadalom vezető osztályának férfiai, kik mint papok, tanárok, jogászok, orvosok, mérnökök, gazdászok, erlézők stb. fogják a civilisatio érdekeit szolgálni, itt készülnek specialis hivatásukra. Ezért az egyetem (academia) facultásokra oszlik, hogy ugyanegy osztálynak férfiai külön utakon készülhessenek külön feladatukra, s így az egyetem jellege a szakrendszer, még pedig a tudományos alapon álló szakrendszer. Az igazi tudományos jelleg, a tudomány önzetlen szeretete képezze lényeges sajátosságát az egyetemi munkálkodásnak, mert ez azon vezéreszméből következik, mely szerint az iskola feladata előkészíteni az ifjúságot arra, hogy a civilisatiót előbbre vihessen. S erre a reményt csak ily jellegű munkálkodás adhatja meg.

E tétel az egyetem feladatának fő sajátosságát képezi, de azt még nem meríti ki. Célunkhoz mérve azonban elég ennek kiemelése, hogy a középiskola feladatára álláspontot nyerjünk. A középiskola előkészíteni tartozik az ifjúságot az egyetemre — ez szükségképen való következménye a középiskola helyzetének. Bizonyos alapismeretekkel, szellemi erőinek bizonyos fejlettségével kell bírnia az ifjúnak, hogy feladatát az egyetemen

megoldhassa. De az a felfogás, mely ennél többet nem akar, nagyon is korlátolt. Az egyetem a középiskolához való viszonyánál fogva ugyan beleszólhat ennek szervezésébe, de a középiskola bizonyos tekintetben ép oly független, önálló czéllal bíró iskola, mint az egyetem. — Magasabb tényező, a cultura fog szervezésének irányt adni. Az egyetem helyzeténél fogva közelebb áll a társadalom életéhez; a vezető osztály különböző irányú tagjai különböző irányokban készülnek feladatukhoz, már pedig a civilisatio érdeke azt kívánja, hogy a vezető osztály tagjai, bármennyire eltérnek is egymástól működésük irányaira nézve, közös alapon álljanak, s működésük egy magasabb szempontból egységet nyerjen. Veszedelmes volna a társadalmat mint egy óragyárt szervezni, hol egy osztály a megállapított kerekeket készíti, a nélkül, hogy értené vagy törődne a többi osztály munkájával.

E feladat természetesen alkotó részét képezi az egyetem céljának is, de nagyobb részében a középiskolára nehezedik. A középiskola feladatának sajátossága, hogy ez veti meg a vezető osztály tagjainál azon közös műveltség alapköveit, mely azokat, bármily irányban működjenek is a társadalmi élet terén, szorosán együvé fűzi. A civilisatio fogalma által kitűzött feladatból a középiskolának azon rész jut, hogy az ember összes tehetségeinek harmonicus kifejlődését létesítse, hogy a külső és belső embert a műveltség azon fokára juttassa, melyen nemcsak saját méltóságának és értékének tudatára jusson, de az általánost is megértse, s a subiectív körből az obiectív körig emelkedve feladatának megvalósításához kezdhesse. A középiskola szükségképen való természeténél fogva kevésbé kenyériskola, mint bármely más iskola, sőt a legegyszerűbb, legelementarisabb iskola, melynek ép e jellege lehet büszkesége. A középiskola, ha fogalmának igazán megfelel, a gyakorlóhely; a gymnasium, hol az ember összes tehetségei a kifejlődés azon útjára jutnak, melyen első sorban az egyéni, a belső ember fejlődése talál megvalósulást.

A középiskola feladata így azon egységes, általános műveltség megadása, mely az ember tehetségeinek harmonicus, a civilisatio szolgálatára előkészítő kifejtésében áll.

A középiskola e feladata egyúttal eldönti a realiskola kérdését. Azon sokszor elkeseredett harczok, melyeket a gymnasium és a realiskola hívei vívtak, sohasem ölthettek volna oly nagy mérvet, ha a középiskola szervezése elvi alapokon történik. Ha a középiskola feladatának súlypontja arra esik, hogy egy társadalom leendő vezető osztályánál egy egységes, közös műveltség alapköveit rakja le, hogy a később szétváló működésirányoknak az alapelvekben egyöntetűséget biztosítson, akkor épen az a lényeges, hogy e műveltség alapelvei az osztály minden tagjára nézve ugyanazok legyenek. Mert azon általános műveltség, melyet a realiskola ad, vagy ugyanaz a gymnasiuméval, vagy különbözik attól. Első esetben fölösleges

ugyanazon eredményt különböző utakon keresni; a második esetben pedig — s itt ez az eset áll — a különböző alapműveltség s épen a vezető osztálynál a társadalom egyöntetűségének fontos érdekébe ütközik. Mindenesetre a felfogás önállóságának és függetlenségének elve, a művelődés irányoknak mennél nagyobb elágazása a cultura tökélyességének előmozdítói, de minthogy egy társadalomban a centrifugal erők úgyis eléggé működésben vannak, nagyon fontos a centripetal erők és elvek ápolása. Rendezett társadalom soha sem nélkülözheti a lényeges eszmék és elvek egyöntetűségét.

A realiskola kérdése élettől rögtön elveszíti, ha úgy teszszük fel a kérdést, hogy melyik azon általános műveltség, melyet a középiskolának saját oszméjéből kifolyólag adnia kell? Ne a körül folyjon a harez, hogy a meglevő realiskolának vagy gymnasiumnak van-e nagyobb létjoga, hogy ismét az okoskodás összes fogásaival igazoljunk intézményeket, melyeket a viszonyok elének adtak, hanem a körül, hogy milyen legyen a középiskola, hogy természetszerű céljának megfeleljen. Ki a realiskolák keletkezésének és fejlődésének történetét ismeri, az tisztában lehet ez iskolák jellegével. Ez iskolák keletkezése teljesen jogosult volt, mint reactiója egy ferde áramlatnak. Midőn a tizenhatszadik században a cultura egyre több real-elemmel gazdagodott, s az akkori középiskola, a gymnasium, az új műveltségtől konokul elzárkózva pusztán a classicus nyelvek tanításában, s hozzátelotjük sajnálatraméltóan egyoldalú tanításában meríté ki teljes feladatát: a realiskolák alakulása kényszerítő szükség volt. Létjoga abban rejlett, hogy pótolnia, toldoznia kellett egy uralkodó intézmény alaplíbját. De amely perczen a középiskola szervezése elvi alapokon indul meg, azon perczen a realiskola szervezete magától omlik össze, de a gymnasium is oltünik, mert a mai gymnasium addig nem felol meg a középiskola valódi oszméjének, míg mellette szükségét érzik a realiskola, mint középiskola létezésének. A realiskolának, mint középiskolának fennállása élő bizonyítéka a gymnasium hiányos szervezésének.

Nagyon érthető, hogy gondolataim az egységes középiskola híveinek táborába utalnak. Eddig érintett nézeteim logikai folyománya az egységes középiskola álláspontja, s meg vagyok győződve, hogy a középiskola kérdése terén az egységes középiskola híveinek napról-napra tért nyerő táboráé a jövő.

Az oddig érintett tételek csak azt célozták, hogy a középiskola helyzetét állapítsák meg a művelt társadalom életében s a civilizatio tényével szemben. Evvel egyszerösmind egy általános célt nyertünk, melynek megvalósítására a középiskolának törekednie kell, mely azonban csak alapja a középiskola oszméjének, a fölépítés és szervezés munkája nem kovésbbé kényes. A középiskola ez alapját illetőleg is nagyon oltérök még

a felfogások, de még eltérőbbek a czélnak mennyiben és miként való megoldására nézve. Melyek tehát azon főbb irányelvek, melyek a középiskola által adandó műveltséget szorosabban meghatározzák?

A legegyszerűbb és legtermészetesebb igazság, hogy egy intézmény szervezésének megállapításánál egy bármily szépen kigondolt s magában véve magasztos cél kizárólag döntő nem lehet. Számot kell vetnünk egy másik tényezővel, a rendelkezésre álló erővel, mely e czélt tulajdonképen elérni igyekszik. Az emberi elme sajátága, s minél szélesebb látkörű, annál inkább, hogy a czélt messze túzi ki, oly messze, hogy a valóságban megközelíthetjük, de el nem érhetjük. — A középiskolának eszméjéből merített czélja is idealis; az irányt jelzi, melyen haladni kell, de nem a pontot, melyet elérhetni. E pontot az erő mennyisége és minősége határozhatja meg, mely a cél felé halad. Az első vezérelv a középiskola szervezésénél tehát az, hogy mennyire haladhat a kijelölt úton a középiskola a tanulóval a rendelkezésére adott idő alatt, a nélkül, hogy a tanulót kimerítené.

Járjunk el bármily optimismussal a jelen állapotok megítélésében, annyi tagadhatatlan, hogy nem egy tünet merül fel, mely azt igazolja, hogy ez elv fontosságát nem becsülték kellőleg. A túlterhelés vádja, ha vannak tagadói is, mind szélesebb körben hangzik. Egyáltalán nem fáradsanak bele a túlterhelés szomorú következményeinek, a test hiányos fejlődésének s a szellem unottságának kiemelésébe. Igaztalan volna mindezt az iskolának róni fel, de alighanem része van benne. — Nagyon sok jel arra mutat, hogy magas és mégis téves czélt tűztek ki a középiskolának, melyet csak kimerüléssel lehet elérni. Kényes ugyan ily ítélet kimondása, mert könnyen az obscurismus vádja zúdulhat az íróra, de ez ítélet mentsége az lehet, hogy nem következik még belőle a műveltség színvonalának leszálítása. Nem az a lényeges, hogy valaki bizonyos korban erőinek végső megfeszítésével mily pontig haladt, hanem hogy jó úton halad-e? Nem a kirakat a műveltség — mint nem rég előkelő helyen mondták, — hanem az intensiv fejlődés.

A középiskola szervezéséhez az irányelvek első sorban az anthropologia és psychologia tudományából merítendőek. A középiskola az embert életének oly szakában vezet, mely mind testi, mind szellemi kifejlődésére a legdöntőbb befolyású. Fejlődése e korban a legrohamosabb. A felelőség súlypontja arra esik, hogy a középiskola a fejlődés összhangzatát nem bénítja-e meg? A test és lélek erőinek, ez erők fejlődésének törvényei fogják eldönteni, hogy mennyit és miként végezhet a középiskola.

S a physiologia azon kérlelhetetlen igazsággal áll elő, hogy az ember erői korlátoltak. A test és szellem erői kölcsönös visszahatásban állanak egymáshoz, s az egyik túltengése a másiknak rovására megy. A

szellem túlfeszített munkát csak úgy végezhet, hogy a test megsínyli. A lélek szervének, az agyvelőnek vérre van szüksége, hogy nagyobb munkát végezhesen, s e vért csak a többi szervektől vonhatja el. Már pedig az egész ember egyik lényeges alkotó része az egészséges test, s bármily magasra helyezzük is a szellemi műveltség értékét, a felfogás aberratioja, ha épp úgy nem becsüljük az egészségesen működő emésztő, s a vért akadálytalanul tisztító légző szerveket. Sőt, bármily barbárnak fognak is tartani, nem habozom kimondani, hogyha alkura kerül a dolog, mindig természetesebbnek tartom a szellemi műveltségből engedni, mint a test egészségét, az életkedv szívósságát veszélyeztetni. Az emberiség történetéből a Gondviselés e törvénye elég élesen domborodik ki. Oly népeket, melyeknél a túlhajtott vagy ferde irányt vett civilizatio a test öröknek elkorcsosulását idézte elő, hatalmas, vad erejű barbár népek söpörtek el. Minden culturának csak addig van igaz értéke, míg a teljes ember szolgálatában áll.

S míg a physiologia megállapítja, hogy egy teljesen kifejlődött, egészséges ember napi 24 órájából 8 órát alvásra, 8 órát evésre és szórakozásra, s csak 8 órát fordíthat komoly szellemi munkára, s e felosztást egészségének veszélyeztetése nélkül hosszabb ideig nem forgathatja föl: mit látunk az iskolánál? — Az a gyermek, kinek gyors fejlődése nyugodt, mély álmot és zavartalanul működő légző és emésztő szerveket feltételez, mi ismét üde, szabad levegő és sok mozgás nélkül hiányzani fog, az a gyermek 4—6 órát görnyed feszült figyelemmel — mert minden úton-módon kényszerítik — az iskolában, s ugyanannyi ideig kénytelen dolgozni otthon. Így a gyöngye, fejlődésben levő idegrendszer 8—12 órai munkát kénytelen végezni naponkint, s testi erői fejlődésének csak a jó Isten viseli gondját. — De hát a modern iskola büszkeséggel emlegeti, hogy az egészségügy kiváló gondját képezi; czélszerű, egészséges épületekről, a szellőztetés és fűtés szabályozásáról, iskolai orvosokról gondoskodik. — Pedig ez nem lehet érdem, csak ellenkezője lelketlenség. Mert csak vad lelketlenség volt, hogy míg pl. a görög népnél az ifjúság gyakorlólhelyei a legegészségesebb, legczélszerűbb, s örök büszkeségükre hozzátehetjük, a legszebb középületek voltak, addig a modern culturnépek-nél nagyon is rendesen sötét, czélszerűtlen, talán másra már alig használható helyiségek voltak, mert a szegény gyermekek számára, a szoretet bizonyítékául így is jónak tartották.

De talált a középiskola egy szert, melylyel e hibát, melyet lehetetlen volt tagadni, orvosolni akarja: értem a tornát. — Jelszó lett, de evvel is, mint a legtöbb jelszóval, akaratlanul is mistificatiót üznek. Ismerem a tornázás czélját; értem befolyását mind a testre, mind a lélekre; de valahányszor vagy saját növendékoimet, vagy más intézet növendékeit a tornáórán megfigyeltem, mint gyakorlataikat chablonszerűen végzik, szemök-

ből, mozdulataikból olvastam ki, hogy békókban vannak, hogy nem ez kell a gyermeknek. Nem is kérdem, hogy ily tornázás heti két órában, sok helyen, különösen télen, dőhos, fülledt pinczében végezve, monnyivel járúl hozzá testi fejlődéséhez?

Wie? Gymnasien nennen die jetzigen Menschen die Stätten,
 Wo die Jugend — versitzt, ach, wo der Körper verdirbt;
 Den Ort, wo er wurde geübt, bezeichnet der Name.
 Bei den Hellenen war That, aber wir — renden davon.

(Goethe.)

Legszomorúbb bizonyítéka felfogásunk önállótlanságának, hogy mi, kik nem tudunk betelni az ó-kor, különösen a görög világ bámulatával, kik hódolattal hajlunk meg szellemök utolérhetetlen szépségű termékei előtt, épen azt nem tudjuk olsajátítani, mi e termékek szülőanyja volt, a harmonicus, józan és idealis gondolkozást. Azon felfogást, mely az embert mint embert fogta fel, mely nem kontárkodott a Gondviselés művének remekével s nem zavarta meg a test és lélek közt levő öszhangzást. — A palaestra, hol a görög polgárok gyönyörködtek az ifjúság egészséges és szép testi fejlődésében, örök dicsősége a görög műveltségnek.

A szellemi erők túlságos igénybe vétele a fejlődés korában nemcsak a testre van visszahatással. Csak oly veszélyes következménye a fanyar koraérettség. Csak figyeljük meg tanuló ifjainkat; játszani nem tudnak általában tűnő félben van az üde naivság, mely oly természetos ékossége a gyermek kedélyének s helyet ad valami keserű, éretlen férfiaskodásnak. A gyermek az ifjút, az ifjú a férfit adja. Színházról, bálakról, politikáról beszélgetnek, kártya, billiard s poharazás multságok. Hisz a játék boldog korában, otthon, az iskolában a gyöngö agyat egyre csigázzák a komolyság, az öntudatos munkásság, a jövő megalapításának még előtte érthetetlen jelszavaival. S míg a középiskola legalsóbb osztályaiban oly jóleső derült, vidám arcokkal, s a tanulás közös munkájában oly szívesen résztvevő, élénk törekvéssel találkozunk, addig a legfelsőbb osztályok ifjúságának unott, halvány arczkifejezése, bágyadt, kedv nélkül történő munkája szomorú reflexiókra késztet. S a legtöbb ifjú akkor, midőn kedvvel, rugékonysággal kellene a munkához látni, elcsigázva, unottan lankad és züllik el.

Nagyon igaztalan eljárás volna, mely mindezt a középiskolának róná fel. Sőt az a rész sem, mely e szomorú tényekből a középiskolára esik, kizárólag a rendszer hibája. Hiszen az utasítások és rendeletok remekelnek a tananyag természetos felosztásában, s a helyes módszer főbb olvoinek megállapításában, s a túlterhelést nem egy intézkedés ellensúlyozni igyokszik. — A tanárok ambitioja, rosszul értelmezott túlbuzgalma nem kevés veszélyt rejt magában. A jó tanár egyéniségének azon életető befolyását, mely lassan, észrevétlenül munkálkodik az intenziv fejlődés érdekében, a

valójában semmi ellenőrző tényező nem mérlegelheti értéke szerint, s míg a kirakat lesz döntő a tanár fölötti ítéletben, mert gyarló az ember, e veszély meg lesz. A rendszer szomorú tévedése, hogy a tanárból pusztán hivatalnokot formál.

Bármikép álljon is a dolog, a középiskola kötelessége megadni a tanulóknak azt a szabad időt, mely teljes kifejlődését biztosítja. A játékhoz joga van a gyermeknek, s bármi czímen e jogától megfosztani: lelketlenség, s annál gyávább lelketlenség, mert egy védtelent sújt, kinek nincs ereje jogait védeni. Ki megfosztja az embert gyermekkorától, s a túlsietés hamis elvével a természet rendjén tesz erőszakot: a jövőt is tönkreteszi, melynek érdekében fárad. Érthetetlen a hivatkozás arra, hogy a tanulmányok színvonalának lezállítását a létért való küzdelem nem engedi meg; mert, ha így is van, egyrészt mit ér bármily magas cultura, ha a nemzedékek erejükben, testi egészségükben törnek meg, másrészt a létért való küzdelem első kelléke ép szervezet. De ne ámítsuk magunkat, hogy az ifjúság kevesebb szellemi terhelése a műveltség színvonalát lezállítja; a kirakat igaz kevesebb lesz, de a szellemi erők rugékonysága, egészséges működése oly nyereség, melyet megfizetni nem lehet.

E gondolatok azon igazságot akarják megvilágítani, hogy nem a tanulásra érdemes tananyag határozhatja meg a középiskola munkáját, hanem a tanuló természete, fejlődésének alaptörvényei szabják meg a tananyag mennyiségét. Az ember testi és lelki fejlődésének törvényei lehetnek csak a középiskola munkájának normatívumjai. S mert a középiskola feladata az ember általános tehetségeit működésbe hozni és azok egészséges tovább fejlődésének útjára terelni, az ismeretek lehető sokoldalúságán és határozottságán alapuló általános szempontokból való ítélőképességhez segíteni, s az emberi művelődés minden eleme iránt az érzéket biztosítani: rendkívül fontos azon út és mód, melyen és mely szerint a középiskola e feladatát elérni igyekszik. E kérdést, mely a középiskola folytonos fejlődéséhez a legtágabb teret szolgáltatja, egy új értekezés tárgyává teszem, most célomlhoz képest csak azon főbb irányelvek érintésére szorítkozom, melyeknek a középiskola munkáját annak eszméjéből folyólag általánosságban meghatározniok kell.

A középiskolának imént megállapított feladata lényegében formalis. E tétel félreértésétől nem kell tartanom, mióta a tudományos paedagogia (Schleiermacher, Bonecke, Schrader, stb.) a formalis képzés kérdése feletti harcot befejezte. Valójában Pestalozzi óta, ki a formalis képzés elvét felállítja, hosszú időn keresztül a paedagogiai küzdelmeknek központja a formalis képzés kérdése volt. Azon végzetes tévedést követték ol, hogy a formalis képzést olvásztották a materialis képzéstől s amazt emóvval szembe állították. Mintha a valójában létezhetnék formalis képzés materialis nélkül, s minden ismeret, helyes módon közölve, nem vonna maga

után formális képzést. Ki nyelveket tanul, többé-kevésbé begyakorlódik a logikai és grammaticai categoriák alkalmazásában, s ki a mennyiség-tannal foglalkozik, az egyúttal a tér- és számviszonyok szemléletében tesz szert könnyűségre, s a szigorú osztályozáshoz és bizonyításhoz szokik. Sőt a formális képzés egyoldalú felfogása annyira üres, hogy kétségbevonhatatlan tény, miszerint a gondolkozás bizonyos irányú anyagával való foglalkozás nem képesíti még a szellemet más irányú működésre is. Nyelvtanulás csak a nyelvtelhetséget fejleszti, a mennyiség-tannal való foglalkozás csak e körben juttat biztossághoz.

A formális képzés elvének egyoldalú felfogása és üres jelszavá tévése abban találja magyarázatát, hogy a régi gymnasium hívei védeni iparkodtak a tananyagot, mely semmi összeköttetésben nem volt az étellel. Jól tudták, hogy a formális képzés helyes felfogása halomra dönti iskolájok egész épületét. S midőn a középiskola eszméjéből folyólag munkájának szervezésére nézve irányelvvé tesszük a formális képzés elvét, természetesen távol állunk ennek egyoldalú felfogásától. — Ez elv a középiskola eszméje két alaptételének megvalósítását biztosítja, t. i. az embernek magának, összes tehetségeinek kifejlődését, és az iskola összekötését az étellel, midőn az első czélt az életből, az élő műveltségéből vett elemekkel akarja elérni. Mert ha tény, hogy formális képzést csak materialis képzés adhat, akkor csak azon eljárás a czéltudatos, mely egyúttal a materialis képzésnek is értéket kölesönöz az által, hogy az életből veszi. Természetesen szem előtt kell tartani a középiskola feladatának megállapított irányelveit, melyek e részben megőrizhetnek a túlzástól, hogy az iskolát az utilitarismus elvének ki ne szolgáltassuk.

Ezen irányelv alapján a tananyag szervezésében szükséges szempontot az ember individualitása szolgáltat, mint azt e fejezet elején érintettük. Ember in abstracto nem létezik; mindnyájan azon viszonyok befolyása által, melyek közé a Gondviselés helyezott, egyénítve vagyunk. Nem értjük itt minden ember külön egyediségét. — Az ember magasabb felfogása szempontjából igaza van Hegelnek,¹⁾ midőn mondja: „Túláságosan ne becsüljük az ember sajátosságait. Sokkal inkább üres, levegőbe való boszédnek kell tartanunk, mely azt kívánja, hogy a tanító szorgosan a tanulók egyéniségéhez alkalmazkodjék, azt tanulmányozza és fejlesztsze. Erre nincs is ideje. A gyermekek sajátosságait a család körében eltűrrik; de az iskolával általános rend és mindenki számára kötelező szabályok szerint alakuló élet kezdődik; itt a szellemet különösségeinek levetkezésére, az általánosnak tudására és akarására, s a meglevő általános műveltség fölvetelésére kell birni. A lélek ez átalakítása — s csak ez nevelés.“ Azonban, ha teljesen helyeseknek tartjuk is ez eszméket, azok csak minden egyes tanuló külön irányú nevelésének lehetetlenségére vonatkozhatnak.

¹⁾ J. m. I. 28.

Van egy más individualitás, bizonyos számú egyének összegének individualitása, egy társadalom egyedisége, mely élesen megkülönbözteti más társadalomtól, s melyen egyedül épülhet fel a helyes nevelési rendszer. Ezen egyediséget a faji, a nemzeti jelleg teremti meg. — Minden életre képes társadalmon e jelleg élesen kidomborodik, s a társadalom egészséges működése csak ezen alapon lehetséges. Mindaz, mit egy nemzet létrehozott, ismeretei s gondolatai, melyeket termelt, a mód, a hogyan gondolkodik, érez és működésében eljár: a nemzeti műveltség, s az iskolának legtermészetesebb feladata, működésének központja csak ez lehet. A humanismus a görögöknél és rómaiaknál culturájok fénykorában nem általános emberi, hanem görög és római műveltséget jelent, s ha e classicus két nemzet culturájából a helyes tanulságot vonjuk le, akkor csak az lehet, hogy műveltségünk oly nemzeti alapon fejlődjék, mint a görögöknél és rómaiaknál. Az emberi eszmét, az ember ideálját valósítja meg minden műveltség, de onnek az élet liktető erét és üdeségét a nemzeti alap adja meg. A legujabb kor culturájának rohamos fejlődése nagy részben e nemzeti jellegben, a nemzetiség eszmjének és természetes erejének tudatrolésében találja magyarázatát.

A középiskola munkásságának közponját így a nemzeti műveltség elemei, a nemzeti nyelv és irodalom, a nemzeti műveltség multja és azon talaj természeti viszonyai képezik, melyen e műveltség fejlődött. E felfogás természetesen már háttérbe szorítja az ó-kori classicus műveltséget, csakhogy ez valójában még nem szentségtörés. Hiszen legujabb gymnasiumi tantervünk már egyonrangba helyezte a hazai nyelv és irodalom és a classicus nyelvek értékét, s csak egy lépés koll még, hogy a nemzeti műveltség teljes jogába lépjen. E felfogás nem érti félre az ó-kori classicus műveltség fontosságát, csak azt találja természetesnek, hogy az ember első sorban annak a nemzeti társadalom organismusát ismerje, mely organismus egyik tagjává a Gondviselés akaratából lett; csak azt tartja végzetes tévedésnek, ha tájékozatlan nemzetének multjában, ha nem tudja miért fejlődtek a társadalmi viszonyok így és nem máskép, ha idegen a hazai talajon. A görög nemzet bizonyosság arra, hogy az ily nemzeti műveltség egészséges egyoldalulásában és kerekdedségében hatalmas lehet, mert az állami, a tudományos és a művészeti fejlődésbe egységet és öröt hoz. Azt hiszem, nem szorúl kifejtésre, hogy társadalmi intézményeink közül nem egynek visszássága és gyarlósága onnan ered, hogy pusztán idegen intézmények átültetései.

A műveltség fogalmát azonban pusztán a nemzeti műveltség nem meríti ki. Érzékkol, elfogulatlan ítéllettel koll birnunk idegen műveltségek értéke és sajátosságai iránt. A nemzet nem minden osztályától követelhető ez, de a vezető osztálynak ismernie kell a nemzeti műveltség helyzetét a többi műveltségek között, s egy magasabb álláspontra helyezkedve érték-

kesítenie kell azok összes tanulságait. Másrészt pedig minden valódi tudás történeti tudás; csak akkor értjük igazán a létező dolgokat, ha tudjuk, hogy miképpen lettek. De a műveltség fogalma nem követeli az egész múlt ismeretét, hanem csak annyiban, mennyiben a múlt a jelenben él. Minden más ismeret csak archaeologiai, tudós értékű.

E szempontok irányt szabnak a középiskola tananyagának. Egyrészt azon nagy nemzeteknek működéséről, művelődési mozgalmairól kell tudomást szereznünk, melyek helyzetünknél fogva velünk viszonyban állanak, másrészt az emberiség múltjának főbb fázisaiban tájékozottsággal kell bírunk. S ez teszi szükségessé a középiskolában a világtörténelemnek, a classicus ó-kornak, s a modern államok művelődési irányainak ismeretét. Ezek a nemzeti műveltség, mint központ körül csoportosúlnak, azt megvilágosítják s egyoldalúságait ellenőrzik.

Ezek azon főbb irányelvek, melyek a középiskola természetszerű célját és feladatát meghatározzák. Ezeken épül fel a középiskola eszméje, mely ideális ugyan, mint minden valódi gondolati constructio, de mely egyedül lehet mértéke az intézmény konkrét megvalósulásának. A reális élet kényszerítő körülményei nem egy tekintetben megakasztják a gondolati constructio gyakorlati kivitelét: mindazontúl egy intézmény tökélyének mértéke mégis az, hogy mennyiben közelíti meg ideális eszméjét. S ha a középiskolának eddig érintett alapkérdéseim megalkotjuk annak eszméjét, s összevetjük a mai gymnasiummal, tagadhatatlan, hogy minden hiánya mellett is sokkal inkább a helyes irány képviselője, mint azt a heves támadások megengedik. A támadások zöme az ellen irányul, hogy a gymnasium nem tanít az életre, értve ezalatt a vásári és kenyérkereső életet, pedig a középiskola természetszerű helyzeténél és feladatánál fogva a logkevésbbé kenyériskola, s éppen ez adja meg méltóságát. A középiskola azon nemes, ideális műveltség alapköveit tartozik lerakni, mely a jellemet alkotja meg, s ép úgy finom érzelmvilágon s erős akaratérőn alapul, mint előítélettel ment, magas szempontú ítélő erőn. A középiskola által nevelt vezető osztály, mint a társadalom intéző tényezője, milliók érdekeit vezeti, s csak a jellemtől, az onberszeroteton alapuló műveltségtől lehet várni, hogy mások érdekeire jobban ügyel, mint a magáéira, s helyzetét nem zsákmányolja ki önző céljaira. S a mai gymnasium legfőbb érdeme, hogy ez ideális álláspontot megőrizte. Ezért támadják oly hevesen a classicus nyelveket; a görög és latin nyelvnek kérdése ezért van napirenden.

Nincs itt helye reproduálni azon fényes apologiákat, melyekben annyiszor mutatták ki a görög és latin nyelvek és irodalmak befolyását az ifjú lélek harmonikus kifejlődésére. Másrészt azonban lehetetlen a támadásnak bizonyos tekintetben jogosultságát el nem ismerni. Tény, hogy a gymnasium mai szervezete a testi fejlődés rovására van, s tény, hogy a

szellemi erőket elcsigázza. A gymnasium megtartotta az ó-kori nyelveket és irodalmakat, mint azelőtt voltak, s mellé sorozta a kor által követelt realis tárgyakat. A túlterhelést ellensúlyozni igyekezett a tanítás természetesebb módszereivel, de az eredmény csak problematicus. S bármily igaz, hogy a görög nyelv és irodalom hasonlíthatatlanul tökélyesebb a rómainál, az a két körülmény, hogy műveltségünk a rómaival függ össze, s hogy a gymnasium csak szomorúan töredékes eredményt képes a görög nyelvvel és irodalommal felmutatni, napról-napra szaporítja azok táborát, kik a gymnasium anyagának összevonásánál első sorban a görög nyelvet hajlandók áldozatul hozni.

Az eddig levezetett vezéreszmék megalkotják körvonalaiban a középiskola eszméjét. Természetes következménykép áll elő az egységes középiskola, mint culturintézmény, melynek feladata a társadalom leendő vezető osztályának azon alpműveltséget megadni, mely azt a civilisatio szolgáltatára előkészíti. Ezen alpműveltség pedig nem a tudós vagy valamely specialis practicus irányban nyer megtestesítést, — mely az egyetem feladata — hanem az ember testi és szellemi tehetségeinek összhangzó, egyetemes kifejlesztésében. A középiskola feladatának e formalis oldala azonban csak materialis alapon valósulhat meg, a középiskola feladatának e materialis oldala nem oly csekély jelentőségű, mint a régi gymnasium hívei hangoztatni szerették. Minthogy az ember öröi korlátoltak, s az emberiség által lerakott műveltségi elemek pedig rendkívül számosak, — *vita brevis, ars longa* — nagyon fontos az anyag megválasztása. Ez anyag zömét első sorban a nemzeti műveltségnek kell nyújtania, s így a helyes középiskola *per eminentiam nemzeti iskola s nem latin, vagy tudós iskola*. A középiskolának feladata csak az lehet, hogy oly nemzedéket neveljen, mely az emberiség főbb művelődési mozzanatainak átértése által megtisztult ízléssel s biztos ítéllettel saját fajának, nemzetének művelődési oroját értékesíthesse.

Ha továbbá a középiskola e feladatát, mely az életre való nevelés eszméjét valósítja meg, eléri, akkor már megoldotta másik feladatát is, az embernek nevelését önmagára való tekintetében. S így a középiskola egyszerismind nevelő-iskola. S ebben van a középiskolai tanügy egy új nehézsége. A tanítás ugyan nevel is egyszerismind, s az újabb psychologia a gondolatok alakulásából vezet le az érzés és akarat sajátosságát is, s a tananyagot és módszert lehet ugyan úgy megállapítani, hogy a nevelés célja lehetőleg biztosítva legyen: tényleg azonban mindig a tanár egyénisége az, mely a középiskola nevelési célját megvalósíthatja. Mindent lehet szervezni, de igazi nevelő-tanár születik. Mesterséget meg lehet tanulni, de művészetet nem; már pedig a nevelés a legnagyobb művészet. S így bármily kitűnően szervezett középiskolai rendszer életet csak a tanár keze alatt nyerhet. A jó tanárok kérdése nem kevésbé fontos,

mint a középiskola szervezésének kérdése, s a rendszernek nem egy kinövését simította el a jó tanár keze úgy a múltban, mint a jelenben.

Ezekben iparkodtam a középiskola eszméjének körvonalait megadni. Nagyon érzem, hogy e körvonalok csak általánosak, s így nem egy tekintetben a határozatlanság kinyomatával bírnak. De azt is tudom, hogy ily fontos, complicált kérdésben a határozottság nem mindig erény. A gondolkodó, kinek meg van az a gyöngéje, hogy csak az igazságot keresi, az ítélet megrögzítésénél épen a fölmerülő ellentétes okok sokasága miatt nagyon hamar akadémikusodóvá válhatik s így az általános keretnek összeállítására sem lehet eredmény nélküli munka. — Most még vessünk befejezésül egy pillantást a múltba, hogy figyelemmel kísérhessük a középiskola eszméjének fejlődését, s lássuk, hogy a cultura különböző szakáiban mily felfogások érvényesültek annak feladatával szorban s mily változások közt jutottak ránk a középiskolák.

IV.

A gymnasium nevével először az európai civilisatio alapvető népénél, a genialis görög népnél találkozunk. Evvel természetesen nem azt akarom mondani, hogy a civilisatio e néppel indult meg. Mielőtt a görög nép szellemének harmonicus tehetségeit oly ragyogóan csillogtatta, s mai műveltségünk alapköveit oly szilárdan lerakta, Ázsiának termékeny síkjai már hosszan tartó és mélyreható művelődési mozgalmaknak voltak tanui. A mai cultura embere rendszerint hajlandó kicsinyléssel itélni e mozgalmak értéke fölött, pedig nem vagyunk képesek kellőleg elképzelni, hogy mennyi munkába kerülhetett a népeknek, míg egy polgári és erkölcsi társadalmat megalkothattak, s a culturának anyagi oldalát szervezhették. A kelet műveltségének befolyása nélkül, Cecrops, Danaos, Cadmos és Pelopsnak a történelem határán álló bevándorlása nélkül magok a hellének alighanem még soká pelasgok maradnak. A kelet befolyása a görögöknek még vallásán és bölcsészeti tanain is világosan folismerhető.

De bármily jelentékeny munkát végeztek is e népek, a mi culturánkra nézve csekély jelentőségű. Nemesak azért, mert e culturát végtére is csak töredékes képekben ismerjük, hanem mert e cultura magasabb elemei nagyon is egyoldalúak. Ez idő az emberi szellemnek gyermekkora, melynek fogékony lelkületére élénken hatnak ugyan a minden-ség tüneményei, de reagálásában még öntudatra nem kelt. Alkotásaiban, társadalmi rendjében, egész felfogásában még nem is az ifjúkor csapongó, de művészi és értelmes phantasiája, hanem a gyermeknek a szokatlan, a titokzatos befolyás hatalmából kibontakozni nem tudó lelki élete domborodik ki. Az emberi szellem őszereje ugyan itt is nem egy téren alkotott

nagyot: de az egészet átkaroló és uraló értelmességnek és öntudatnak annyira hiányával vannak a civilisatio magasabb kérdései, hogy a paedagogiai problémákat kutatni csak régiségtani értékű lehetne.

Az európai cultura a kelet műveltségének befolyása alatt, de egész önállóan a Középtenger partvidékein indult meg. A görög és római népnek juttatta a Gondviselés osztályrészül az emberi cultura helyes alaplemeinek lerakását, s ezek, különösen a görög nemzet, főszege feladatát annyi erővel, természetességgel és bájjal oldotta meg, hogy munkája páratlanul áll a világtörténelemben. Lehetetlen ugyan tagadni, hogy a görög nép sem rakhatta le az igazi cultura minden alapkövét; hisz két nagy eszméje hiányzott, melyek megvalósítását a Gondviselés más népeknek tartotta fenn. Az egyik a polgárosítás eszméje, a közös eszmék- és olveken alapuló társulás, a nemes tartalmú cosmopolitismus elve, mely megőrzi ugyan a hazafiság érzését, de megfosztja azt önző, szűkkörű jellegétől; a másik a vallás eszméje, az embernek egy magasabb világrendhez való viszonyának komoly gondolata. — Az első eszmét a római nép hozta a culturába, s erről mondja Thierry Amadé, hogy a római történelem minden szempontjai közül a legmagasztosabb és legigazabb; a másiknak komolyságát a zsidók őrizték meg s a kereszténység közvetíté a culturával.

Az intézményt azonban oly alakban, milyent mi a gymnasium neve alatt értünk, hiába keresnők a görög és római culturában. A modern gymnasium első föltüntével csak a keresztény korban, a scholasticus egyetemek mellett találkozunk. Minthogy azonban a gymnasium központja a legújabb időkig e két nép nyelve és irodalma, s minthogy mindig bámulattal tekintünk vissza e classicus culturára, úgy hogy nem egyszer merült fel az a tagadhatatlanul helytelen és túlzott idea, hogy a civilisationak ogyedüli feladata csak e két kor életének és culturájának visszaállítása lehet: sohasem lehet eredménytelen munka azt kutatni, mikép fogta fel e két nép a nevelés és tanítás feladatát. — Ha nem is találunk kész mintát a mi középiskolánk szervezésére, de nem egy helyes eszmére és elvre akadunk, melyeket a mi culturánk nem tud értéke szerint becsülni.

Midőn a görög népnek nevelési eszméit és intézményeit tanulmányozzuk, nem szabad felednünk, hogy a mienktől sokban eltérő társadalmi viszonyok között éltek. A görögök csak a szabad ifjúságot nevelték, s oly községi államokban, melyek sohasem voltak akkorák, hogy egy mindnyáját ne ismerhette volna. A munka javarésze a rabszolgák vállaira nehezodván, maga a megélhetésért való küzdelem nem vette annyira igénybe a szabad ember erőit, s inkább élhetett az emberi nemesebb, ideális czéloknak. Ez ideális társadalmi élet maga is valóságos iskolája volt az ifjúság nevelésének, s valójában a görög élet minden nyilatkoza-

tának nevelési célja is volt.¹⁾ A görög embernek a harmonia és egyensúly iránt veleszületett érzéke, s a görög államok egyszerű, egységes civilisatioja a legnagyobb mértékben elősegíté a helyes nevelés munkáját. A valódi civilisatio két sarkelve, az ember tehetségeinek harmonicus fejlődése s az így kiművelt ember önmunkásságának az állam eszméjének megvalósítására való irányzása a görögöknél emelkedett érvényre. De ugyancsak a görög nép világos példája annak, hogy a civilisatio és nevelés szoros összefüggésben vannak; mert a mely törzsnél, vagy a mely korban a nevelés eszméje nem nyugodott a civilisatio két említett sarkolván, maga a társadalom sem érte el a valódi nagyságot. Midőn valamely görög államot egyoldalú vezéreszmék uraltak, mint Spartát a testi erőn alapuló katona-állam ridog eszméje: megbénult a civilisatio első olve, az individuum harmonicus kifejlődése, s a nevelési rendszer ez egyoldalúság tagadhatatlan bélyegét viseli magán. Sparta társadalmá katona-társadalom, melyben az erény normatívuma az, hogy mennyiben áll az ember szolgálatában e társadalomnak. Az állam teljesen közébe vette az egyenlő nevelést, nemesak annyiban, hogy a gyermek 7 éves korától a társadalomnak, mint egy nagy nevelő-intézetnek adatott át, de hogy addig is a társadalom ügyelt fel nevelésére. Soha még egy népnél sem fejlődött ki a nemzeti nevelés annyira, annak minden előnyeivel és hátrányaival. S a spartai állam nevelése a maga nemében remek volt. Ha pusztán az képezné a nevelés tökélyének bizonyítékát, hogy olérjük-e az ifjúsággal azt, mit olérni akarunk: akkor a spartai nevelés a világtörténelemben a legtökélyesebb. Lyeurgusnak, a spartaiak Mózosének alkotmánya, mint nevelési intézmény e szempontból remekelt. „A spartaiak bizonyoságot tettek azon műveltség előnyeiről, mely a nemzet életviszonyait szem előtt tartja és számukra az egész embert megnyeri. A polgárok szeméremény-nyel, szeretettel, örömmel csügg vala a virágzó ifjúságon; a gyermekek pedig áhítattal tekintének apáikra s hasonlókká lenni törekvének; községi élet vala ez, mint azt Lyeurgus tervezte. Sparta egy családot képezott, s a gyermekek egy apa gyermekeinek látszottak.“²⁾

E nemzeti nevelés azonban, mely egyéni célt és érdeket nem ismert, nem türt, a valódi műveltségnek alapja, az ember természetének helyes folfogása nem lehet. Ily nevelési rendszer szükségességét igazolhatják szerencsétlen viszonyok, az emberi társadalom primitivebb helyzete, midőn a nemzet létezhetése, önmagának megvédése egész erejét igénybe veszi: de nem tűzhető általános célul. Mert lehetséges ugyan, hogy boldog is ily nép, hisz a spartai ember is szük körébe elzárkózva, önbecsének érzetében örült a létnek; de bizonyos, hogy az a nemzet igazán nem élt, mely nemesebb s szellemibb célokat nem tűzött ki magának. S a spar-

1) Lubrich Á. A nevelés történelme. I. 45.

2) Lubrich Á. J. m. I. 70.

taiaknál hiába is keresnők mai műveltségünk alapját, hiába azt a vonzó, ifjú képet, mely az athéneit oly kedvessé teszi; az a gymnasium, melyben Sparta ifjúsága a nap nagy részén át kíméletlen heveségű versenygyakorlatokban készült a háborúra, hol a szellem finomabb neveléséről alig volt szó: nem lehet többé civilisalt nép iskolája.

A nevelés eszméjének egészen más oldala domborodik ki a jón törzsnél, melynek logtisztább typusa a kisázsiai jónok. E faj a görögök között legtehetségesebb volt; a történetírók és bölcselek egész seregét hozta létre; a költők királya, Homéros jón volt és Miletus városa tűzte ki a liberalis szellemélet zászlaját. E faj a személyes függetlenség elvét emelte érvényre, s nyughatatlan élénksége az egyént teljesen felszabadítá a nevelés dolgában az állam céljai alól. Nemzeti érzékek a görögök közt leggyöngébb volt, a vér tisztaságára nem sokat adtak, mindenütt otthon érezték magokat, valóságos vándorok, de nem hódítók, hanem kereskedők és gyarmatosítók. Minthogy e jellemöknél fogva egy társadalom állandó organismusa iránt, az általános érdekek iránt kevés érzékek volt s legfőbb céljuk csak az egyének finom, élvezetekben gazdag életében összpontosult: nevelésük is a legszabadalvübb. A családra bízták a nevelést, s jellemöknél fogva csak a musicat, a szellemnek nevelését ápolták, míg a gymnastica erőfeszítéseitől irtóztak.

E két törzsből fölmerült ellentétet a legszerencsésebb egyensúlyba az atticaiak hozták. Azon másfél században, mely a perzsák betörésétől Nagy Sándorig tartott, s mely idő a görög szellemnek és életnek legragyogóbb virágzási kora, Athén játsza a főszerepet. Solon alkotmányja, melyet a legnemesb philosophiai szellem lengett át, s mely az összes polgárságnak a közügyek részvételébe való bevonásán alapult, e korszakban vált igazán az életiskolájává. Az atticai nép, mint a jón törzs egyik ága, egyrészt meg volt áldva e törzs minden tehetségével, másrészt helyzete, viszonyai a szárazföld görögöihez hozták közelebb, a nagy világtól jó részben elzárva saját tehetségei s társadalmi organismusa kifejlesztésének élt. Míg az egyén s a társadalom organismusa közt e szerencsés súlyegyen meg volt: Athén fénykorát élte s hanyatlása ott kezdődik, midőn az új jón fölvilágosultság, azon szellemi és értelmi mozgalom, melyben az ember először találta öntudatát a természettel szemben, s mely a scopsisben olvaszva a rendszerrel és végokkal már nem törődött, s mint sophismus csak a külső ügyességet tartotta szem előtt, hatja át Athén társadalmát.

Athén nevelési rendszerének nagysága Solon alkotmányának érdeme. Ez alkotmány nevelő-alkotmány; áthatotta az egész társadalom életét; eszmét, orkölesi tartalmat öntött politicába, családba és egyénbe egyaránt, de az egyén függetlenségét nem nyolte el, mint Sparta. Az iskola gymnasium, gyakorlóhely volt a szó szoros értelmében, hol az ifjúság tele

kedvvel és erővel nőtt fel az öregebbok szeme előtt. Helyet talált benne a gymnastica, a szabad, üde levegőn való játék, futás, birkózás, mert egy perczre sem téveszték szom elől az érzéki egészség nagy jelentőségét, s a helyes neveléshez tartozónak gondolták megadni az alkalmat, hogy a görög ifjúságnak a természettől szép és egészséges testalkata teljes kifejlődéséhez jusson. S mint a gymnastica célja a testi erők összhangzó fejlesztése volt, úgy a musica feladata volt a szellemet fejleszteni. De ennek nem egyoldalú tudományosság, hanem arányosság, az összhang a lelki erők működésében volt a célja. Musica alatt egyrészt a tanulmányok sorát értették, melyek finomították az elmét és kedélyt, másrészt a zenét. A tanulmányok, melyeken a görög ifjút átvezették, nemzeti életökkel összeforrvá voltak: az ifjúság lelki világa táplálékát legkitünőbb költőiből és történetíróiból nyerte, kiknek eszméi a társadalom minden ízét áthatották, s így mélyen hathattak az ifjúságra. A zenét elméletben és gyakorlatban egyaránt tanulták; mert nemcsak a fül és hang gymnasticája volt, hanem rhythmusa behatott a lélekbe. „Ha egy görög ifjú folytonos gyakorlattal erősebbé vált volna a bikánál, meg igazságosabbá az istenség-nél és bölcsőbbé minden tudós egyiptomi papnál: polgártársai fél vállal, megvetéssel tekintettek volna rá mégis, ha nem volt volna birtokában annak, amit egyedül a zenei és gymnasticai gyakorlat adhat vala meg — az arányosság és kellem érzetének.¹⁾

A görög iskolai nevelés nagyszerűsége e felfogásban rejlik. Páratlan genialitással valósítá meg az ember erőinek összhangzó, természetes, egyedül szép kifejtését, s erre oly anyagot használt, mely az iskolát a nemzeti társadalom organismusával a legszorosabb összefüggésbe hozta, hogy ugyanazon eszmék és célok, melyek a görög társadalmat áthatották, lüktető erőt képeztek az iskolának is.

Míg a görög nevelés célja az emberben a philosophust képezni, ki a cselekvő embert vezesse, addig a római respublica nevelési rendszere tisztán gyakorlati jellegű. A fegyelem és tanítás azon volt, hogy a tetterős, a törvény és hagyomány szellemében nevelt római polgárt állítsa elő, s azt az állampolgári gyakorlati képességgel lássa el. Róma szelleme az általános culturát csak egy elemmel gazdagítá, jogrendszerével s törvényeivel, s míg a görög befolyás nem jutott érvényre, az állam-eszmének, a római jellem ideáljának szolgálatában áll a nevelés, s a legszorosabb viszonyban áll az élettel. A tanítás és nevelés e korban még együtt halad, s maga a tanítás egyszerű és gyakorlati. Catonak, e szellem képviselőjének szemében a „homo elegans“ a görög művelt ember rémséges lény.²⁾ Vitéz katona és kemény polgár a nevelés ideálja, ki nem töri fejét új problémákon, hanem tele kegyelettel halad a hagyomány által megszentelt utakon.

1) Oscar Browning. A nevelés elméletének története. Bpest. 1885. 8. 1.

2) O. Browning. J. m. 22.

Az ifjak otthon vagy magán-iskolákban tanulnak, hogy a legrövidebb úton gyakorlati emberökké váljanak, s a görög musicat itt a rhetorica és a szónoklati tanulmányok helyettesítik. S így a görög és római ideal egymásnak kiegészítői. „Az egyik oldalon: a szép, tovékony, ügyes, fogékony, érzelmes ember, ki gyorsan megindul, de tud is kifejezést adni indulatának, tud szólni, okoskodni, elméskedni; megkívánja a világ élvezeteit, bár néha elhanyagolja is kötelességeit; fél a szükségtől, mint a természet nagylelkűségének igazságtalan korlátozásától; felkutatja a világ minden titkát; erősen ragaszkodik az élet minden tárgyához, de kiolthatatlan vágygyal küzd a legmagasabb idealért, semminek sem tulajdonítva értéket, csak a tiszta abstractióknak, nem látva egyébütt a valóságot, csak fenn az égben, e földön lenn merő árnyékot és kísértetet, a láthatatlannak pusztá képmásait. A másik oldalon: a gyakorlati, hatalmas, beszédes ember, ki bele fog, de nem merül el a bölcselkedésben; arra nevelkedett, hogy se magát, se másokat ne kiméljen; csupán védelmi szándékkal tanul és gondolkodik; legjobban érdeklődik, ha political elveit kell védnie, hatásos ünnepicsséggel pártját fognia az ősi szabadságnak, vagy ha sereget vezérelhet felfedezetlen sivatagokba, utakat, várakat épít, telepít a meghódított földön, vagy rendezi és előkészíti hazája valamely ellenségének lassú, biztos és teljes megsemmisülését.“¹⁾

A nevelés-tanítás e rendszere, mely nemzeti alapon a nemzet jelleméből fakadva, oly természetes alkatelemét képezte a nemzet életének, a köztársaság vége felé tünedezőben van. Az az iskola, melyet Cicero és Quintilianus képviselnek, az új irány iskolája. A polgári egyenlőség, a római élet alapgondolata, a nevelésben már nem található meg, s a régi egyszerű római nevelés mellett egy külön műveltség, kizárólagos humanitás fejlődik, mint az előkelők és vagyonosak kiváltsága.²⁾ A római szellem nem volt oly erős, hogy önálló culturát hozhatott volna létre, s a görög befolyással e nép szellemi termékei oly mély befolyást gyakoroltak a római szellemre, hogy ez bámulattal eltelve belemerült azok tanulmányozásába, s egy nemzeti életétől idegen szellemi világot alkotott magának. Már L. Aemilius Paulus, a görög nemzet legyőzője, a görög műveltségben az antik világ civilisatióját ismerte föl, s gyermekeiket görög módon neveltette. S ez elfajulásnak Róma császár-korabeli viszonyai nagyon is kedveznek; a nemzeti szellem egyre vész, a legkiválóbb férfiak a közpálya teréről leszorúlnak, s az irodalom, de nem a nemzeti talajból fakadt irodalom terén keresnek babérokat. E műveltség a latin nyelvnek a provinciákba való elterjedésével lassankint közvagyonná lesz, de egyuttal könyvtudóssággá, rhetorikai szódagálylyá és sophisticus okoskodássá fajul.

S e ferde művelődés szolgálatába szegődik az iskola. A nevelés

1) Oscar Browning. J. m. 18—19. 1.

2) Lubrich A. J. m. I. 240.

elválik a tanítástól, s a tanítás anyaga az élettől. A tanodákban egy külön világ honosodik meg, mely üres criticismusával, divatos vitatkozásaival, alaki tanításával az iskolás irány kezdete. Görög és latin nyelvet, etymológiát és syntaxist tanulnak, költöket olvasnak, de e tanulmányaik a gépiességben sorvadnak el, míg a szónoklati tanulmányok, a körülményeknél fogva a képzelet árnyvilágába menekülve a szócsépelésben vesznek el. Fájdalom, hogy az iskolás műveltség hús- és vérnélküli réme az idők további folyamatában is nem egyszer kísért, mialatt a régi görög és római nevelés egészséges elvei feledésbe mennek.

Azon időpontban, melyben ismeretlen, természetes nyers erőből duzzadó népek egymástól tolatva ollepték a római birodalom művelt tartományait, s rémítő pusztítással vonultak keresztül az ezredéves classicus műveltség emlékein, kezdődik az új, európai civilisatio. Rómának el kellett bukni, mert kormányzatának szelleme nem volt képes a roppant számú municipiumokra osztott területet összetartani. A számtalan községben, városban és tartományban lehetetlen volt teljesen elfojtani a szakadásra és önállóságra való hajlamot, s a római kormányzatnak csak külső jellege, jogi és politikai túlnyomóssága nem hozhatott rendületlen köteléket a szét-szórt társaságba. A despotismus szervezete, mely a császárság alatt alakult, kidolgozott rendszerével, hierarchicus fokozatával behálózta ugyan az egész birodalmat és soká küzdött a feloszlás ellen, de midőn a barbárok külső nyomása egyre erősebb lett: e szervezet már nem volt elegendő az óriási birodalom szétesésének megakadályozására.¹⁾

Egyrészt a barbároknak megjelenése a művelt világ színpadán, másrészt a római birodalom szétbomlása: már csírájában meghatározták az újra meginduló civilisatio alapjellegét. Az ókori civilisationak alapjellege az egység, egyszerűség; bizonyos időszakokban a társadalomnak egy mintába vannak öntve; az egész egy elv, egy szellem hatja át, mely irányt szab minden mozzanatnak, s meghatározza az intézmények szellemét. Ezért fejlődött e civilisatio oly gyorsan és concentráltan, s talán ezért is merült ki oly hamar.²⁾ Az új, alakuló társadalom alapjellege pedig a sokoldalúság; az emberi szellem mélyebben és több oldalról van megindítva, s a mai civilisatio azon sajátsága, hogy benne a legellentétesebb elvek, eszmék, rendszerek forrnak és küzdenek, megalakulása perezeiben, a római birodalom bukása pillanatában teljesen kivethető. A római műveltségnek a birodalom bukását túlélő eszméi, a barbárok egyéni sajátságai s az ekkor már erős, szervezett intézménykép fellépő keresztény egyház összevegyülve indítják meg széles alapon az új civilisatiót.

Ez általános zűrzavar, melyben nagyrészt újra a civilisatio anyagi oldala szervezkedik, az iskoláztatásnak előnyére nem lehetett. A gramma-

1) Quizot, J. m. I. 51--52.

2) Quizot, J. m. I. 40--42.

ticusok és rhetorok iskoláinak bezárultával az ó-kor nevelés-rendszere is eltűnt. De a római műveltségnek nagy romjai voltak, melyek a papságot, a középkor első három századában a szellemi műveltségnek kizárólagos ápolóit, nagyban foglalkoztatták. S midőn az egyház voszi kezébe az iskoláztatást, a római műveltség romjai, az egyház szellemében restaurálva, képezik az iskola idealját. A monostori iskolák a szabad művészeteket (grammatica, dialectica, rhetorica, musica, arithmetica, geometria, astronomia) hét tanfolyamban tárgyalták, s tagadhatlan, hogy a benézéseknek, a középkor jezsuitáinak nagy iskolái (Fulda, St. Gallen, Corvey, Reichenau) virágzó intézetek voltak. Ez iskolák érdemei megbecsülhetetlenek; a szellemi műveltség kizárólag a zárda csöndes falai mögött talált menedéket, de e műveltséghez a formalismus szomorú egyoldalúsága hozzá volt növe. Sokkal kezdetlegesebb volt még az új civilisatio, sokkal barbárabb Európa, hogy sem saját életéből egy öröteljes műveltség alakulhatott volna, s így kénytelen volt az egyház egy pogány műveltség maradványait átvonni, azt veszélyességétől megfosztani, minnek eredménye csak egy új encyclopaedicus műveltség lett, melyből egyrészt hiányzott a pogány műveltség szelleme s vele együtt zamatja, másrészt nem is bírhatott a keresztény civilisatio közvetlenségének valódi hatásával. Az iskolákban így a tartalom helyett előtérbe lépett a forma, a gondolkodás intensív működése helyett a dialecticai ügyesség.

Mindazonáltal ez iskolás irány, e formalismus tiszteletet érdemel. Bármily egyoldalú volt is, megőrizte a szellemi műveltség fontosságának tudatát, mire nagy szükség volt oly időkben, midőn a kastélyi iskolák csak a test cultusának idealjával bírtak. Ezekben a hét szabad mesterség voltak: a lovaglás, úszás, nyíllövés, ökölvívás, sólyomvadászat, sakkjáték és versírás. E két ellentétes felfogás csak azt bizonyítja, hogy az iskola mélyebb felfogása teljesen hiányzott. „A kolostorban elölték a testet, a kastélyban dicsőítették; a kolostorban a növendéknek alig volt szabad pillantani asszony arczába, a kastélyban a nő tisztelete volt az illedelmes magaviselet forrása, minden magasb törekvés célja és jutalma; a kolostorban a költészet szerzetes latinsággal írt versekre szorult, a kastélyban a fiatal lovag a provençal költészet minden titkát oltanulta és leírhatta úrnője tökéletes szépségét balladában vagy canzonében, vagy sonettben, és lanttal kísérhette költeményét.”⁴¹) A városi iskolák pedig, a mai polgári iskola első föltünése, a polgári elemet szolgálta; az anyanyelvre súlyt helyezett, s a történetet és földrajzot az előbbieknél jobban művelte.

A renaissance és reformatio kettős szellemi mozgalmával az európai cultura új alakot nyer. Mindkét mozgalom az addig fönnálló állapotok ellen való reactio, s így bírt a minden reactioval járó előnyökkel és hát-

⁴¹) Browning. J. m. 39.

rányokkal. Mert tagadhatatlanul előnyös hatású volt a művelődésre nézve az ó-kor életét egész közvetetlenségében föltüntető classicus művek elterjedésének és mélyebb tanulmányozásának. Az olaszok szenvedélyes szeretettel karolják fel a római classicusokat, s a görög tudósok megismertetik velök a görög írókat. Megtanulják ismerni ezek szépségeit, s nő ellenszenvök a scholasticusok ürességei iránt. Dante még határán áll a közép-kor és a renaissance műveltségének, Petrarca és Boccaccio már az új szellem tanítványai. Másrészt azonban a renaissance, mint a negatio szülötte, mint a középkori formalismus nyűgétől való szabadulási kísérletnek első formája egyoldalú túlzásba esett. Igaztalan volt támadásában, midőn oly mély szellemű férfiakat is, mint Anselmust, Bonaventurát, Aquinói Tamást, a scholasticusok közös neve alá foglalt,¹⁾ mialatt maga talán még korlátoltabb formalismusba tévedt. A classicusok alaki szépségeitől lebilincselve, a tartalmat nem látták, s az e korból ránk jutott beszédek és művek hosszú sora nem más mozaikszerűleg összerakott utánzatoknál. Erasmusnak 1528-ban megjelent „Ciceronianismus sive de optimo dicendi genere“ című irata ez elfajulás éles bírálata. S a renaissance férfiai nem is oldották meg az iskolák átalakításának feladatát. Lange, Hegius, Dringenberg, Wimpfeling mindent elkövetnek, hogy a scholasticus tanmódot elnyomják, de a kezdetnél tovább nem jutnak.²⁾

A renaissance gondolata a reformatio korában valósul meg. Luther, az első, ki a közoktatás eszméjének fontosságát felfogta,³⁾ s universalis érzékének jelét adta,⁴⁾ s Melancthon, a praeceptor Germaniae, már sok kitünő paedagogiai gondolatot hoztak létre, de a középkorai nevelésnek állandó szervezetet Trotzendorf, goldbergi, és Sturm, a híres strassburgi rectorok adtak. Mindkettőnél a humanismus, a classicus nyelvek a vezérgondolat. A középkor encyclopaedicus műveltségéből csak a trivium tárgyait, a grammaticát, dialecticát és rhetoricát tartják meg, de úgy, hogy a grammatica lép előtérbe. A főczél a latin nyelvnek oly kezelése, hogy a classicus mintákkal versenyezhesen. A gymnasiumban töltött kilencz év közül hét a tiszta latinság elsajátítására, kettő az elegans irány megszerzésének volt szánva. Trotzendorfnál a gymnasium kitűzött célja az, hogy a növendékek képesekké tétessenek az egyetemen theologiát, orvos-tant, bölcsészetet s jogot hallgatni,⁵⁾ míg Sturmnál már jól megállapított tervvel, összefüggő berendezéssel, pontos osztály- és tananyag beosztással találkozunk.

Trotzendorf és Sturm iskolái mellett hatalmas virágzásnak indultak a

1) Carl Raumer. Geschichte der Pädagogik. 5. Aufl. Gütersloch 1878—1882. I. 5. és 101. l.

2) Carl Raumer. J. m. I. 102.

3) Oscar Browning. J. m. 47.

4) Gustaw Thaulow. Die Gymnasial-Pädagogik. Kiel. 1858. §. 117.

5) Gustaw Thaulow. J. m. §. 121.

jezsuita középiskolák. Azon elismerő nyilatkozatok, melyeket mindjárt ez iskolák fejlődésének első szakában két oly kiváló protestans férfiú, mint Baco, a bölcseész, és Sturm tettek, mindenesetre figyelemre méltók. A mai gymnasium lényegében jezsuita gymnasium, s Aquavivának 1599-ben megjelent „Ratio atque institutio studiorum Soc. Iesu“ és Rothaan 1833-ki hasonezímű szervezete lényegileg egyek.

Rendszerint nagy hasonlóságot találnak Sturm iskolája s a jezsuita iskola között. Valójában azonban ez utóbbi egészen más irányt képvisel. Mert ha a jezsuita iskola rendezett volta, a felügyelet gondossága, az odaadó szeretet, melylyel a jezsuita atyák a nevelés nehéz munkáját végezték, tanszervezetük finom kidolgozása, s a sokszor megtámadott aemulatio mind hozzájárultak is ez intézetek felvirágoztatásához, mégsem ezek voltak népszerűségök főokai. Iskoláik nagyságának főoka, hogy a korszellem lüktető életét vitték be azokba; hogy a kor viszonyai által kitűzött célt ragadták meg. Maga a rend a katholicismus reactioja a protestantismus ellen, s fölruházva a katholicismus egész szellemi hatalmával, ennek a tizenhatodik és tizenhetedik században élénken forrongó gondolatait, óhajait és vágyát vitték be az iskolába.¹⁾ A gymnasium anyagát átvették, mint azt találták, de a studia inferiora, s a studia superiorákba életet, a társadalmat mozgató nézetek élénk életét vitték be. Náluk a gymnasium a valójában nem egy elmúlt kor műveltségének hódolatát célozta, hanem az olméket azon korban egészen elfoglaló vallási eszmék szolgálatát. A jezsuiták is fölvtették tantervökbe a classicusokat, csak úgy, mint Sturm, hisz divat volt; de sokkal jobban ismerték a pogány írók veszclyességét, hogy sem az irályképzés alárendelt szerepénél más célt tűztek volna ki azoknak. „A classicusokból — mondja nevelési tervezetök — a helléneknek, de kiváltképen a rómaiaknak nyelvét tanuljuk, az irályt képezzük, de semmi többet, semmi mást.“

A tizenhatodik század végével így a gymnasium feladatának felfogásában két álláspont, a protestans és a jezsuita gymnasium álláspontja domborodik ki. Mindkét álláspont jellege iskolás és formalisticus. A protestans gymnasium az egyetem számára készít elő; az egyetem pedig a classicus kor műveltségének hódolatában merül el. S míg a XIV. és XV. század nemesak Homérosért, Ciceroért, Vergiliusért rajongott, hanem az ó-kor összes társadalmi intézményeiért, mert lehetetlen volt nem érezni ezek felsőbbségét ez idők durvaságai és nyegleségei fölött: addig az iskola a latin nyelv utánzásának egyoldalúságába vész. — A jezsuitáknál ez tervszerű volt; ők legalább tudták, hogy mit esinálnak, bár iskoláik hanyatlása okvetlen bekövetkezendő volt, midön a westphali béko után megszűntek a vallási eszmék Európa népeit tulnyomólag foglalkoztatni, s így iskoláik éltető szelleme a korból kiveszett.

1) Bokor József. A középiskola eszménye. Bpest 1874. 11—15. l.

Az iskola feladatának azon formalisticus felfogása ellen, mely Sturm és a jezsuiták iskoláiban nyert érvényesülést, az első támadást a Baconnal meginduló fölvilágosodás intézte. Eddig a legnagyobb elmék dialecticai subtilitasokban merítették ki erejüket; kész igazságokból következtettek, a meglevő ismereteket rendszerekbe foglalták, de az új igazságokhoz vezető utakat nem bolygatták. Könyvekből merítették a természet tüneményeinek ismeretét, de ezeket magában a természetben nem igen figyelték meg. Bacon e hiányra mutatott rá, s az inductio módszerének megállapításával a munkálkodás új útját tárta fel. S e szellemi mozgalom hatalmas támaszt nyert a megváltozott viszonyokban. A XVI. század ugyanis az ember legnagyobb kultivékenységének, az utazásoknak, felfedezéseknek és találmányoknak kora. Columbus Kristóf fölfödözi Amerikát; Vasco di Gama körülhajózza a Jóremény fokát. A puskapor feltalálása megváltoztatja a háborúnak, a delejtű feltalálása a hajózásnak rendszerét. A könyvnyomtatás föltalálásának fontosságát lehetetlen eléggé jellemezni.

Ez élénk mozgalmak a realiák értéke iránt az érzéket új életre keltették: s a támadás az egyoldalú philologiai gymnasium ellen nem soká késhetett. E feladatot Amos Joannes Comenius vállalta magára, kinek hírneve bejárta az akkori művelt világot, s ki Rákóczy meghívására a sárospataki collegium élén is négy évig állott. Comenius a realiákat nem pusztán betoldotta a meglevő gymnasium keretébe, hanem az iskola szervezésében principialiter járt el, midőn nevelési elveit az ember czéljából és lelki életének sajátosságából, az iskola feladatából meríti, s így a társadalmi, ethicai és pszichologiai alap fontosságát érinti. Anyaiskolát kíván minden házban, nemzeti iskolát minden községben, gymnasiumot minden megyében s egyetemet minden tartományban, s egyúttal meghatározza, hogy kik járjanak az iskolákba. Az iskola munkája, hogy tanuljuk meg önmagunk ismeretét, s a bennünket környező külvilág ismeretét. A gymnasiumban meghagyta a hét szabad művészetet, de a grammatica elvesztette túlnyomóságát, s ha követeli is a latin nyelv tudását, helyt ad az anyanyelvnek is. Azonfelül a gymnasium tárgyai a physica, földrajz, történelom és vallástan.

Azonban Comenius realisabb iskolája nem volt képes a jezsuita és Sturm iskoláinak egyoldalúságát oly mértékben ellensúlyozni, hogy a középiskola feladatának felfogásában egy új irány ne érvényesülhessen. Ez iskolák még mindig tudós-iskolák, s egyre erősebben hallatszik az életre való nevelés szükségessége. Montaigne, Locke, bizonyos érteményben Rousseau, Basodow o reactio képviselői. „A ki közelebről megfigyeli — így szól Montaigne kora tudósairól — és szigorúan megvizsgálja azt a népséget, mely a világot oly nyavalyássá teszi, azt fogja találni, mint magam, hogy többnyire nem ért meg se másokat, se önmagát, és hogy emlékezetük, igaz, eléggé meg van töltve, de ítéletük egészen üres és

sivár.“¹⁾ „Nagy részében annak, — mondja Locke „Gondolatok a nevelésről“ című Európaszerte híressé vált iratában — a mit Európaszerte az iskolákban tanulni szokás és a mi rend szerint járja a nevelésben, a művelt ember járatlan lehet a nélkül, hogy személyesen nagy kárát vallaná vagy hiányát érezné ügyei végzésében . . . A nevelő nagy feladata tanítványa magavisoletet szabályozni és lelkét képezni, jó szokásokat és az erény s bölcsesség alapjait megvotni lelkében, lassan-lassan emberismertetet adni neki, folköltoni benne mindannak, a mi szép és dicső, szeretetét, és az utána való törekvésében erős és buzgó tevékenységet fejtenni ki.“²⁾

Egészséges magvok van ez olveknek és sok tekintetben a görög felfogásra emlékeztetnek. A kivitelben azonban, mint a nagy hühöt csapott dessau iskola bizonyítja, ollaposodtak. Basedow ezen iskolája a komolyságot számüzte a munkából, s míg a classicus nyelvekben messze elmaradt a régi gymnasium által olért oredménytől,³⁾ addig alapos általános műveltség helyott soktudást, üres focsegést és fölületességet ápolt.

A philantropin ez üressége épen azt eredményezte, mi legkevésbbé volt czéljában, a humanisták álláspontjának megszilárdulását. Ez idők logkiválóbb férfiai a humanismus érdekében szállottak síkra, s Wolff Frigyes Ágost, a genialis philologus, szilárd alapot mutat ki a classicusoknak a gymnasiumban. 1807-ben megjelent „Darstellung der Altertumswissenschaft nach Begriff, Umfang, Zweck und Worth“ című műve az ó-kori classicusoknak a műveltség és nevelés szempontjából való fontosságát eddig még utól nem ért mélységgel és alapossággal tárgyalja. Wolff felfogásában a középiskola ideális jellegű, az általános műveltség iskolája, mely műveltség jellege azon ideális érzék, mely a tanulásnál és kutatásnál minden külső haszontól eltekint; a középiskola czélja pedig az általános emberi műveltség a külső és belső embernek harmonicus fojlödése, de úgy, hogy emberi és polgári kötelességeinek teljesítésére képesíttessék.⁴⁾ A középiskola szervezetének központját a „studia humanitatis“ a classicus irodalmak képezik, de mellettük helyet találnak a vallási, földrajzi, történelmi, mennyiségtani, természetrajzi és philosophiai alapismeretek is. A gymnasium czélja egyrészt ez általános műveltség megadása, másrészt az egyetemi tanulmányokra való előkészítés. De kiváló paedagogiai érzékéről tesz bizonyosságot, hogy élesen kikolt a philosophiai facultásoknak a gymnasiumba való átültetése s minden határt nem ismerő törekvés ollon. A gymnasium legyen elementaris iskola; ne tudományt, hanem alapismereteket és készségeket nyujtson; ne philosophiát adjon, hanem philosophiai szollemet, érzéket öntsön a tanítványba a magasabb felfogás iránt.

1) O. Browning. J. m. 89.

2) U. o. 97.

3) Lubrich Á. J. m. III. 52.

4) Dr. Ant. Baumstark. Fr. Aug. Wolff und die Gelehrtenschule. Leipzig 1864. G. 7.

A classicus nyelveken alapuló gymnasium állása így annyira megszilárdult, hogy habár Wolff egészséges felfogása a kivitelben nem egyszer elferdült, e gymnasium tovább élt. S e gymnasium szervezetében rejlő hiányok ellen támadt visszahatás csak azt eredményezte, hogy mellette egy új iskola, a realiskola alakult meg. Midőn Németországban Nagy Frigyes alatt az ipar és kereskedelem élénkebb virágzásnak indult s a gazdaszat, gyáripár, kézmű és kereskedelem föllandulése a mechanikai és technikai ügyösségek értékét előtérbe állítá, Berlinben 1747-ben megalakul az első realiskola, kezdetben a gymnasium mellett alárendelt helyzetben, míg végre hosszas küzdelmek után mint annak egyenrangú társa.

A középiskola eszméjének e fejlődése két középiskolát juttatott nekünk; az egyik a gymnasium, a másik a realiskola. Mindkettőnek feladata az ifjúságot magasabb műveltséghez juttatni, s felsőbb tudományos képzésre előkészíteni, de míg a gymnasium e feladatot a minden irányú humanisticus, főleg az ó-classicai tanulmányok segélyével oldja meg, addig a realiskola a reáltárgyak és modern irodalmak alapján véli e czélt elérhetni.¹⁾

Váradi Károly.

¹⁾ Az 1883-ki XXX. Törvénycikk. 1. §.

TANÁRI KAR.

A) A kötelezett tantárgyak tanárai.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket elő- adott	Osztályok, melyekben elő- adott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
1	Bacskor István	Földrajz Számтан	II. A. II. B. I. A. I. C. II. A.	18	A II. A. osztály főnöke, hitelemző.
2	Baksay József	Magyar nyelv Latin nyelv	II. A. II. A. III. B.	18	A III. B. osztály főnöke.
3	Beck Alajos	Vallástan Latin nyelv	I. B. I. C. II. A. IV. A. IV. B. IV. A.	14	Hitelemző.
4	Budavári József	Német nyelv Latin nyelv Görög nyelv	III. A. V. V. VIII.	19	Az V. osztály főnöke.
5	Cserép Sándor	Magyar nyelv és irodalom Történelem Szépírás	VI. VII. VIII. III. A. I. A. II. A. II. B.	16	Értekezletű jegy- ző, a tanári és ifj. nagyobb könyv- tárak gondnoka, az ifj. önképző- kör vezetője.
6	Farkas László	Számтан Természettan Böles. előtan	I. B. III. B. VII. VIII. VIII.	17	A VIII. osztály főnöke, a természettani szertár öre.
7	Firtinger Jakab	Német nyelv és irodalom Történelem	III. B. V. VI. VII. VIII. IV. B.	18	A VII. osztály főnöke.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket elő- adott	Osztályok, melyekben elő- adott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
8	Hajnal Imre	Latin nyelv	IV. B. VI. VIII.	17	A VI. osztály főnöke, az ifjúsági segélyző-egyesület elnöke.
9	Kovács József	Magyar nyelv Latin nyelv Görög nyelv	I. B. VII.	18	Az I. B. osztály főnöke.
10	Lauch János	Mennyiségtan Termt. földrajz	IV. B. V. VI. VII. VIII. III. A. III. B.	19	—
11	Magyar Gábor	Vallástan Történelem	I. A. VIII.	5	Igazgató.
12	Nováky Bertalan, világi	Rajzoló mértan és szabadkézi rajz	I—IV.	23	A rajzszertár felügyelője.
13	Pap János	Mennyiségtan	II. B. III. A. IV. A.	10	—
14	Pap József	Földrajz Történelem Szépirás	I. B. VII. III. B. V. VI. I. B. I. C.	18	A földrajzi szer- tár gondnoka.
15	Sáfrán József	Vallástan Magyar nyelv	V. VI. VII. VIII. III. B. IV. A. IV. B. V.	22	A IV. A. osztály főnöke, hítségnök, az ifj. kisebb könyvtár gondnoka.
16	Szinger Kornél	Magyar nyelv Német nyelv Latin nyelv	I. C. IV. A. IV. B. I. C.	19	Az I. C. osztály főnöke.

Sorszám	A tanár neve	Tantárgyak, melyeket elő- adott	Osztályok, melyekben elő- adott	Heti órái- nak száma	Észrevételek
17	Szvaratkó Kálmán	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	{ I. B. I. C. II. A. IV. A. IV. B. IV. A.	18	A IV. A. osztály főnöke, hitelemző.
18	Timina Ödön, világi	Tornázás	I—VIII.	26	A tornaszerek felügyelője.
19	Való Mihály	Vallástan Magyar nyelv Latin nyelv	{ II. B. III. A. III. B. II. B.	18	A II. B. osztály főnöke.
20	Varjú János	Magyar nyelv Latin nyelv Görög nyelv	{ I. A. VI.	18	Az I. A. osztály főnöke, az ének- kar felügyelője.
21	Váradai Károly	Magyar nyelv Latin nyelv Történelem	{ III. A. III. A. VII. IV. A.	18	A III. A. osztály főnöke.
22	Zvér Endre	Földrajz Természetrajz	{ I. A. I. C. IV. A. IV. B. V. VI.	19	A IV. B. osztály főnöke, a természetrajzi és vegytani szertár őre.

Jegyzet. Május hó elején Szvaratkó Kálmán betegoszkodése miatt szabadságoltatván, tantárgyaiból a magyar nyelvet a IV. A. osztály főnökségével együtt Sáfrán József, többi tantárgyait pedig és a hitelemzést Beck Alajos tanár vette át.

A nem róm. kath. vallású ifjak vallástanukban saját lelkészeiktől nyertek oktatást.

B) A nem kötelezett tantárgyak tanárai.

Farkas László, kegy. r. tanár, tanította a francia nyelvet hetenkinti 4 órában.

Bódogh János, m. kir. távirótiszt, a gyorsírást hetenkinti 4 órában.

Szögedi Endre, a városi zene-iskola igazgatója, a műieneket hetenkinti 2 órában.

Nováky Bertalan, főgymnasiunai rajztanár, a szabadkézi rajzot hetenkinti 4 órában.

ELŐADOTT TANANYAG.

Első A. B. és C. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: Varjú János, B. osztályban: Kovács József, C. osztályban: Szinger Kornél.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. A hitről. Az apostoli hitvallás. Az Isten tíz- s az anyaszentegyház öt parancsa. A szentségekről s az imádságról. Tankönyv: Nagy Katekizmus. Eger, 1876. Tanárok: I. A. osztályban: Magyar Gábor, I. B. és I. C. osztályban: Beck Alajos.

Magyar nyelv, hetenkinti 6 órában. Helyesírási gyakorlatok, az egyszerű tömondat és részei, az igetan, a mondat bővítése, névragozás, névutók, a melléknév fokozása, számnevek, névmások, határozók, kötőszók. Prózai és költői olvasmányok (leírások, mesék, népmesék, elbeszélések, magyar történeti mondák, görög hitregék), értelmes és helyesen hangsúlyozott olvasás, tartalmi és nyelvtani fejtegetések, versek beemlézése és elszavalása. Kéthetenkint egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Ihász-Barbarics, Magyar nyelvtan. Budapest, 1886. Tomor-Váradi, Magyar olvasókönyv. I. r. Budapest, 1885. Tanárok: I. A. osztályban: Varjú János, I. B. osztályban: Kovács József, I. C. osztályban: Szinger Kornél.

Latin nyelv, hetenkinti 7 órában. Írás és olvasás, egyszerű mondatok, a nevek fogalma, a nevek declinatioi, a melléknév egyeztetése a maga főnévével, a melléknevek fokozása, a névmások, a számnevek, elüljárók, a rendes igeajlítás főbb alakjai. A tanultaknak megfelelő fordítások és elemzések. Hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Schultz-Dávid, Latin nyelvtan. Budapest, 1888. és Dávid, Latin olvasó- és gyakorlókönyv. Budapest, 1887. Tanárok: I. A. osztályban: Varjú János, I. B. osztályban: Kovács József, I. C. osztályban: Szinger Kornél.

Földrajz, hetenkinti 4 órában. Magyarország és Európa államainak természeti viszonyai: ezek főbb topographiai adatai, a városok és vidékek néprajza a lakosok főbb foglalkozásának ismertetésével, nemkülönbön a föltünőbb föld- és kőzetnemeknek, jellemző növényeknek s állatoknak szemléltető leírása. Tankönyv: Dr. Brózik Károly és Paszlavszky József, Földrajz. I. r. Budapest, 1888. Tanárok: I. A. osztályban: Zvér Endre, I. B. osztályban: Pap József, I. C. osztályban: Zvér Endre.

Számтан, hetenkinti 3 órában. A tízes számrendszer. A négy számolási művelet egész számokkal és tizedes törtekkel; a tört mint hányados és viszony; közöséges törtekkel való számolás. A méter-mérték ismertetése; időszámítás. Tankönyv: Mocnik-Schmidt, Számтан. Budapest, 1885. Tanárok: I. A. osztályban: Bacskor István, I. B. osztályban: Farkas László, I. C. osztályban: Bacskor István.

Rajzoló mértan, hetenkinti 3 órában. A síkmértani elemek. Pontok, vonalak és szögek fekvési és mérési viszonyai. A síkidomok — három-, négy- és a sokszögeknek — fontosabb tulajdonságai, területük meghatározása. A kör és ahhoz tartozó nevezetesebb egyenesek ismertetése. Mértani díszítmények rajzolása a mértanban tanult idomok felhasználásával, rendszeresen haladó táblarajzok után, rajzeszközökkel, majd pedig szabadkézzel. Tankönyv: Landau és Dr. Wohrab, Rajzoló geometria, I. füzet. Budapest, 1881. Tanár: Nováky Bertalan.

Szépírás, hetenkinti 1 órában. Tanárok: I. A. osztályban: Cserép Sándor. I. B. és I. C. osztályban: Pap József.

Tornázás, hetenkinti 2 órában. A rendgyakorlatok, egyszerű szabadgyakorlatok; szerelvényeken: a tám-, függés- s lengés-gyakorlatok, magas és távugrás. Tanár: Timina Ödön.

Második A. és B. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: Bacskor István, B. osztályban: Való Mihály.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. A kath. egyház szertartásainak magyarázata. Tankönyv: Ivánkovits János, A ker. egyház szertartásainak és ünnepeinek rövid értelmezése. Szeged, 1887. Tanárok: II. A. osztályban: Beck Alajos, II. B. osztályban: Való Mihály.

Magyar nyelv, hetenkinti 5 órában. Összetett szerkezetű mondatok taglálása, mellérendelt és alárendelt mondatok viszonya. Szókötés, a határozók tana tüzetesen. Szóképzés. Synonymák egybeállítására s magyarázata az olvasmány alapján. Elbeszélő prózai és költői olvasmányok (népmondák, magyar történeti mondák, néprajzok, klasszikus mythosok); az olvasmányok tartalmi magyarázata s azok tartalmának szabadon való elbeszélése; könyv nélkül tanult versek szavalása. Kéthetenkint egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Ihász-Barbarics, Magyar nyelvtan. Budapest, 1886. — Tomor-Váradi, Magyar olvasókönyv, II. r. Budapest, 1886. Tanárok: II. A. osztályban: Baksay József, II. B. osztályban: Való Mihály.

Latin nyelv, hetenkinti 3 órában. Az alaktan befejezése, főleg: genuszabályok, teljes coniugatio, a szóképzés elemei. A fő- és mellékmondatok megkülönböztetése kötőszók szerint. Összefüggő olvasmányul: A rómaiak történetéből: Róma alapítása, Romulus, Aeneas, Romulus és Remus; to-

vábbá 11 mese, néhány leírás és olboszélés kellő magyarázatokkal; több mesének könyv nélkül való botanulása. A szókinés megfelelő bővítése egyes mondatok és összefüggő olvasmányok alapján kapcsolatban a szóképzési csoportok összeállításával. Hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Schultz-Dávid, Latin nyolvtan. Budapest, 1887. és Dávid, Latin olvasó- és gyakorló könyv. Budapest, 1887. Tanárok: II. A. osztályban: Baksay József, II. B. osztályban: Való Mihály.

Földrajz, hetenkinti 4 órában. Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália. Ezek természeti viszonyai, topographiai adataik, a városok és vidékek néprajza, a lakosság főbb foglalkozásának ismertetése, a feltünőbb föld- és közetnemeknek, jellemző növényeknek s állatoknak lehetőleg szemléltető leírása. Tankönyv: Dr. Brózik Károly és Paszlavszky József, Földrajz, II. r. Budapest, 1888. Tanár: Bacskor István.

Számítan, hetenkinti 4 órában. A négy alapművelet közönséges és tizedes törtekkel; rövidített számműveletek, az u. n. számtani műveletek korlátolt pontossággal. Az arányosság fogalmának fejtegetése, olasz számolásmód, egyszerű hármasszabályhoz tartozó föladatok megfejtése a kettős tétel s aránylatok szerint. Mértani viszonyok és arányok elemei; százalékszámítás. Tankönyv: Mocnik-Schmidt, Számítan. Budapest, 1886. Tanárok: II. A. osztályban: Bacskor István, II. B. osztályban: Pap János.

Rajzoló mértan, hetenkinti 3 órában. Testmértani elemek. Az egyenes és síkok abszolút és relatív helyzete. Lapszögek és szögletek. A fontosabb testek, — a kocka, hasáb, gúla, szabályos testek, henger, kúp és gömb — tulajdonságai, hálózata, fölületének és köbtartalmának kiszámítása; azok hasonlósága, összeillősége és symmetriája. A fűnt elősorolt testek mintáinak előállításá. Síkékmények rajzolása a symmetria fölhasználásával, tollal kihúva. Tankönyv: Landau és Dr. Wohlrab, Rajzoló geometria, II. fűzet. Budapest, 1881. Tanár: Nováky Bertalan.

Szépírás, hetenkinti 1 órában. Tanár: Cserép Sándor.

Tornázás, hetenkinti 2 órában. Rendgyakorlatok, egyszerű és összetett könnyebb szabadgyakorlatok; szerelvényeken: a tám-, függés- és lengés-gyakorlatok; magas és távugrás. Tanár: Timina Ödön.

Harmadik A. és B. osztály.

Osztályfűnők: A. osztályban: Váradi Károly, B. osztályban: Baksay József.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. Az ó-szövetség története. Tankönyv: Róder Alajos, Biblia, I. r. Budapest, 1874. Tanár: Való Mihály.

Magyar nyelv, hetenkinti 3 órában. A nyolvtan rendszeres áttekintése. A hangsúlyos vers ismertetése. Összefüggő történeti olvasmány; olboszélő költemények. Szaválás kéthetenkint egy írásbeli gyakorlat az iskolai olvas-

mánynyal s a végzett tananyaggal kapcsolatban. Tankönyv: Ihász-Barbarics, Magyar nyelvtan. Budapest, 1886. Tomor-Váradi, Magyar olvasókönyv, III. r. Budapest, 1887. Tanárok: III. A. osztályban: Váradi Károly, III. B. osztályban: Sáfrán József.

Német nyelv, hetenkinti 4 órában. Név- és igeragozás; szóképzés clemci. A mondatrészeknek, a fő- és mellékmondatoknak gyakorlati megkülönböztetése. Szótanulás az olvasmánynyal kapcsolatban. Szóbeli fordítás magyarból németre. Prózai és költői olvasmányok. Kisebb költői darabok betanulása. Kéthetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Dr. Szemák, Német nyelvtan. Budapest, 1882. U. a. Német olvasókönyv. Budapest, 1883. Tanárok: III. A. osztályban: Budavári József, III. B. osztályban: Firtinger Jakab.

Latin nyelv, hetenkinti 6 órában. Szókötéstan. Az infinitivusi és participialis mondat szerkezet gyakorlati ismertetése. Szóképzéstan. Az egyszerű mondat rendszeres tárgyalása. Szótanulás, kapcsolatban az olvasmánynyal. Liv. A római köztársaság történetéből: 1—19; 23—28, Phaëdrusból: 6 mese fordítva, értelmezve és emlézve, Ovidiusból: Daedalus és Icarus. Hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Schultzs-Dávid, Latin nyelvtan. Budapest, 1887. Dávid, Latin olvasó- és gyakorlókönyv. Budapest, 1887. Dávid, Latin olvasókönyv Livius, Ovidius és Phaëdrus műveiből. Budapest, 1885. Tanárok: III. A. osztályban: Váradi Károly, III. B. osztályban: Baksay József.

Történelem és politikai földrajz, hetenkinti 4 órában. Az első és második időszakban Magyarország története egészen. A harmadik időszakban: A magyar királyság és Ausztria területe és alkotó részei; a magyar állam népeisége nyelvi, vallási és foglalkozási tekintetben. A magyar állam anyagi és szellemi műveltsége, alkotmánya, törvénykezése és közigazgatása. Ausztria koronaországainak áttekintése. Közös ügyek. A monarchia nemzetközi képvisellete. Tankönyvek: Horváth Mihály, A magyarok története. Budapest, 1877. Hauke-Cherven, Az osztrák-magyar monarchia földirata. Budapest, 1887. Tanárok: III. A. osztályban: Userép Sándor, III. B. osztályban: Pap József.

Physikai és matematikai földrajz, hetenkinti 2 órában. Physikai jelenségek: halmazállapotok, erők, nehézkedés, az egyensúly és mozgás fontosabb jelenetei s főbb törvényei; a vízről, a levegőről. A hőtán, fénytán, továbbá a villamosság és delejesség tanainak alapvonalai. A földterület physikai jelenségei a szárazon, a vízen, a levegőben. A föld mint csillag mathem. fölöstása és méretei, mozgásai; földövek, évszakok, klíma. Tankönyv: Dr. Schmidt Ágoston, Physikai földrajz. Budapest, 1887. Tanár: Lauch János.

Számítan, hetenkinti 3 órában. Az összetett hármasszabály; kamatszámolás; lerovatszámolás; határidőszámolás; láncszabály; az arányos

osztás. Elegyítési föladatok. Tankönyv: Mocnik-Schmidt, Számтан, Budapest, 1885. Tanárok: III. A. osztályban: Pap János, III. B. osztályban: Farkas László.

Rajzoló mértan, hetenkinti 2 órában. A szorokosztó síkmértan. Az egyenes vonalú idomok — négyzet, dülény, ferdény, stb. — szerkesztése. A hasonlóság, összeillőség és symmetria fogalmának kibővítése. A mértan alkalmazása a rajzoláshál és mérésnél. A területek átváltoztatása, tekintettel azok könnyebb kiszámíthatására. Síkékítmények rajzolása, lapmin-tákról tollal kihúzva, a nevesebb szerzők nyomán. Tankönyv: Landau és Dr. Wohlrab, Rajzoló geometria. II. r. Budapest, 1881. Tanár: Nováky Bertalan.

Tornázás, hetenkinti 2 órában. Rendgyakorlatok: egyszerű és összetett szabadgyakorlatok; szerelvényeken: a tám-, függés- s lengés-gyakorlatok; magas és távugrás. Tanár: Timina Ödön.

Negyedik A. és B. osztály.

Osztályfőnökök: A. osztályban: Sáfrán József, B. osztályban: Zsér Endre.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. Jézus Krisztus élettörténete, az apostolok cselekedetei és Palesztina földrajza. Tankönyv: Róder A., Nagy Biblia, II. r. Budapest, 1874. Tanár: Beck Alajos.

Magyar nyelv, hetenkinti 4 órában. A stylus általános törvényei. A prózai és költői stylus különbségei tüzetesen; a hangsúlyos és mértékes verselés. Költői és prózai olvasmányok. Kéthetenkint egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Névy László, Stilisztika, I. r. Budapest, 1883. — Arany János, Toldi, Magyarázta Lehr A. Budapest, 1885. Tanár: Sáfrán József.

Német nyelv, hetenkinti 3 órában. Az alaktan rendszeres tárgyalása. A mondattan elemei. Szótanulás etymologikus csoportokban. Költői és prózai olvasmányok; költői darabok és párbeszéddek betanulása. Kéthetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Szemák, Elméleti s gyakorlati német nyelvtan, II. r. Budapest, 1888. — U. a. Német olvasókönyv, II. r. Budapest, 1887. Tanár: Szinger Kornél.

Latin nyelv, hetenkinti 6 órában. Az idő- és módtannak rendszeres tárgyalása; oratio obliqua; a latin periodus gyakorlati ismertetése. Prózai olvasmányok: Rómának a galloktól történt elfoglalása és Camillus. Az első samnit háború. A latinok ellen viselt háboru. A második samnit háború. L. Papirius Cursor. A Pyrrhus ellen viselt háború. — A prosodia és metrika előrebocsátása után költői olvasmányok: Ovidii Met. XIV. 581—608. — Fastorum II. 475—512. — Met. VIII. 618—621., 624—720. — Trist. I. 3. — Pont. III. 7. — Hetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Schultz-Dávid, Latin nyelvtan. Budapest, 1887. Dávid, Latin

olvasó- és gyakorló könyv. Budapest, 1887. Dávid, Latin olvasókönyv Livius, Ovidius és Phaedrus műveiből. Budapest, 1885. Tanárok: IV. A. osztályban: Beck Alajos, IV. B. osztályban: Hajnal Imre.

Történelem, hetenkinti 3 órában. A hajdankori népek rövid ismeretése; a görögök, a rómaiak története és társadalmi élete a császárság koráig. Tankönyv: Vaszary, Egyetemes világtörténet, I. r. Budapest, 1886. Tanárok: IV. A. osztályban: Váradi Károly, IV. B. osztályban: Firtinger Jakab.

Természetrajz, hetenkinti 3 órában. Ásványtan: az ásványok külső és belső tulajdonságai; a chemiai összetételre alapított öt főosztály ismeretése s ezekből az ásvány-rendszer megalapítása főbb vonásokban. Közöttan: az egyszerű kőzetek megismertetése ásványtani alapon s az összetettebb kőzetek általánosan elterjedt, nevezetesebb fajai. A geologia alapvonalainak ismertetése. Tankönyv: Dr. Róth Samu, Ásvány-, kőzet- és földtan. Budapest, 1882. Tanár: Zvér Endre.

Mennyiségtan, hetenkinti 3 órában. Bevezetés az algebra. Összeadás és kivonás egész számokkal. Sokszorozás egész számokkal, kiterjeszkedve a kéttágúak négyzetének és köbének képzésére. Osztás egész számokkal, kiterjeszkedve a geometriai haladványok képletére. Ugyanazon műveletsorozat törtszámokkal. Elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Arányok és aránylatok. Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámítás. Budapest, 1888. Tanárok: IV. A. osztályban: Pap János, IV. B. osztályban: Lauch János.

Rajzoló mértan, hetenkinti 2 órában. A szerkesztő síkmértan. Görbe vonalú idomok. A körtan kibővítése és az ebbe vágó föladványok; két kör viszonyos fekvése. A legfontosabb görbe vonalak, különösen a kúpszeletek által képződők és azok szerkesztése. Rövid áttekintése a négy osztályban tanultaknak. Nehezebb stíliú díszítmények, az ember fejrészelei, azok összealkalmazása s később antik fejalakok rajzolása árnyékolással. Tankönyv: Landau és Dr. Wohlrab, Rajzoló mértan, II. r. Budapest 1881. Tanár: Nováky Bertalan.

Tornázás, hetenkinti 2 órában. Rendgyakorlatok; összetett szabadgyakorlatok; szerelvényeken: a tám-, függés-, föllendülés-, lengés-, forgás-gyakorlatok; magas és távugrás. Tanár: Timina Ödön.

Ötödik osztály.

Osztályfőnök: Budavári József.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. A hitről. Tankönyv: Makra-Rózsa, A kath. vallás tankönyve, I. r. Szeged, 1888. Tanár: Sáfrán József.

Magyar nyelv, hetenkinti 3 órában. Az írásművek szerkesztésének

általános törvényei; az előadás általános formái: leírás, elbeszélés, magyarázat, elmélkedés, értekezés. Költői és prózai olvasmányok, ezekkel kapcsolatban havonként egy házi írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Névy László, Stilisztika, II. r. Budapest, 1885. — Greguss Beöthy, Magyar balladák. Budapest, 1887. Tanár: Sáfrán József.

Német nyelv, hetenkint 3 órában. A nyelvtani ismeretek ébrentartása mellett nagyobb prózai s költői darabok és 40 Cid-románéz fordítása és elemzése. A német mondattan teljesen. Havonként egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Dr. Szemák, Német mondattan, Budapest, 1887. — U. a. Német olvasókönyv, III. r. Budapest, 1888. — Herder, Cid-románézok. Tanár: Firtinger Jakab.

Latin nyelv, hetenkinti 6 órában. Nyelvtani ismételések s irálytani szóbeli gyakorlatok. Prózai olvasmány: T. Livius XXI. k. 1—40. — Költői olvasmány: Hor. Carm. II. 10. III. 7. Epod. 2. — Ovid Trist. I. 4. III. 12. IV. 10. Am. I. 15. — A prosodiai és metrikai ismeretek bővítése. — Havonként két órában írásbeli dolgozat. Tankönyv: Bartal-Malmosi, T. Livii ab urbe condita lib. XXI. XXII. Budapest, 1883. — Pirchala, Anthologia latina. Budapest, 1886. Tanár: Budavári József.

Görög nyelv, hetenkinti 5 órában. Attikai alaktan elemi: fő- és melléknevek ragozása, igehatározók, névmások és számnevek; az *ω*-végzetű rendes igeajlítás. Kéthetenként egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Curtius-Ábel, Görög nyelvtan. Budapest, 1886. — Schenkl-Ábel, Görög elemi olvasókönyv. Budapest, 1886. Tanár: Budavári József.

Történelem, hetekinti 3 órában. A római császárság. A kereszténység alapítása és emelkedése. A barbárok betelepése a nyugati birodalomba. A mohamedanizmus. A nyugati császárság megújítása. Új népek bevándorlása és megtelepedése. A hűbériség. A császárság és pápaság küzdelme. Keresztes háborúk. A középkori intézmények bomlása. Tankönyv: Vaszary, Egyetemes világtörténet, II. r. Budapest, 1889. Tanár: Pap József.

Természetráaj, hetenkint 2 órában. Növénytan. A növények bonczati szerkezete általános vonásokban. A virágos növények testének külső tagoltsága lehetőleg élő példányokban bemutatva. A növények életfolyama főbb vonásokban. A megismertotott növények csoportosítása a természetes rendszernek megfelelőleg. A nevezetesebb rendszerek s Linné seregeinek megismertotése. A közönségesebb fák s nevezetesebb ipari- és gazdasági növények. A növények földrajzi elterjedése, különös tekintettel honunk virányára. Tankönyv: Dr. Róth Samu, A növénytan alapvonalai. Budapest, 1881. Tanár: Zvér Endre.

Mennyiségtan, hetenkint 4 órában. a) Algebra. Ismételések. Elsőfokú egyenletek egy és több ismeretlennel. A kéttagúak magasabb pozitív egész hatványai; Pascal-féle háromszög. Számítani haladvány. Számolás gyökjelekkel. Négyzet-gyök és az ismeretlenek kiszámítása másodfokú egyen-

letekben. Kőb-gyök. Tankönyv : Dr. Lutter Nándor, Betűszámítan. Budapest, 1888. — b) Mértan. A planimetria főtételei. Tankönyv : Dr. Lutter Nándor, Mértan. Budapest, 1888. Tanár : Lauch János.

Tornázás, hetenkinti 2 órában. A rendgyakorlatokról, az alsóbb osztályok anyaga bővítve; összetett szabadgyakorlatok; szerelvényeken : a tám-, nyíktám, függés-, hajlított karonfüggés-, lengés-, forgás-gyakorlatok magas és távugrás. Tanár : Timina Ödön.

Hatodik osztály.

Osztályfőnök: Hajnal Imre.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. A parancsolatokról. Tankönyv : Makra Rózsa, A hath. vallás tankönyve. II. r. Szeged, 1888. Tanár : Sáfrán József.

Magyar nyelv, hetenkinti 3 órában. Rhetorika, a prózai műfajok elméleti ismertetése s megfelelő prózai művek olvastatása. Költői olvasmány: Shakspeare Coriolanusa, ennek tartalmi magyarázata a drámai szerkezet feltüntetésével. Havonkint egy házi írásbeli gyakorlat. Tankönyv : Névy László, Rhetorika. Budapest, 1885. — U. a. Olvasmányok. — Névy, Shakspeare Coriolanus. Tanár : Cserép Sándor.

Német nyelv, hetenkinti 3 órában. A vorstan, válogatott balladák, lyrai költemények és próza fordítása s elemzése. Havonkint egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv : Dr. Szemák, Német olvasókönyv, III. r. Budapest, 1879. Tanár : Firtinger Jakab.

Latin nyelv, hetenkinti 6 órában. Nyelvtani ismétlések, iránytani és szóbeli gyakorlatok mellett olvastatott : Sall. Jug.; Verg. Aen. II. és IV. — Cic. or. de imp. Cn. Pompeii. — Havonkinti két órában írásbeli dolgozat. Tankönyv : Bartal-Malmosi, Sall. Jug. Budapest. 1880. Pirchala, Verg. Aeneis. Budapest, 1881. Köpesdy, Cic. de imp. Cn. Pompeii. Budapest, 1886. Tanár : Hajnal Imre.

Görög nyelv, hetenkinti 5 órában. Az egész igetan s az idő- és módtan legfőbb pontjai. Xenophonból: Kyr. I. 2, 1—15, 3, 4. VII. 2. VIII. 2, 1—23. Anab. I. 7. 8. 9. III. 1. 2. IV. 4—7. Mem. Socr. Comm. I. 1, 1—20; Kéthetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv : Curtius-Ábel, Görög nyelvtan. Budapest, 1886. Schenkl-Horváth, Xenoph. Chrestom. Budapest, 1887. Tanár : Varjú János.

Történelem, hetenkint 3 órában. Az újkor története a bécsi congressusig. A fölfedezések, a tudomány és a művészet ujjáéledése. A vallásos reform. A vallásos és nemzeti háborúk. A fejedelmi absolutismus kora. A francia forradalom és Napoleon kora. Tankönyv : Vaszary, Egyetemes világtörténet, III. r. Budapest, 1883. Tanár : Pap József.

Természetráajz, hetenkint 3 órában. Állattan. Az állat életműködései általában. Az állatok szervezetei és szervrendszerei. A hét typus s az

ezek keretében levő osztályok rendszeres tárgyalása. A nevezetesebb állatfajok leírása. Az állatok földrajzi elterjedése. Tankönyv: Dr. Róth Samu, Az állattan alapvonalai. Budapest, 1882. Tanár: Zvér Endre.

Mennyiségtan, hetenkinti 3 órában. Ismétlések. A hatványozás általánosítása. (Negatív kitevők és alkalmazásuk a tizes számrendszerben, tört kitevők.) Brigg-féle logaritmuskok. Műveleti szabályok, logaritmuskok kiszámítása és számítás logaritmuskokkal. Síkháromszögtan. A hegyes szög függvényei, kapcsolatban a derékszögű háromszög kiszámításával. A szög függvények értelmezése tetszőleges szögekre. Szögek összegének és különbségének függvényei. Ferdeszögű háromszögek és sokszögek megfejtése. A pont koordinátái. Két pont távolsága. Algebrai kifejezések graphikai ábrázolása. Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámítás. Budapest, 1888. — U. a. Mértan. Budapest, 1888. Tanár: Lauch János.

Tornázás, hetenkinti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben; összetett szabadgyakorlatok; botgyakorlatok; szerelvényeken: a tám- és nyíktámlengések, hajlított karú függésben lengések, föl- és átlen-dülések, forgások, magas és távugrás-gyakorlatok. Tanár: Timina Ödön.

Hetedik osztály.

Osztályfőnök: Firtinger Jakab.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. A parancsolatokról. Tankönyv: Makra—Rózsa, A kath. vallás tankönyve, II. r. Szeged, 1888. Tanár: Sáfrán József.

Magyar nyelv, hetenkinti 3 órában. A verstani szabályok áttekintése és alkalomszerű ismétlése. A költői műfajok elmélete, tekintettel történeti fejlődésükre. Költői magánolvasmány mellett megfelelő aesthetikai és poetikai értekezések iskolai olvasása. Remekművek taglaló ismertetése. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Névy László, Poetika. Budapest, 1884. — U. a. Olvasmányok. Tanár: Cserép Sándor.

Német nyelv, hetenkinti 3 órában. Próza és költői darabok fordítása és elemzése; Goethe Herman und Dorothea-jának, Schiller Wilhelm Tell-jének fordítása és széptani elemzése. Havonkint egy írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Dr. Szemák István, Német olvasókönyv, IV. r. Budapest, 1879. Tanár: Firtinger Jakab.

Latin nyelv, hetenkinti 6 órában. Nyelvtani ismétlések, iránytani s szóbeli gyakorlatok. Prózaolvasmányok: M. T. Ciceronis or. pro Sex. Rosc. Am. — M. T. Ciceronis epist. ad. Fam. II. 4. 6. V. 7. XIV. 2. 5. 7. XVI. 1. 9. 11. 12. — Ad. Att. I. 19. IV. 2. VII. 9. VIII. 3. 15. 16. — Költői olvasmány: Verg. Aen. IV. és VI. Havonkint két órában írásbeli dolgozat. Tankönyv: Köpesdy, M. T. Cicero pro Sexto Rosc. Am. rino. Budapest, 1886. Pirchala, P. Vergili M. Aen. libri XII. Budapest,

1881. — Jánosi Boldizsár, M. T. Cicero válogatott levelei. Budapest, 1884. Tanár: Váradi Károly.

Görög nyelv, hetenkinti 5 órában. Homeros, Odysseia. I. 1—324., IX., X. 1—134. — Herodotosból: A marathoni ütközet és a thermopilai ütközet. — A mondattanból: a szám és nem; a névelő; az esettan; a praepositíók; a névmások; az idők használata. — Tankönyv: Dr. Csengery János, Homeros Odysseiája. Budapest, 1886. Dávid, Herodoti epitome. Budapest, 1887. Curtius-Ábel, Görög nyelvtan. II. r. Budapest, 1885. Tanár: Kovács József.

Politikai földrajz, hetenkinti 2 órában. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika államainak történeti vázlata, természeti leírása, ipara, kereskedelme, lakosai vallás és nemzetiség tekintetében, alkotmánya, honvédelme és gyarmatügyi viszonyai. Tankönyv: Scholtz Albert, Politikai földrajz. Budapest, 1885. Tanár: Pap József.

Természettan, hetenkinti 4 órában. A természettan tárgya és föl-osztása. Kinematika, általános dinamika, a szilárd, folyékony és légnemű testek mechanikája, hangtan, fénytán. Tankönyv: Fehér Póly, Kísérleti természettan. Budapest, 1888. Tanár: Farkas László.

Mennyiségtan, hetenkinti 3 órában. *a)* Algebra. A másodfokú egyenletek elmélete. Felsőbb rendű egyenletek. Számítási és mértani haladványok. Kamat-kamatszámítás. *b)* Geometria. Stereometria. A térgeometria tételei; szögletes és gömbölyű testek. Tankönyv: Dr. Lutter Nándor, Betűszámítás. Budapest, 1888. — U. a. Mértan. Budapest, 1888. Tanár: Lauch János.

Tornázás, hetenkinti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben; összetett szabadgyakorlatok; botgyakorlatok; szerelvényeken: a tám- és nyíktámlengések, hajlított karú függésben lengések, föl- és átlendülések, forgások, magas és távugrás. Tanár: Timina Ödön.

Nyolczadik osztály.

Osztályfőnök: Farkas László.

Vallástan, hetenkinti 2 órában. A róm. kath. egyház története. Tankönyv: Ivánkovits János, A kath. egyház története. Szeged, 1884. Tanár: Sáfrán József.

Magyar nyelv, hetenkinti 3 órában. Irodalomtörténet a legrégebbi időtől a jelenig. Nyelvészeti és szépészeti fejtegetések. Havonként egy házi írásbeli dolgozat. Tankönyv: Beöthy Zsolt, A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése, I. II. k. Budapest, 1887. Tanár: Cserép Sándor.

Német nyelv, hetenkinti 2 órában. Előadatok és fejtegetettetek egyes prózai művek nevezetesebb szerzőktől, továbbá: Goethe, Iphigenie auf Tauris. Schiller és Goethe élete és művei. Havonként egy írásbeli gya-

korlat. Tankönyv : Dr. Szemák, Német olvasókönyv, IV. r. Budapest, 1879. Goethe, Iphigenie auf Tauris. Tanár : Firtinger Jakab.

Latin nyelv, hetenkinti 5 órában. Nyelvtani ismétlések, irálytani s szóbeli gyakorlatok. Prózaolvasmány : P. C. Tacit. Ann. lib. I. — Költői olvasmány : Q. Horatii Flacci Carm. I. 1. 2. 3. 4. 10. 12. 18. 22. 24. 29. 31. 34. — Carm. II. 2. 3. 10. 13—15. 18. — Carm. III. 1. 2. 3. — Carm. IV. 2. 3. 7. 15. — Epod. 2. 7. 13. — Satir. I. 1. 9. 10. II. 6. — Epist. I. 2. 10. 20. Ars poetika. — Havonkint két órában írásbeli dolgozat. Tankönyv : Petrovich, P. Corn. Tacit. Ann. I—VI. Budapest, 1881. Bartal-Malmosi, Q. Horatii Flacci, Opera omnia I. II. Budapest, 1881. Tanár : Hajnal Imre.

Görög nyelv, hetenkinti 4 órában. Hom. II. II. XXIV. 188—620. — Platonis Apol. Socr. — Herodotosból : I. Kroisos és Solon találkozása. II. Kroisos bukása. III. Kyros története. IX. A thermopylei ütközet. X. A salamiszi ütközet. Tankönyv : Dr. Csengeri János, Homeros Iliása. Budapest, 1886. Dr. Szamosi János, Szemelvény Platon műveiből. Budapest, 1883. Dávid, Szemelvények Herodotos művéből. Budapest, 1886. Curtius-Ábel, Görög nyelvtan, II. r. Budapest, 1882. Kéthetenkint egy iskolai írásbeli gyakorlat. Tanár : Budavári József.

Történelem, hetenkinti 3 órában. Magyarország története, tekintettel a társadalmi és állami viszonyok fejlődésére. Tankönyv : Ribáry-Mangold, Magyarország oknyomozó történelme. Budapest, 1886. Tanár : Magyar Gábor.

Természettan, hetenkinti 4 órában. Hőtan, az anyag szerkezete, delezesség, villamosság, a kosmograpfia elemei. Tankönyv : Fehér Ipoly, Kísérleti természettan. Budapest, 1886. Tanár : Farkas László.

Mennyiségtan, hetenkinti 2 órában. Kapcsolástan, kéttagúak hatványozása. Ismétlések. Tankönyv : Dr. Lutter Nándor, Betűszámstan. Budapest, 1888. Tanár : Lauch János.

Bölcészeti előtan, hetenkinti 3 órában. Psychologia : a lelki élet mivolta s megismerésének módszere, a lelki állapotok osztályozása, a képzetek (ismerés), érzelmek (kedély) és vágyak (akarat) psychologiája, a lelki és testi élet viszonya. — Logika : a gondolkodás mibenléte és formái, a logika fölosztása, az elemtan. Tankönyvek : Dr. Klamarik János, Psychologia. Budapest, 1885. U. a. Logika. Budapest, 1882. Tanár : Farkas László.

Tornázás. hetenkinti 2 órában. Rendgyakorlatok helyben és menetközben : húzóadások és vonulások, összetett szabadgyakorlatok, botgyakorlatok szabadgyakorlatokkal összekötve. Szerelvényeken : a tám-, nyiktám-lengés, menés- és szökésgyakorlatok ; lengés, föl- és átlendülés, forgásgyakorlatok, magas és távugrás. Tanár : Timina Ödön.

Írásbeli föladványok.

I. A magyar nyelvből és irodalomból.

V. osztályban.

A dél-amerikai síkságok. — Vázlat. — A görög gymnasium. — Ismertetés. — Sokrates „A munkásságról.“ — Folyó beszédben előadva. — Erdélyi, Szondi Drégelbon. — Átírás prózába. — A castiliai nemes. — Átalakítás. — Deák F. oktatásai: az olbizottságról, irigység- és könnyelműségről. — Magyarázat. — A becsületes munkásság eredményei. — Kölesoy, Eötvös, Deák és Sokrates nyomán. — A hasznos olvasás. — Értekezés. — A barátság haszna. — Értekezés. — Küzdve lehet nagygyá az erő és férfitehetség. — Kria.

VI. osztályban.

A patriciusok és plebejusok Coriolanus korában. Tört. korrájz. — Mennyiben alakíthatja át a költő a történeti anyagot? Példákkal. — Értekezés. — Volunnia. Coriolanus anyja; Virgilia, Coriolanus hitvose. Jellemzés Shakspere tragoediája nyomán. — Coriolanusnak anyjához való viszonya és bukása. — Fejtegetés az olvasottak nyomán. — Hunyadi Mátyás királyllyá választása (Heltai nyomán). Tört. tárgyalás. — A légkör tüneményei. Természettani értekezés. — A hazaszeretet mint az emberi érzelmek legnemesobbike. (Magyarország történetéből vett példákkal megvilágítva). Szónoki beszéd. — Deák Ferencz „Felirati javaslatá“-ban előforduló érvok s azok forrásai. Elemzés. — Mily üdvösséges a magunk ismerése. Értekezés Pázmány után. — Legjobb örömeinket kellemetlenségek idézik elő. Értekezés.

VII. osztályban.

Érényesség és munkásság legyenek vezéreid az életben. Szónoki buzdító beszéd. Arany „Buda halálá“-nak szerkezete. Széptani értekezés. — A 30 éves háború távolabbi és közelebbi okai; hatása Magyarország vallási, politikai és társadalmi viszonyaira. Tört. értekezés. — A növények táplálkozása és szaporodása. Természotr. értekezés. — „Cid elfog öt mór királyt“ ez. spanyol románcz széptani fejtegetése. — A tavasz és az ifjúkor. Költői rajz. — A vas jelentősége a társadalmi életben (eko, kard,

gép). Értekezés levélalakban. — Párhuzam Kölcsey és Vörösmarty Hymnusa közt. Aesth. fejtegetés. — „Bánk-bán“ egyik alakjának jellemzése. Az olvasottak alapján. — A tragikum és komikum. Összehasonlító tárgyalás.

VIII. osztályban.

Haza és nyelv egyenlő rangú nevezet. Értekezés. — Naiveposzunk kérdése. Irod. tört. értekezés. — A középkor méltatása. Jelige: „Alkotni új világot, melynek virága a lovagerény lesz“ (Madách). Tört. értekezés. — Párhuzam Kazinczy „A hit szava“ és Berzsenyi „Fohászkodás“ cz. költeménye közt. Széptani elemzés. — A gőz alkalmazása és hatása az emberiség fejlődésére. Természettani értekezés. — Miért szolgálnak a görög-római klasszikusok művei a gymnasiumi (humanus) oktatás alapjául? Levélalakú fejtegetés. — Gr. Széchenyi István első fellépése, társadalmi és politikai működésének vázlatja. — Vörösmarty s kortársainak befolyása a nemzeti szellem fejlődésére. Irod. tört. értekezés. — Vörösmarty és Arany epikai költészetének összehasonlító tárgyalása. Irod. tört. értekezés.

II. A német nyelvből és irodalomból.

V. osztályban.

Der Anfang des Schuljahres. — Unsere Stadt. — Im Herbste. — Die Wärme. — Das Buch. — Die Übung. — Von der Leidenschaft. — Das Gold. — Im Walde. — Von der Dankbarkeit.

VI. osztályban.

Der Kaufmann. — Das Landleben. — Die Fischzucht. — Der Regen- und Sonnenschirm. — Der Gärtner. — Eine Zimmereinrichtung heut zu Tage. — Vom Berufe. — Die verschiedenen Holzarbeiten. — Ebbe und Flut. — Das Weltall.

VII. osztályban.

Das Namensfest des Vaters. — Das Leben und Treiben auf der Donau. — Charakter des Vaters in „Hermann und Dorothea“. — Die Obstbäume unseres Gartens. — Eine Jagd in Indien. — Die Zeitung als Hebel der Cultur. — Beschreibung eines Ölgemäldes. — Jedes grosse Werk verlangt sein Opfer. — Jeder Mensch strebt nach Freiheit. — Sind die Schulferien nur nützlich oder auch nothwendig?

VIII. osztályban.

Das Bessere ist der Feind des Guten. — Was der Mensch säet, wird er ernten. — Keine Rosen ohne Dornen. — Reden ist Silber, Schweigen

gen ist Gold. — Die Zeit heilt alles. — Ordnung erhält die Welt. — Wer an den Weg baut, hat viele Meister. — Die Tugend ist das höchste Gut des Menschen. — Das Studium der Weltgeschichte.

Érettségi dolgozatok.

1. A Magyar dolgozat. Főadatott: *a)* A multból merithetünk vigasztalást a jelenre és okulást a jövőre. Értekezés. — *b)* Az állatok az ember szolgálatában. Népszerű term.-rajzi értekezés. *c)* A magyar regényirodalom legkiválóbb alakjainak jellemzése. Irod. tört. értekezés. Az *a)* tételt választotta: 6, a *b)* tételt: 4, a *c)* tételt: 24. Dolgozott: 34; jelesre: 12, jóra: 14, elégségesre: 8.

2. Német dolgozat. Főadatott fordításul magyarból németre: A keresztény vallás terjesztése Magyarországon. Dolgozott: 34; jelesre: 10, jóra: 7, elégségesre: 12, elégtelenre: 5.

3. Latin dolgozat. Főadatott fordításul magyarból latinra: A latin költészetnek ezüst korszaka. Dolgozott: 34; jelesre: 5; jóra: 14; elégségesre: 15.

4. Görög dolgozat. Főadatott fordításul görögből magyarra: Herod. Z (VI) 93., 94., 95. Dolgozott: 34; jelesre: 5; jóra: 15; elégségesre: 12; elégtelenre: 2.

5. Menyiségtani dolgozat. Főadatott:

a) Egy növekedő számtani haladvány első és harmadik tagjának szorozmánya $\frac{20}{3}$, a második és negyedik tag szorozmánya $\frac{32}{3}$. Meghatározandó e haladvány 25 tagjának összege.

b) Valamely egyenes kúp alapjának sugara egyenlő oly gömb sugarával, melynek térfogata $882\frac{36}{100}$ dm³, oldalának hajlasi szöge $65^{\circ}21'30''$. Meghatározandó e kúp alapjának sugara, magassága és súlya, ha anyagának fajsúlya 0.5. Dolgozott: 34; jelesre: 14, jóra: 7, elégségesre: 12, elégtelenre: 1.

A tanulók előmenetele.

A) A kötelezett tantárgyakban.

Első A. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Széprás		Tornázás
Ábrahám István	2	3	4	4	3	3	2	3	3
Angyal György, gör. kel.	2	2	3	3	3	3	2	2	2
Basch István	2	3	2	2	3	3	3	3	2
Binzberger Gyula, ism.	2	3	3	2	3	3	3	2	2
5 Brandspiegel Mór, zsidó	1	2	2	3	3	3	2	3	2
Buócz István	1	2	2	1	3	2	2	2	2
Cocron Vilmos	1	2	2	1	2	3	3	3	2
Farkas Ferencz	3	4	4	3	3	3	3	3	2
Ferenczi Lajos	1	2	2	1	3	3	2	1	2
10 Feuer Rudolf, zsidó	3	4	4	4	4	4	3	1	2
Fráter László	2	4	4	4	3	3	2	3	1
Gimpl Miklós	1	2	2	2	2	1	2	1	1
Gróf Győző	1	4	4	3	3	3	2	1	1
Grünberger Géza, zsidó	1	3	3	3	3	3	3	2	2
15 Grünberger Salamon, zsidó	2	4	4	4	3	4	3	2	3
Győrffy József	1	2	2	1	2	1	2	2	2
Hábel Lajos	3	4	4	4	4	4	4	3	1
Karácson Emil	1	2	1	1	2	2	2	3	1
Kéri Lajos	1	3	3	3	3	3	3	3	1
20 Kis Károly	1	1	1	1	2	2	1	1	2
Kukay Károly	2	3	3	3	3	3	2	2	1
Mányov Ráfael	2	2	2	2	3	3	2	3	1
Mariseszku János, gör. kel.	2	3	4	3	3	2	1	3	1
Mercse Mihály, gör. kel.	2	3	3	3	4	4	3	3	2
25 Moor József, ism.	3	3	2	2	3	3	2	2	1
Muszkopf Jakab	1	2	2	1	2	2	3	2	1
Nagy Sándor, ism.	1	3	3	2	3	2	2	3	2
Netscher János	3	3	4	3	3	3	3	3	2
Pálmy Albert	1	1	1	1	2	2	2	2	1
30 Pejin Males, gör. kel.	2	3	4	4	4	3	3	2	2
Petrovics Arisztid	1	2	2	1	3	3	3	3	2
Pollák Ernő, zsidó	1	2	2	1	2	2	2	3	2
Rack János	1	1	2	1	2	2	2	3	1
Radó Arthur, zsidó	1	1	1	1	1	2	1	2	1
35 Reinhardt Péter	3	3	3	4	3	3	2	1	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Széprás		Tornázás
Rittinger Adám	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Ržiha Károly	2	4	4	3	4	3	3	3	2
Schipper Lőrincz	3	2	2	2	3	2	2	2	2
Schrutek József	1	1	1	1	1	1	1	1	1
40 Somossy Antal	2	3	2	3	3	3	2	1	2
Sövényházi Mihály	3	4	4	4	4	3	3	2	3
Szell József	2	4	4	3	3	3	3	2	2
Szöri József	2	2	2	1	3	1	2	3	2
Török Sándor	1	3	4	3	4	3	2	1	2
45 Varga Gyula, helv.	2	3	4	2	3	2	3	2	2
Wahl János	2	3	4	3	3	3	2	2	1
Weinstein Samu, zsidó	1	2	2	2	2	3	3	3	1
Weiss Izsó, zsidó	3	3	3	3	3	3	3	2	2
<i>Kimaradtak :</i>		<i>Magántanulók:</i>							
Kamisch János, ism.		Hubert Miksa, zsidó.							
50 Lannert Mihály.	Ofner Ödön, zsidó.								
Mándy Viktor.		Rósa Géza, zsidó.							
		Összesen : 54.							

Első B. osztály.

A tanuló neve és vallása, öszöntűdijas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírás		Tornázás
Apafi Ernő, zsidó.	3	3	3	4	4	3	3	3	2
Bayer János	1	1	1	2	2	2	2	2	1
Bersán Oktavián, gör. kel. öszt.	2	3	3	3	2	3	3	2	2
Dobránszky Béla, ism.	1	3	3	3	3	1	2	2	2
5 Dobránszky Imre	2	3	3	2	3	2	2	2	2
Fuchs Gyula, ism.	1	3	3	3	3	2	2	2	2
Gettmann Imre	2	3	3	2	3	3	3	1	2
Götz Ferencz	3	4	4	4	4	3	3	3	2
Griesz Kristóf	1	3	3	3	3	3	2	2	1
10 Grünhut Géza, zsidó	2	3	3	3	2	4	4	3	2
Hammer Károly	2	3	3	3	3	3	3	1	2
Hauer Jenő	1	3	3	3	3	2	2	3	2
Hecht Miksa, zsidó	2	3	3	3	3	3	2	2	2
Holczér István	2	3	4	3	4	3	3	3	2
15 Holl Lajos, ism.	2	4	3	3	3	2	3	2	2
Horváth Ferencz, ism.	2	3	4	3	3	3	3	3	2
Kalapis György, ism.	2	4	4	4	4	3	3	3	2
Katona Árpád	1	2	2	2	2	3	2	3	1
Kis Lázár, zsidó	1	3	3	3	3	3	3	2	2
20 Kiss Mihály.	2	4	4	4	4	3	3	3	2
Klumák János	1	1	1	2	2	1	1	2	1
Kohn Ernő, zsidó	3	4	4	4	3	3	3	3	2
Langfelder Armin, zsidó	3	3	4	3	3	3	2	3	2
Marschang József.	2	3	4	3	3	3	2	1	1
25 Mészáros Lajos	2	3	3	3	4	3	1	2	2
Móczity Milán, gör. kel.	2	3	3	3	3	3	2	2	1
Nacsa Ferencz	1	3	3	2	2	3	1	2	2
Ottovay Zoltán	1	2	2	1	3	1	2	1	1
Pázmán János	2	4	4	4	4	3	3	2	2
30 Pósz József	2	3	3	4	3	3	3	2	2
Raffner Dezső, ism.	1	2	2	3	3	2	2	2	1
Reichmann Ottó, zsidó	1	3	3	3	3	3	3	3	2
Róka Szilveszter	1	3	3	3	3	3	3	1	2
Rudolffi Róbert, zsidó	1	2	2	3	3	2	2	1	2
35 Schiffmann Ferencz	3	4	4	4	3	4	3	1	2
Schmidt Gáspár	3	3	3	3	2	3	2	2	1
Sőregi Imre	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Stancsits Milán, gör. kel.	2	2	3	2	2	2	3	2	2
Tajty Kálmán, ism.	2	3	3	3	3	3	2	2	2
40 Takács Gyula	1	2	2	2	2	3	2	3	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Tétsi Endre, helv.	1	1	1	1	2	1	2	1	1
Topcsiov János	1	2	3	3	3	2	1	3	1
Tretta György, gör. kel.	1	3	3	3	3	3	3	3	2
Tukaas József, ism.	1	3	3	4	3	2	3	2	2
45 Urbán János	2	3	3	3	3	2	2	1	1
Varga Jenő, helv.	2	4	4	4	4	4	4	4	2
Varga Pál, helv.	3	4	4	4	4	4	3	4	2
Vedres Andor	1	3	3	3	3	1	3	3	1
Wickl István	2	3	3	3	3	2	2	2	1
50 Zsóter Géza	3	4	4	4	4	4	4	4	2

Beteg: Kapp Károly.

Kimaradtak:
Kuhn Henrik, ism.
Weiszmann Lajos.

Összesen: 53.

Első C. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Adamik János	2	2	2	1	2	2	1	2	1
Beer János	4	4	4	4	3	4	2	2	2
Dóczi András	1	2	2	2	2	2	2	3	1
Erdélyi Sándor	1	2	2	1	3	2	3	2	1
5 Fehér Zoltán, zsidó	3	4	4	4	4	4	3	4	2
Fisch Miksa, zsidó	1	1	1	2	1	2	3	2	1
Garai Lajos	1	2	3	3	3	3	3	3	2
Hermann Ferencz	3	3	3	3	3	3	3	2	1
Hollinger József	3	3	3	3	3	3	3	2	1
10 Horváth Imre	1	1	2	2	3	3	3	1	2
Knócz István, ism.	1	2	2	2	3	2	2	1	1
Kohn Károly, zsidó	3	4	4	4	3	4	3	1	2
Kornett Péter	2	2	3	2	3	3	1	2	1
Kovács József	1	1	1	1	1	1	1	1	1
15 Krizsán János, gör. kel.	2	2	2	3	3	3	2	2	1
Kurucz Ferencz	4	4	4	4	4	4	2	3	2
Löb Péter, ism.	4	4	4	4	3	3	2	2	2
Macchorek József	3	3	3	4	3	4	4	3	2
Manöwer Péter	2	2	2	1	2	2	2	2	1
20 Mayer Fülöp	1	3	2	1	3	3	3	1	1
Milvius József, öszt.	1	2	2	2	3	3	3	2	1
Molnár Sándor	2	4	3	4	3	4	3	3	2
Muschong Jakab	3	4	4	2	3	3	3	1	2
Müller Péter	3	4	4	4	3	3	3	3	3
25 Nemeckay Árpád	2	2	3	2	3	3	3	2	2
Pap Ernő	1	1	1	1	2	1	1	2	1
Pálmay Sándor	2	3	4	3	3	3	2	2	1
Rátkovics Bódog	1	1	1	2	3	1	2	2	1
Reichenthal Marczell, zsidó	2	1	2	1	1	2	2	2	1
30 Rósa Imre, zsidó	1	2	2	3	3	2	3	1	1
Schwab Lajos, zsidó	3	4	4	4	4	4	3	3	3
Singer Sándor, zsidó	2	1	1	2	2	2	3	3	1
Skultéty Sándor, ágost.	2	2	2	1	3	3	3	3	1
Stefanovics Vilmos, gör. kel.	3	3	4	4	3	4	1	2	1
35 Stern Ede, zsidó	2	2	3	3	3	3	2	2	2
Szabó János	2	3	3	3	3	3	3	2	2
Szücs István, id.	3	4	4	4	4	4	3	3	2
Szücs István, ifj.	4	4	4	4	4	4	3	3	2
Talpay János	3	3	3	2	3	3	3	3	2
40 Tanay Frigyes, ism.	1	2	2	1	3	2	3	2	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számtan	Rajzoló mértan	Szépírás		Tornázás
Teffert Károly, ism.	3	3	2	3	3	2	2	1	1
Tóth Zoltán	2	3	4	3	3	3	3	3	2
Unterreiner Jakab	4	4	4	4	3	4	3	3	2
Vidákovics Dániel	1	1	2	2	2	2	2	3	1
45 Weisz Sámuel, zsidó	3	3	3	3	3	3	3	1	2
Wolf Ferencz, zsidó	1	2	2	2	3	3	3	3	1
Zsoldos János, helv.	3	3	3	3	3	3	2	3	1

Kimaradtak:

Kuhn Antal, ism. 50 Paul Miklós.
Menner Aladár, ism. Zimmermann Henrik.

Összesen: 51.

Második A. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértán	Széprás		Tornázás
Ausländer Mihály, zsidó	4	4	3	3	3	4	3	1	2
Ágoston Árpád, ism.	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Barna Leander	2	3	3	2	3	3	3	3	1
Bauer János	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 Bácsi Béla	3	4	4	4	4	4	2	3	2
Berdenich Ernő	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Boros József	2	3	4	3	3	3	2	3	2
Brankován István, gör. kel.	1	3	3	1	3	2	1	1	1
Csányi József	2	2	3	4	3	3	2	3	2
10 Czérna Jenő	2	3	3	2	3	3	1	3	2
Csikós Adám	1	2	2	2	3	2	2	2	2
Czímer Dezső, ism.	2	2	2	3	3	3	2	1	3
Eisenstein Károly, zsidó	2	1	1	1	2	2	3	2	1
Erdélyi Elemér	1	1	2	1	2	1	2	2	1
15 Fuchs Gyula	2	3	3	4	4	3	2	2	2
Grósz Mór, zsidó	2	3	3	3	3	3	2	2	1
Hammer János, ism.	2	3	3	3	3	3	3	1	3
Holtzer Aladár, zsidó	2	3	3	3	3	3	4	3	1
Husztik Lajos	2	3	3	1	3	3	2	3	1
20 Jambrik Gyula	2	2	2	3	3	2	2	2	2
Jancsó Kajetán	3	4	4	4	4	4	4	1	3
Jancsó Kázmér	3	4	4	4	4	4	4	3	2
Juhász Imre	3	4	4	4	4	4	2	1	2
Juhász István, gör. kath.	1	1	1	1	1	2	1	2	1
25 Kiss Ferencz	2	3	3	2	3	3	2	2	1
Kment Ágoston, ism.	2	3	4	3	3	2	3	1	2
Kosányi János	1	1	1	1	1	1	1	—	1
Kubovics István	3	3	4	3	4	3	1	1	3
Letz Lajos	3	3	4	3	2	3	2	1	1
30 Löbl Andor, zsidó	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Löbl Izidor, zsidó	3	3	3	3	3	3	3	—	2
Löwinger Jenő, zsidó	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Magyar Ede	3	4	4	4	3	3	3	2	3
Martinovics András, gör. kel.	1	1	1	1	1	2	2	3	1
35 Masa Gyula	2	3	3	2	3	3	2	3	2
Müller Vilmos, zsidó	2	2	3	2	3	3	2	1	1
Nagy Pál, ism.	2	3	4	3	3	3	3	3	2
Németh József	1	2	3	3	3	2	2	1	2
Neumer József, ism.	1	3	3	3	2	2	2	2	2
40 Penszl Antal	1	3	3	2	3	2	2	2	2

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Prágai Ignác	1	2	3	2	3	2	2	2	2
Rajner Aladár	3	4	4	4	4	3	3	2	1
Reichmann Béla, zsidó	4	3	4	3	3	3	2	4	2
Scheidt Péter	1	3	4	3	3	3	1	1	1
45 Scheirich Mihály	2	3	3	1	2	3	1	1	1
Schorsch Pál	2	3	3	2	3	2	2	2	2
Schreyer Domonkos	1	3	3	2	3	3	1	3	2
Stoigerwald Ádám	1	3	4	3	3	3	3	4	1
Stern István, zsidó	2	2	2	2	2	2	2	2	2
50 Szakolezay Gyula, helv.	1	1	2	1	3	3	2	3	1
Szegő Henrik, zsidó	2	3	3	2	3	2	1	3	2
Szentgyörgyi Mihály, helv.	1	3	3	4	3	2	2	3	1
Tápay Ferencz	1	2	2	2	3	3	2	2	2
Tiefenthaler Edgár	2	2	2	3	3	2	1	1	1
55 Till Viktor	3	3	3	3	3	3	2	3	2
Torma János	3	2	2	3	3	3	3	1	3
Tóth Kálmán	1	1	2	2	2	2	2	3	2
Tuksa Sándor	2	3	4	4	3	3	2	2	2
Ugrik Lajos	1	2	2	2	2	3	2	—	1
60 Ujhegyi Lajos	2	4	4	3	3	3	4	3	2
Végnor Arthur, helv.	1	3	3	3	3	3	1	3	1
Warth József	1	2	2	1	1	1	1	2	1
Weil Ede, zsidó, ism.	4	3	4	3	3	3	2	3	1

Kimaradtak:
Ferderber Lajos, zsidó.
65 Jurenák István, ágost.
Korom József.

Meghalt:
Zuber István.

Magántanuló:
Dudvarszky Samu.

Összesen : 68.

Második B. osztály.

A tanuló neve és vallása, osztálydíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépirás		Tornázás
Alsó Ödön, ism.	3	3	3	4	3	3	3	2	2
Balogh Gyula	2	3	3	3	3	3	3	1	2
Barcsay Károly, helv., ism.	2	2	3	3	3	3	2	3	2
Basch István	2	2	2	3	1	2	3	3	1
5 Báló Antal	3	3	4	3	4	3	3	3	1
Beke Béla	3	2	3	3	3	2	2	1	2
Böröcz Mihály	1	1	2	4	1	3	2	3	1
Eichenbaum Miksa, zsidó	3	3	4	4	2	4	4	3	2
Eichenbaum János, zsidó	3	3	3	3	3	3	3	3	2
10 Eisele Mátyás	1	2	2	2	2	2	1	2	1
Erőskövy Gyula	3	3	3	4	3	3	4	2	2
Fehér Jenő	2	2	3	3	2	3	1	1	2
Fein Arnold, zsidó	2	1	2	3	2	3	3	—	1
Géhl János	2	3	3	3	3	3	3	2	2
15 Genát Mór, zsidó, ism.	1	3	2	3	3	3	3	2	1
Giba István, gör. kel.	2	3	3	2	3	3	3	2	2
Gönczi Dezső, zsidó	1	1	1	1	2	2	1	2	1
Hausenstein József	2	2	2	2	1	2	1	2	1
Heincz Jakab	2	2	2	1	2	1	1	2	2
20 Heller Antal	3	3	4	3	3	3	2	1	2
Herz Kornél, zsidó	2	2	2	3	3	3	2	2	2
Janikievics Balázs, gör. kel.	1	2	2	2	2	3	3	3	2
Jevrics Szilárd, gör. kel.	1	2	2	2	3	3	2	2	2
Jójárt Illés, öszt.	1	1	1	3	2	3	2	2	2
25 Juhász Géza	2	3	3	3	2	3	4	2	2
Jungen László	1	1	2	3	2	3	2	2	2
Kain Andor	2	3	3	3	3	3	3	2	2
Kauden Miklós	3	3	3	4	3	3	3	3	2
Kiss Béla	2	2	2	2	2	3	2	2	1
30 Kohn Lajos, zsidó	2	3	3	3	2	3	4	3	2
Kontraszty Dezső	3	3	3	1	3	4	2	3	2
Kovács László, ism.	2	2	3	3	3	3	1	2	1
Kovács Zoltán, ágost.	1	2	3	3	2	2	2	3	2
Lábdy Kálmán	3	3	3	3	3	3	1	1	2
35 Lind Gyula	3	3	3	4	3	3	2	2	2
Mayer Dezső, ism.	2	3	3	3	2	3	3	2	2
Mildner Gyula	2	2	3	3	3	2	2	3	2
Paki Miklós	2	2	2	3	2	3	2	3	1
Pap János	1	1	1	1	1	1	1	3	1
40 Poltzer Lipót, zsidó	1	1	1	3	1	1	2	1	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k							Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépíráás		Tornázás
Reuter Miklós	3	3	4	4	3	3	3	3	2
Rochnyák József	2	2	3	3	3	3	3	4	2
Schannen Mihály	3	3	3	2	3	2	2	2	2
Schillinger Kálmán, zsidó	3	3	4	4	3	4	3	4	2
45 Schulde Frigyes	3	3	3	3	2	4	3	3	2
Skultéty Gyula, ágost.	2	3	3	3	3	3	3	3	1
Sterba Emil	1	1	2	3	3	2	2	3	1
Strinovics István	2	2	3	3	3	2	2	2	1
Szabó Ödön	1	1	2	3	3	2	2	3	1
50 Szép Géza	1	1	1	1	1	1	2	2	1
Szokolay Gusztáv	3	3	4	4	3	3	3	1	2
Szöke Lőrincz	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Szuhonits György	1	1	1	1	1	3	1	2	1
Szücs István	2	2	3	3	3	3	2	3	2
55 Treszky Sándor, ism.	3	3	4	3	4	3	3	2	2
Vadász Dezső	3	3	4	3	3	3	3	2	2
Vállay Jenő	3	3	3	4	3	3	2	1	2
Vészits Lajos	3	3	4	4	3	3	4	3	3
Vidiczky Ákszent, gör. kel.	2	3	3	3	3	3	4	2	1
60 Vollek Géza	3	3	3	4	3	3	2	2	2
Zimányi Dezső	2	2	2	1	3	2	2	3	1
Zimányi Lajos	1	1	1	1	1	1	1	3	1

Kimaradtak:

Alsó József.	65 Kautten Miklós.
Hoffmann Dezső, zsidó.	Keller József.
Rózsa Antal.	

Összesen : 67.

Harmadik A. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r e g y a k								Magaviselet	
	Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettani földrajz	Számítan	Rajzoló mértan		Tornázás
Agócsi István	3	3	3	3	2	3	3	3	2	2
Altwer Henrik, zsidó	1	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Anika Lajos	3	3	2	3	3	3	2	4	2	2
Apró István	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5 Bathó Béla	1	3	4	4	2	3	3	3	2	2
Bauer Dezső, zsidó	2	2	2	3	3	2	2	2	3	2
Benedikt Gyula, zsidó	2	2	1	2	1	2	2	1	2	1
Bernátsky Ernő	1	2	2	3	1	3	3	3	2	2
Dimánd Imre, zsidó	3	2	2	3	2	3	3	3	2	2
10 Drazsity Vazul, gör. kel., ism.	2	3	3	4	3	3	3	3	2	2
Ferenczi István	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1
Gál Ferencz	1	3	3	3	3	3	3	2	1	2
Goitein József, zsidó	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Gottlieb Jakab, zsidó	1	3	2	3	3	3	2	2	—	2
15 Görgey László, ágost.	1	2	2	2	1	3	3	3	3	1
Grünfeld Ernő, zsidó	1	3	2	3	1	2	3	2	3	1
Gyurkovics István, gör. kel. öszt.	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Hegedüs Antal	2	1	3	2	2	2	1	3	3	1
Heimann József, zsidó	1	1	1	1	1	2	1	2	2	1
20 Heszlényi József	3	3	4	4	4	4	4	4	3	2
Horváth József	2	3	3	3	2	3	3	3	3	2
Hönig István, ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Jeck Ferencz	1	2	1	2	2	2	2	2	2	1
Katona Ferencz	3	4	4	4	4	4	4	4	—	3
25 Kelesó János	1	3	2	3	3	3	3	1	1	1
Kipper Károly	1	2	1	1	1	2	1	2	1	1
Kisági Béla, ism.	3	4	4	4	4	3	4	4	3	3
Korpássy Gyula	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Kratochwill Miklós	1	2	1	2	1	2	2	2	2	1
30 Lembich Izsák, zsidó	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Mányov Venczel	1	2	2	2	1	2	3	2	2	1
Mészáros Pál	1	2	2	3	2	3	2	2	2	2
Montag Gyula	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Nyáry Béla	1	3	3	3	3	3	1	2	3	2
35 Nyilasy Károly	1	3	3	3	2	3	2	2	3	2
Pap Imre	1	1	2	2	1	2	2	1	1	1
Parragi Ferencz	2	3	3	3	2	3	3	3	1	2
Pauker Armin, zsidó, ism.	1	4	2	4	3	3	4	3	2	2
Pauker Károly, zsidó	2	3	2	3	3	3	3	3	2	2
40 Pálmay János	2	3	3	3	2	3	3	2	3	2

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettani földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	Mágaviselet
Pfeilschifter Mihály	2	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Politzor Leo, zsidó	2	1	2	2	1	3	2	2	3	1
Puskov Péter	3	4	4	4	4	4	4	3	—	3
Rainer Ágoston	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
45 Rátkovics Mihály	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Reiniger Hermann, zsidó	2	2	2	2	2	1	1	1	2	1
Schneider Ede, ism.	1	2	2	3	2	3	3	3	3	1
Schréger Lajos, zsidó	3	3	3	4	2	3	3	3	3	2
Schütz Ádám	1	3	2	3	2	3	3	2	2	1
50 Timina Béla	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tombácz Károly	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vangyel Uzád, gör. kel., ism.	3	3	3	3	2	2	3	3	2	1
Várnai Dezső, zsidó	2	2	2	2	2	3	2	2	2	2
Weisz Béla, zsidó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
55 Weisz Jakab, zsidó	1	1	1	2	2	2	1	2	2	2

Kimaradtak:

Bozsó Nándor.
Braunsteiner Olivér.
Kramer Elemér.
Kubinyi Albert.

60 Lackner Gyula.
Szabó Kálmán, helv.
Szendő Mihály, zsidó.

Összesen: 62.

Harmadik B. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									M agaviselet
	Vallásan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettani földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Tornázás	
Asprits Velimir, gör. kel.	2	2	2	2	2	3	3	3	2	1
Ausländer Dezső, zsidó	3	4	3	3	3	3	3	3	2	1
Barnafy Kálmán	1	2	3	3	1	3	3	3	2	2
Bába Imre	1	3	3	3	2	3	2	2	1	1
5 Biacsi Vilmos	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Bille Mihály, zsidó	3	2	3	3	3	4	4	4	2	2
Blüh Kálmán, zsidó	3	3	2	3	3	3	4	3	2	2
Bozsín Jászón, gör. kel.	2	4	4	4	4	4	3	4	1	3
Böhm Vilmos	2	3	2	3	3	3	3	1	3	1
10 Böröcz Illés	3	3	4	4	4	4	4	3	3	3
Eberstein Ferencz, ism.	2	2	3	4	3	3	3	2	2	2
Fisch Ignác, zsidó	2	2	3	2	2	3	2	2	2	2
Harter József	1	3	2	3	3	3	3	3	2	1
Janik Rezső	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2
15 Kelomen József, zsidó	1	2	1	2	2	2	3	2	2	1
Kibling Ferencz	1	2	2	2	2	2	3	3	3	1
Kiss Zoltán	1	1	2	2	2	2	2	1	2	1
Klein Vilmos, zsidó	1	1	3	2	2	1	3	2	3	2
Kohn Károly, zsidó	1	2	3	2	2	3	2	2	3	1
20 Konecsny Sándor	1	1	1	2	1	2	2	1	1	1
Krsztekánits János, gör. kel.	2	4	4	3	3	3	3	3	3	2
Lefkovits Illés, zsidó	1	2	3	3	3	3	3	2	3	2
Marok Ernő	1	3	3	2	3	3	3	2	2	2
Marsovszky Árpád	2	3	4	4	3	3	4	3	3	1
25 Martin József	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1
Nagy László, helv.	2	3	2	3	3	3	3	3	1	2
Nemecskay Dezső	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3
Niklós János	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ott Gusztáv	1	3	1	2	1	2	3	2	2	2
30 Ottovay István	1	2	2	2	2	2	3	2	2	1
Pálmay Aladár	2	4	4	4	3	3	4	3	3	2
Popovits Sándor, gör. kel.	1	3	2	2	2	2	3	2	2	2
Rennich János	1	2	1	2	2	2	3	2	2	1
Riegelmayr Péter	2	3	3	3	4	3	3	4	3	2
35 Rietly Aurél	2	2	2	2	2	3	3	2	3	2
Rónay Elemér, ism.	1	4	3	3	2	2	3	2	2	1
Schoffer István	1	2	1	2	2	2	2	2	3	1
Schleich Domokos	1	2	1	2	2	1	2	2	2	1
Steiner Armin, zsidó	2	4	3	3	3	3	3	3	2	2
40 Steinitz Emil, zsidó, ism.	3	3	1	3	2	3	2	3	—	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									Magaviselet
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettani földrajz	Számítás	Rajzoló mértan	Tornázás	
Stern Gyula, zsidó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sümegei Zoltán, zsidó	3	3	2	3	3	3	3	3	3	2
Szauer Béla	1	2	2	3	2	3	3	3	3	2
Szegő József, zsidó	2	4	4	4	3	4	4	4	3	2
45 Szeles József	1	3	2	3	2	3	3	3	2	3
Szentgyörgyi Ferencz, helv.	1	3	2	3	2	3	3	3	2	1
Székely Gyula	1	2	3	4	2	3	4	3	2	1
Szuhonits Ernő, ism.	2	3	3	3	2	2	3	3	2	2
Temesváry Imre	2	3	3	3	3	3	3	3	3	1
50 Várady Antal	2	3	3	3	3	3	3	2	1	2
Vetzler Máttyás	1	2	2	2	2	2	2	3	2	1
Vidacs Béla	1	3	3	4	3	3	3	3	2	2
Vojacsek Emil, ism.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Wanier Rudolf	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1

Kimaradtak:

55 Brünn Dező, -zsidó, ism.	Waldmann György.
Horváth Lajos, helv.	Watzko Frigyes.
Török Sándor.	60 Zacharia Valér, gör. kel., ism.

Meghalt: Koch Béla, zsidó.

Összesen : 61.

A tanuló neve és vallása, öszöntődjás vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Tichy Gyula	1	2	3	3	1	1	3	2	3	1
Tombácz István	1	2	3	2	2	1	1	2	2	1
40 Turánszky József.	2	3	2	3	2	3	2	3	3	2
Vogel Ákos	1	2	2	2	1	1	2	3	3	1
Zeke Imre	2	3	3	3	3	2	2	2	1	2
Zsák József	3	3	4	3	3	3	3	3	3	1

Vizsgálatlan maradt:
Lakatos István, ism.

Kimaradt:
45 Brück Mór, zsidó.

Összesen : 45.

Negyedik B. osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztündíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									
	Vallástan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettan	Algebra	Rajzoló mértan	Tornázás	Magaviselet
Alacs József	2	2	3	3	2	3	4	3	3	2
Arnold Gyula	1	2	3	3	2	2	3	2	2	1
Bodnár Imre	1	1	2	2	1	1	3	2	2	1
Csányi János	2	2	3	3	3	2	4	3	3	2
5 Fajka János	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2
Fröhlich Jenő	1	1	2	2	2	1	1	2	1	1
Geiringer Károly, zsidó	1	2	3	3	1	2	3	2	3	2
Goldmann Dezső, zsidó	1	2	2	2	1	1	2	1	—	1
Győry Gyula	1	3	2	3	2	1	2	1	1	1
10 Hallósy Imre, ism.	1	2	2	2	2	1	3	2	3	1
Hallósy Ödön	1	2	3	3	3	2	4	3	3	2
Huszárik Béla, ágost.	1	2	2	2	1	1	3	2	3	1
Jakó Gyula, ism.	1	2	3	3	3	3	4	3	3	2
Katona János	1	1	1	1	2	1	3	1	3	1
15 Kubinszky Lajos	2	3	3	3	2	2	4	3	3	2
Laub József	1	2	2	2	2	2	3	1	2	1
Lippay György	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Marsovszky László	2	2	3	2	2	2	3	3	3	2
Méhes János	1	1	1	1	2	1	2	1	3	1
20 Mészáros János	1	2	3	2	2	1	3	3	3	1
Mihálovits Béla	1	2	2	3	2	2	3	3	2	2
Mihálovits Zoltán	3	3	3	3	3	3	4	3	1	2
Mircsov Antal	2	3	2	3	3	3	3	3	1	1
Muth Gáspár	1	1	1	1	2	1	2	1	2	1
25 Nyilasy Ágost	1	2	3	3	2	3	3	2	2	1
Pfann József	1	1	2	2	2	1	3	2	2	1
Politzer József, zsidó	1	1	3	3	2	2	3	3	3	2
Prelogg József	1	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Rein Péter	1	2	2	3	2	1	2	3	3	1
30 Reissenhofer Jenő	1	2	3	2	3	2	3	3	3	2
Reitter Imre	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1
Reitter Rudolf	1	2	2	2	1	1	3	3	2	1
Rosenbaum Pál, zsidó	2	3	2	3	2	2	3	3	3	2
Schulhof Árpád, zsidó	1	2	2	2	1	2	3	1	3	2
35 Schulhof Emil, zsidó	1	2	2	2	2	2	3	1	2	2
Sümegi Lázár, zsidó	2	2	2	2	1	2	3	2	3	1
Stojsits Vladimir, gör. kel., öszt.	1	2	2	2	2	1	3	2	1	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettudj	Algebra	Rajzoló mértan		Tornázás
Szabó László	1	1	2	1	2	1	2	2	2	1
Szabó Mihály	1	2	3	3	3	1	3	2	2	1
40 Topcsiov Mátyás	2	3	3	3	3	3	3	2	3	2
Ungár Armin, zsidó	1	1	1	2	1	1	2	1	1	1
Varga Ferencz	1	1	1	1	1	1	3	1	1	1
Vass Károly, zsidó	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
<p><i>Kimaradt : Serbán István, gör. kel.</i></p> <p><i>Beteg : Czinner Vilmos, zsidó.</i></p> <p><i>Magántanuló : Végh János.</i></p> <p style="text-align: right;">Összesen : 46.</p>										

Ötödik osztály.

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettáraj	Mennyiségtan		Tornázás
Adamovits Döme, gör. kel.	2	3	3	4	3	3	3	4	3	2
Bálint Miklós	1	1	3	1	1	1	1	2	3	1
Benedikt Dezső, zsidó . . .	2	2	3	3	4	3	3	3	3	2
Benedikt Jenő, zsidó	2	1	2	2	2	2	2	1	2	1
5 Berdenich Jenő	1	2	2	3	3	2	1	3	1	1
Bodnár Zsigmond	1	1	2	2	2	2	2	3	1	1
Csikós József	1	3	3	4	3	3	3	3	3	1
Dimitrijevits Milivoj, gör. kel.	1	1	3	3	3	2	2	4	—	2
Dósai Mihály, zsidó	3	2	3	3	3	3	2	4	3	2
10 Feiszthammel Márton . . .	1	2	3	4	3	3	2	3	3	1
Fináczy Béla	1	1	2	3	2	3	1	3	3	2
Follráth Gyula	1	1	3	2	2	3	1	3	3	1
Fromm Miklós, ágost.	1	3	4	3	4	3	3	3	3	2
Gerzsány Ferencz	1	1	2	1	1	1	1	3	1	1
15 Grüber Károly, zsidó . . .	2	3	3	4	3	2	3	3	3	1
Gyürey Béla, helv.	3	2	3	3	3	3	2	3	3	1
Hahn Márton, zsidó	2	1	4	3	3	2	1	4	2	1
Haris Andor, gör. kel., ism.	1	1	2	3	3	3	1	3	1	2
Horwich Lajos, ism.	1	2	3	3	2	3	1	3	3	1
20 Herzmansky Alfréd, ism. . .	1	2	2	3	3	2	2	3	3	2
Horváth Gyula	2	3	4	4	4	2	2	3	2	2
Huszár Dezső, öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Huszka Jenő	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Issekutz Jenő	1	2	3	4	4	3	2	3	2	2
25 Janotyik József	1	2	2	2	2	2	1	2	1	1
Jevrics Szvetozár, gör. kel.	1	3	2	3	3	2	2	4	2	2
Kiss Gyula	1	2	2	3	3	2	2	3	3	2
Kohn Dezső, zsidó	2	1	2	2	2	1	1	2	3	2
Kovács Gyula, ism.	1	2	3	3	3	3	2	3	3	2
30 Krausz Miklós	1	2	1	2	1	1	1	3	1	1
Krim József.	1	3	3	3	3	2	3	3	3	1
Kuzman Oszkár, zsidó	3	2	2	3	3	2	3	3	—	2
László Gyula	1	2	3	3	3	2	2	3	2	1
Mann Gyula, ism.	1	2	3	3	3	2	1	3	1	2
35 Mártis Imre	1	1	2	2	1	1	1	2	1	1
Meák Géza, ism.	2	3	3	3	3	2	1	3	1	2
Mihalovits Ernő	1	2	3	3	3	3	1	4	2	1
Novák Ferencz	1	3	3	4	3	3	2	3	2	2
Nyilasy Sándor	1	1	2	3	2	2	1	3	2	2
40 Ottovay József.	1	1	2	3	2	2	2	3	3	1

A tanuló neve és vallása, ösztöndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettudj	Mennyiségtan		Tornázás
Pálffy József	1	2	3	3	3	3	2	3	3	1
Papp Károly, gör. kel.	1	2	2	2	2	3	3	3	2	1
Phózer Lipót	1	2	3	3	3	3	3	3	1	2
Polczner Árpád	2	3	4	3	4	3	3	4	3	2
45 Poldesz Richárd, zsidó	1	1	2	2	1	2	1	2	3	1
Putz Károly	1	2	2	2	1	3	2	2	2	1
Ráck Lipót	1	2	2	2	2	1	2	1	2	1
Rajner Öskár	2	3	4	4	4	3	3	4	1	2
Reviczky Rudolf, öszt.	2	3	3	3	3	2	3	3	2	2
50 Rózsa Szilveszter	1	2	3	3	2	2	2	3	3	2
Schnabel Károly	1	2	2	2	2	2	1	2	3	2
Stankovits Miklós, gör. kel.	1	2	2	3	3	2	1	2	3	2
Szabó Gyula	1	2	3	4	3	2	2	3	2	1
Szauer Ferencz	1	1	2	3	3	3	2	3	2	2
55 Szécsén Vilmos, zsidó	2	1	2	2	2	2	1	2	1	1
Székessy Ferencz	1	2	3	3	4	2	1	3	2	1
Szmetán Ignác, zsidó	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1
Temesváry Géza	1	2	3	3	3	3	2	3	2	2
Tétsi István, holv.	1	2	2	3	3	3	2	3	1	2
60 Tichy György	1	1	2	2	2	2	1	2	3	1
Tóth János	1	3	3	3	3	3	2	3	2	1
Tóth Nándor, ism.	3	3	3	3	3	3	1	3	2	2
Vangyel Tibor, gör. kel.	2	2	3	3	3	2	2	3	3	1
Varga József	1	2	3	3	3	3	2	3	3	1
65 Vetró Márton	1	1	2	3	3	3	3	3	2	1
Vincze Béla	1	2	1	2	2	3	3	4	3	2
Weber Miklós, ism.	2	3	3	3	3	3	2	4	1	2
Weiszberger Mór, zsidó	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Wellisz Arthur, zsidó	1	1	2	1	1	2	1	2	3	1
70 Wolf Izidor, zsidó	2	1	3	3	3	2	2	3	3	2

Kimaradtak:

Keszler Károly.

Nyáry Sándor.

Tápay Jenő.

Magántanuló: Rónay Mihály.

Összesen: 74.

A tanuló neve és vallása, osztályos vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k								Magaviselet	
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiség		Tornázás
Török István, helv.	1	2	2	2	2	1	1	3	2	1
Varga János	1	2	3	3	2	2	2	3	2	1
Vass Béla	1	1	2	2	2	1	1	2	2	1
Viezner Gyula	1	1	2	1	1	1	1	2	2	1
45 Weisz Izsó, zsidó	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1
Weisz Róbert, zsidó	1	1	2	1	1	1	1	2	1	1
Zacharia Oktáv, gör. kel., öszl.	1	2	2	3	2	2	2	3	2	2
Zubánovits Sándor, gör. kel.	1	3	3	3	3	3	2	3	1	1

Kimaradtak :

Haas Ferencz, zsidó.
50 Horváth Lajos.
Noszlopy Pál.

Összesen : 51.

A tanuló neve és vallása, öszlőndíjas vagy ismétlő-e?	T a n t á r g y a k									
	Vallás	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Földrajz	Természettan	Mennyiségtan	Tornázás	Magaviselet
Richter Rudolf, ism.	1	2	3	3	3	3	3	4	1	2
Sávay Lajos	1	3	3	4	3	2	4	4	2	2
Schannen Ferencz	2	3	2	4	3	3	3	4	3	2
Schiller János	1	3	3	4	3	2	3	3	2	2
45 Schweighoffer Ödön	1	2	3	2	3	3	2	3	1	2
Sichermann Ferencz, zsidó	1	2	2	2	3	2	2	3	1	1
Singer Dezső, zsidó	3	3	3	2	3	3	3	3	—	2
Somogyi István	1	1	2	2	3	2	2	2	1	1
Szél István	1	2	3	3	3	2	3	3	2	1
50 Szolnoki Lajos	1	1	1	1	1	2	2	1	3	1
Valkay Ferencz	1	2	4	4	3	3	4	4	3	2
Vass Károly	1	2	2	2	3	2	3	3	1	1

Kimaradtak:

L. D'Elle Vaux Béla.
Gilsdorf József.
55 Hönig Sándor.
Móra József.
Móritz Vitus.
Prekajszky Milos, gör. kel.

Összesen: 58.

B. A nem kötelezett tantárgyakban.

I. Francia-nyelv.

	Erdem-jegy		Erdem-jegy
I. osztály.		Fromm Miklós	2
Petrovics Arisztid	2	Huszár Dezső	1
II. osztály.		VI. osztály.	
Berdenics Ernő	1	Sugár Viktor	3
Juhász István	1	VII. osztály.	
III. osztály.		Basch Vilmos	2
Mészáros Pál	3	20 Engelmann Áron	1
5 Nyáry Béla	—	Kónya József	2
Rónay Elemér	2	Láng Gyula	2
IV. osztály.		Láng Kornél	3
Bathó Sándor	3	Lusztig Emil	1
Fröhlich Jonó	3	25 Nikolits Béla	2
Liptai Imre	3	Obláth Jenő	1
10 Löwi Manó	3	Pollner Kálmán	1
Pollák Emil	3	Schweighoffer Ödön	2
Sachs Henrik	—	Vass Károly	2
Schulhof Árpád	2	VIII. osztály.	
Szabó László	2	30 Fromm Géza	2
V. osztály.		Pálmay Jenő	2
15 Fináczy Béla	1	Schorsch Ferencz	1
		Összesen: 32.	
<p>A francia-nyelv tanítására hetenkint összesen 4 óra fordítottat. A tanulók 3 csoportba voltak osztva, u. m.: kezdők, első fokon haladók és másodfokon haladók. Használt tankönyvek: a kezdők-nél Sasváry László, Francia nyelvtan. I. r. Budapest, 1888. — Az első fokon haladóknál Ottó-Rayé, Francia nyelvtan. I. r. Budapest, 1882. — A másodfokon haladóknál Ottó-Rayé, Francia nyelvtan. II. r. Budapest, 1882. és Ploetz, Lectures choisies, Berlin, 1884.</p>			

II. Gyorsírás.

(A csillaggal jelöltek haladó gyorsírók.)

	Erdem-jegy		Erdem-jegy
III. A. osztály.		Heiman József	2
Agócsi István	1	5 Hegedüs Antal	1
Gottlieb Jakab	2	Timina Béla	2
Görgöy László	3	Várnai Dezső	1

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
III. B. osztály.		VI. osztály.	
	Kelemen József 2		*Arany Akos 1
10	Klein Vilmos 2		Berger Jenő 2
IV. A. osztály.		40	*Deutsch Aladár 2
	Bezdán János 1		Fixmer Ferencz 2
	Eisenberger Emil 1		Kövecs Károly 3
	Frank József 3		*Liptai Károly 2
15	Milkó Gyula 2	45	*Pap Róbert 1
	Pollák Emil 1		Reinitz Armin 1
	Schreiber Vilmos 2		*Singer Sándor 1
	Schwarz Lipót 1		*Varga János 2
	Szécсэн Ferencz 1	VII. osztály.	
IV. B. osztály.			*Basch Vilmos 1
20	Győry Gyula 2		*Biedl Samu 1
	Katona János 2	50	Biró Ignác 2
	Schulhof Árpád 1		*Gera Károly 1
	Schulhof Emil 1		*Király Kálmán 1
V. osztály.			Kónya József 1
	Benedikt Dezső 1		*König Vilmos 3
25	Csikós József 1	55	*Pollner Kálmán 1
	Follráth Gyula 1		*Schweighoffer Ödön 2
	Huszka Jenő 1		*Singer Dezső 1
	Kuzman Oszkár 2		Szél István 1
	Poleczner Árpád 2		Szolnok Lajos 1
30	Poldesz Richárd 1	60	*Vass Károly 1
	Reviczky Rudolf 3	VIII. osztály.	
	Szécсэн Vilmos 1		*Békei Nándor 1
	Szmetán Ignác 1		*Dobai Gyula 1
	Tóth János 1		*Doktor Ferencz 2
35	*Tóth Nándor 2		*Kellner Zsigmond 1
	Wellisz Arthur 2	65	*Lefkovits Adolf 1
	Wolf Izsó 1		*Pálmay Jenő 2
			*Schlesinger Hugó 1

Előadatott a Gabelsberger-Markovits-féle magyar gyorsírás, heti 3 órában. *Tankönyv*: Bódogh János: „Levelezési Gyorsírás“, „Gyakorlati Gyorsírás“, Gabelsberger-Markovits-rendszerű Gyorsírás olvasókönyv.“

Tandíj havonként 1 forint, melyben azonban a gyorsíró-köri illeték, tankönyv és egy szaklap ára is befoglaltatik. A ki a tanfolyamba beiratkozik, egyúttal a körnek is tagja lesz. A harmadik tanéven túl a tagok csupán a kör-illetéket és a szaklapok árát fizetik; a tandíjmentesek a körilleték és a tankönyv, illetve egy szaklap ára fejében egész évre 2 frt 50 krt fizetnek.

III. Műének.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
I. A. osztály.			
Basch István	2	40 Rajner Aladár	2
Buócz István	2	Schorsch Pál	1
Cocron Vilmos	2	Tiefenthaler Edgár	1
Gyórfy József	2	Till Viktor	1
5 Mercse Mihály	2	II. B. osztály.	
Schipper Lőrincz	1	Beke Béla	1
Schrutek József	1	Böröcz Mihály	1
Széll József	2	45 Jójárt Illés	1
Somossy Antal	2	Kain Andor	3
10 Varga Gyula	2	Kovács Zoltán	1
I. B. osztály.			
Dobránszky Béla	1	Pap János	2
Dobránszky Imre	1	Schannen Mihály	2
Getman Imre	2	50 Schulde Frigyes	1
Götz Ferencz	2	Treszky Sándor	2
15 Hauer Jenő	2	Vadász Dezső	3
Horváth Ferencz	2	Vállai Jenő	3
Kalapis György	2	Zimányi Dezső	1
Mészáros Lajos	2	55 Zimányi Lajos	1
Nacsa Ferencz	2	III. A. osztály.	
I. C. osztály.			
20 Adamik János	2	Bernátski Ernő	2
Beer János	1	Drazsity Vazul	2
Erdélyi Sándor	1	Kratochvill Miklós	1
Hermann Ferencz	2	Montag Gyula	1
Kornett Péter	2	60 Parragi Ferencz	1
25 Knócz István	2	Rainer Ágoston	1
Löb Péter	2	Reiniger Hermann	2
Pálmay Sándor	2	III. B. osztály.	
Id. Szücs István	3	Barnafy Kálmán	2
Teffert Károly	2	Biacsi Vilmos	2
30 Unterreiner Jakab	2	65 Böhm Vilmos	2
Vidákovics Dániel	1	Eberstein Ferencz	1
II. A. osztály.			
Berdenich Ernő	1	Harter József	1
Csányi József	1	Kiss Zoltán	1
Csikós Ádám	1	Kelemen József	2
35 Eisenstein Károly	2	70 Marok Ernő	2
Erdélyi Elemér	1	Martin József	1
Juhász István	1	Niklós János	1
Kiss Ferencz	2	Rietly Aurél	2
		Pálmay Aladár	1
		75 Scheffer István	1
		Temesváry Imre	1
		Wanier Rudolf	1

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
IV. A. osztály.			
	2	Schnábel Károly	1
	1	Szabó Gyula	1
80	2	105 Temesváry Géza	1
	2	Tóth János	1
	1	Varga József	1
	1	VI. osztály.	
	2	Böhm Sándor	1
IV. B. osztály.			
85	1	Gerentsér László	1
	1	110 Magyar Imre	1
	2	Márky Ferencz	1
	1	Preszly Ernő	1
	2	Scheirich Tivadar	1
90	1	Sugár Viktor	1
	1	VII. osztály.	
	1	115 Kiss János	1
	1	Kónya József	1
	1	Preszly Aladár	1
	2	Schweighoffer Ödön	1
95	2	Valkay Ferencz	1
V. osztály.			
	1	VIII. osztály.	
	1	120 Dobai Gyula	1
	1	Doktor Ferencz	1
	1	Kasza Lajos	1
	1	Molnár Imre	1
100	1	Pálmay Jenő	1
	1	125 Rojcssek Sándor	1
	1	Összesen : 125.	
	1		

IV. Szabadkézi rajz.

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
II. B. osztály.			
	2	10 Pap Imre	1
		Politzer Leó	3
III. A. osztály.			
	2	Ratkovics Mihály	1
	3	Rainer Agoston	2
	2	Timina Béla	2
5	2	III. B. osztály.	
	1	15 Böhm Vilmos	2
	1	Popovics Sándor	2
	3	IV. A. osztály.	
	3	Löwi Manó	3

	Érdem- jegy		Érdem- jegy
Pollák Emil	3	VI. osztály.	
Schreiber Vilmos	2	Böhm Sándor	1
20 Vogel Ákos	3	30 Dobisz Jenő	1
IV. B. osztály.		Proll Lajos	2
Kubinszky Lajos	2	Prandell József	1
Reitter Imre	2	Stern Gusztáv	2
Schulhof Emil	3	VII. osztály.	
Sümegei Lázár	3	Flesch Mór	2
V. B. osztály.		35 Sávoy Lajos	2
25 Kovács Gyula	2	Vass Károly	1
Nyilasy Sándor	1	VIII. osztály.	
Ottovay József	2	Maróczy Géza	2
Pálfy József	2	Onitiu Valér	2
		Schlesinger Hugó	2
		40 Vázsonyi Henrik	2

A szabadkézi rajz tanítására hetenkint 4 óra fordítottatott és pedig 2—2 óra külön a kezdők s külön a haladók számára.

A használt lap- és testminták a nevezetesebb szerzők műveiből vagyosan vették.

A kezdők a díszítményi alaktanból az egyszerűbb szerkezetű díszítmények, majd pedig stilizált levelek, virágok rajzolásában s a kevésbé összetett színezésben gyakoroltattak, — míg a haladóknak a polychrom síkéitmények rajzolása és festése az állat- és növényvilágból vett motívumok és domború minták, építészeti jellegű rajzok szolgáltak tananyagul.

A sorozatban használt érdemjegyek fokozata.

Szám	Előmenetel	Magaviselet
1	jeles	jó
2	jó	szabályszerű
3	elégséges	kevésbé szabályszerű
4	elégtelen	rossz

Rövidítések jelentménye.

gör. kath. = görög katolikus vallású; — gör. kol. = görög koloti vallású; — ágost. = ágostai vallású; — helv. = helvét vallású; — zsidó = zsidó vallású; — ism. = ismétlő; — öszt. = ösztöndíjas. Ahol a név után a kötelezett tantárgyakból nyert sorozatban vallás jelezve nincs, ott római katolikus értendő. A tornázás rovatban — = fölmentetett.

S t a t i s z t i k a i

A. A tanulók álta-

I. Osztály	II. A tanulók száma					III. Vallásuk							IV. Nyelvi (Minő nyelve-				
	beiratott	meghalt	kimaradt	betegség miatt vizegá- latlan maradt	vizsgálatot tett	róm. kath.	gör. kath.	gör. kel.	ágostai	helvét	zsidó	magyar	magyar-német	magyar-szerb	magyar-német-szerb	magyar-német-román	magyar-német-szerb- román
I. A.	54	—	2	1	51	35	—	4	—	1	11	23	19	—	—	4	—
I. B.	53	—	2	1	50	35	—	4	—	3	8	27	18	1	—	1	—
I. C.	51	—	4	—	47	33	—	2	1	1	10	22	19	2	1	3	—
II. A.	68	1	3	—	64	45	1	3	—	3	12	46	15	—	1	1	1
II. B.	67	—	5	—	62	46	—	4	2	1	9	30	26	3	1	2	—
III. A.	62	—	7	—	55	34	—	3	1	—	17	24	23	2	—	2	—
III. B.	61	1	6	—	54	35	—	4	—	2	13	24	22	1	4	—	2
IV. A.	45	—	1	1	43	28	—	1	2	1	11	27	13	—	—	1	—
IV. B.	46	—	1	1	44	33	—	1	1	—	9	21	20	—	1	—	—
V.	74	—	3	—	71	48	—	7	1	2	13	46	17	3	4	—	—
VI.	51	—	3	—	48	27	—	3	—	1	17	20	22	1	1	4	—
VII.	58	—	6	—	52	35	—	1	—	1	15	24	22	—	1	1	1
VIII.	43	—	3	2	38	19	—	2	3	1	13	15	18	—	1	3	—
I—VIII.	733	2	46	6	679	453	1	39	11	17	158	349	254	13	15	22	4

679

A III. és IV. rovatokban csak azon ifjak vétetnek számba, kik a tanév végén

k i m u t a t á s o k.

láños áttekintése.

viszonyaik ket beszélnek ?)						V. Szülei polgári állása					VI Elő- menetelük		VII. Ille- tőségük		Növekedés	Apadás
magyar-tót	magyar-német-tót	magyar-bolgár	magyar-német-bolgár	magyar-német-francia	magyar-szerb-román	értelmiségi	önálló üzemelő (földbírtokos és bérlő)	önálló kereskedő és iparos	magán tisztviselő	személyes szolgálatot tevő és munkás	haladó	ismétlő	helybeli	vidéki		
—	3	1	—	1	—	25	5	7	7	10	50	4	26	28	—	16
—	1	—	1	—	1	27	7	15	3	1	43	10	31	22	—	22
—	—	—	—	—	—	8	11	16	12	4	45	6	30	21	—	19
—	—	—	—	—	—	10	6	32	15	5	61	7	42	26	—	9
—	—	—	—	—	—	25	13	23	—	6	62	5	40	27	—	10
—	1	2	—	1	—	27	6	27	—	2	56	6	41	21	2	—
—	1	—	—	—	—	24	3	21	5	8	54	7	36	25	4	—
1	—	—	—	—	1	11	7	19	6	2	42	3	31	14	—	1
—	—	—	2	—	—	17	3	21	5	—	44	2	30	16	—	1
1	—	—	—	—	—	32	8	23	3	6	65	9	52	22	—	7
—	—	—	—	—	—	25	7	15	1	3	50	1	30	21	—	7
—	—	—	—	3	—	15	9	30	1	3	56	2	33	25	7	—
—	1	—	—	—	—	14	5	24	—	—	38	5	29	14	—	1
2	7	3	3	5	2	260	90	273	60	50	666	67	451	282	13	93
679						733					733		733		80	

osztályoztatnak; az V., VI., VII. alatt pedig a tanév folyamán beírt összes ifjúság.

C. A tanulók általános osztályozása az 1888–89.
tanév végén.

Osztály	Osztályoztatott	MAGAVISELETBŐL				TANULMÁNYOKBÓL					
		jó	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	rossz	minden tantárgyból jeles	minden tantárgyból legalább jó	minden tantárgyból legalább elégséges	1 tantárgyból elégtelen	2 tantárgyból elégtelen	több tantárgyból elégtelen
I. A.	51	19	26	3	—	1	11	21	5	6	7
I. B.	50	17	33	—	—	1	3	27	8	2	9
I. C.	47	26	19	2	—	1	8	22	2	2	12
II. A.	64	26	31	6	—	2	8	32	9	6	7
II. B.	62	23	38	1	—	4	4	36	11	5	2
III. A.	55	25	27	3	—	6	13	27	3	1	5
III. B.	54	26	24	4	—	3	6	30	7	3	5
IV. A.	43	26	17	—	—	—	6	31	4	—	2
IV. B.	44	26	17	—	—	2	7	29	6	—	—
V.	71	35	35	—	—	2	11	38	13	4	3
VI.	48	30	18	—	—	6	7	29	9	—	—
VII.	52	26	26	—	—	4	6	25	10	3	4
VIII.	38	26	12	—	—	2	7	26	3	—	—
I—VIII.	679	331	323	19	—	34	97	373	87	32	56
		673				679					

A magántanulók a magaviseletből és a tornázásból érdemjegyet nem nyernek.

D. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése az 1888—89. tanév alatt.

Érettségi vizsgálatra jelentkezett	a)			b)			c)			d)					e)					
	AZ ÍRÁSBELI UTÁN			SZÓBELI VIZSGÁLATOT TETT			A SZÓBELIN					AZ ÉRETTSÉGIT VÉGZETT IFJAK KÖZÜL								
	visszalépett	betegség miatt visszamaradt	ismétlő vizsgálatra utasított	jelesen	jól	egyszerűen	javító vizsgálatra utasított	ismétlő vizsgálatra utasított	theologiai	bölcsész	jogi	orvosi	mérnöki	gazdasági	erdészeti	kereskedői	alsóbb hivatalnok	katonai	meg nem határozott	
41	1	1	3	36	5	8	14	7	2	4	1	15	3	1	2	1	1	5	1	3
				érett lett					pályára készült											

E tanév folyama alatt 3 ízben tartattak érettségi vizsgálatok, u. m. szept., decz. és jun. hónapokban. — Szept. hóban első teljes vizsgálatra állott 11, kik közül írásbeli után ismétlésre utasított 2, szóbelit tett 9; ezek közül egyszerűen érett lett 5, jav. vizsgálatra utasított 2, ismétlőre 2. Ismétlő vizsgálatot tett 1, ki véglegesen elutasított. Javító vizsgálatot tett 9, sikerrel 6. — Decz. hóban jav. vizsgálatot tett 3, sikerrel 2. — Jun. hóban első teljes vizsgálatra állott 30, kik közül írásbeli után ismétlésre utasított 1, visszalépett 1, betegség miatt visszamaradt 1, szóbelit tett 27; ez utóbbiak közül jelesen érett 5, jól érett 8, egyszerűen érett 9, jav. vizsgálatra utasított 5. Ismétlő vizsgálatra állott 4, írásbeli után visszalépett 1, szóbelit tett 3, kik közül sikerrel végzett 2, véglegesen elutasított 1. — Ezek szerint a tanév alatt jav. vizsgálatot tett összesen 12, sikerrel 8; ism. vizsgálatot tett 5, sikerrel 2. Véglegesen elutasított 2.

Az a), b), c) és d) rovatok csak azon tanulókra vonatkoznak, kik első ízben tettek érettségit, az e) rovat adatai pedig az érettségit sikerrel befejező összes tanulókra.

E. A tanulók származási helyének kimutatása
osztályonként.

Származási hely	O S Z T Á L Y														Összesen
	I. A.	I. B.	I. C.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V.	VI.	VII.	VIII.		
Szegedvárosi születési . . .	15	18	17	28	26	27	18	23	22	37	19	23	21	294	
Abaujmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	
Alsó-Fehérmegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2	
Aradmegye	—	4	1	—	1	—	—	1	—	2	—	—	2	11	
Baranyamegye	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	
Barsmegye	—	—	—	—	—	—	1	—	4	—	1	—	—	6	
Bács-Bodrogmegye	5	2	2	8	4	2	2	4	—	1	5	4	1	40	
Békésmegye	—	—	2	2	—	1	2	—	—	—	2	3	—	12	
Biharmegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	1	—	4	
Borsodmegye	—	—	—	2	—	—	—	1	—	1	1	—	—	5	
Brassómegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	
Csanádmegye	4	1	2	3	1	3	1	2	2	1	—	1	2	23	
Csongrádmegye	2	1	4	3	4	5	3	—	1	4	3	2	1	33	
Fehérmegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Gömörmegye	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	
Győrmege	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	
Háromszékmegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	
Hevesmegye	—	1	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	4	
Hunyadmegye	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	4	
Jász-Nagy-Kún-Szolnokmegye	—	1	—	2	1	2	—	1	—	1	1	—	1	10	
Kis-Küküllőmegye	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	
Kolozsmegye	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	2	
Krassó-Szörénymegye	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	1	—	5	
Liptómege	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	2	
Maros-Tordamegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
Nógrádmegye	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
Nyitra megye	—	1	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	4	
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kúnmegye	3	2	1	1	2	2	3	—	4	7	3	5	2	35	
Pozsonymegye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	
Somogy megye	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Szabolcsmegye	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	3	
Szathmármegye	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3	
Szebenmegye	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	3	
Szepesmegye	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	3	
Temesmegye	7	2	4	2	7	5	8	3	—	2	5	1	1	47	
Tolnamegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	
Torontálmegye	13	14	14	15	14	10	15	6	10	9	3	10	4	137	
Trencsénmegye	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	1	5	
Veszprémmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	3	
Zalamegye	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2	
Zemplénmegye	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
Zólyommegye	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	
Fiume	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	
Horvátország	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
Ausztria	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	3	
Csehország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	
Steciorország	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	
Szerbia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	
Amerika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	
Összesen	54	53	51	68	67	62	61	45	46	74	51	58	43	733	

Adatok a főgymnasium történetéhez

az 1888–89. tanévben.

A. A tanintézet beléletére vonatkozó fontosb mozzanatok.

Az 1888–89. tanévre a beiratások, a pót- és javító-vizsgálatok augusztus hó három utolsó és szeptember hó két első napján történtek.

A fölvételnél a helybeliek s azon vidékiek, kik már előbb is e tanintézet növendékei voltak, az ujonnan jelentkezettek fölött előnyben részesültek; nevezetesen a két első napon csak helybeliek írtak be, a többi napokon pedig helybeliek és vidékiek a jelentkezés sorrendje szerint.

Mint hogy felsőbb rendelet értelmében egy-egy osztályba 65 tanulónál több nem volt fölvehető, a jelentkezettek közül többen kiszorultak, kiknek azonban a nagymélt. vall. és közokt. miniszterium, a tekintetes városi tanács közbenjárására megengedte, hogy utólagosan a nyilv. rendes tanulók közé beléphessenek. Így összesen 733 ifjú íratott be, tehát 80-nal kevesebb, mint az előző tanévben.

A kegyes tanítórend ft. kormánya a tanári karban e tanévre a következő változást eszközölte: dr. Ormándy Miklós r. tanárt áthelyezte Sátoralja-Ujhelyre a kegyesrendi ház és nagygymnasium igazgatójának, továbbá dr. Czirbusz Géza és Várkonyi Endre r. tanárokat a kolozsvári főgymnasiumhoz tanároknak. A távozók helyét tanintézetünkben Zvér Endre temesvári s Varjú János kecskeméti főgymn. rendes tanárokkal és Szinger Kornél bölcsészeti tanfolyamot végzett tanárjelölttel töltötte be. Az így megalakított tanári testület szept. hó 2-án a Szentlélek segélyül hívásával megkezdette működését s folytatta azt minden rendkívüli megszokás nélkül a tanév bezáráig.

Párhuzamos osztálya volt e tanévben az első osztálynak kettő, a második, harmadik és negyediknek egy-egy; e szerint a tanintézet e tanévben 13 osztályban teljesítette földadatát.

Az előadásokat az egész tanéven át reggel 8, délután május hóig 2, ezen túl pedig 3 órakor kezdtük.

A róm. kath. ifjúság a téli időszak kivételével naponként szent-misést hallgatott, mely után vasár- és ünnepnapokon keresztény tanításban ré-

szesült; háromszor végezte a sz. gyónást és áldozást, jelen volt a husvét-i szokásos szt.-gyakorlatokon s a kath. egyház által előírt körmeneteken, továbbá I. Ferencz József dicsőségesen uralkodó apost. királyunk és Erzsébet királyné ő felsége magas névnapján, ugyszintén a koronáztatásuk évfordulóján tartott ünnepélyes szent miséken; gyász szt.-misét hallgatott Rudolf trónörökös ő felsége temetése napján; ugyanazzal ünnepelte Trefort Ágost vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister emlékét.

A nem róm. kath. vallású tanulók saját lelkészeiktől nyertek vallási oktatást, megjelentek egyházi ünnepükön s lelkészeik fölügyelete alatt teljesíték mindazt, mi vallásuk köréhez tartozik.

Az iskolai fegyelmi szabályokat a tanév folytán kétszer olvastuk föl és magyaráztuk meg az ifjúságnak. A nevelés-oktatásban szükséges egyöntetű eljárás végett a kitűzött időben megtartottuk a módszertani és ellenőrző tanári tanácskozmányokat, melyekben, mint általában a tanoda szellemi életére vonatkozólag minden ügyben, a vall. és közokt. m. kir. minist. által kiadott „Középtanodai rendtartást és utasítást“ követtük irányadóul.

Tankönyvekül csak a felsőbb tanhatóság által ajánlott vagy engedélyezett munkákat használtuk.

Március hó 18—23. napjain végezte tanintézetünkben hivatalos látogatását a szegedi tank. kir. főigazgatója, nsgos és ft. Fehér Ipoly kir. tanácsos úr, ki több ízben meghallgatta minden egyes osztályban úgy a tanárok előadásait, mint a tanulók feleleteit; megvizsgálta a szer- és könyvtárakat s látogatása végeztével tanácskozott a tanári testülettel a tanintézet szellemi és anyagi állapota fölött.

Junius hó 1-én tartottuk a vallástani vizsgálatokat, melyeken nsgos és ft. Rózsa Ferencz belvárosi apát-plébános, püspöki biztos úr elnökölt. A többi tantárgyakból a nyilv. rendes tanulókat jun. hó 15., 17., 21., 22., 24., 25, 26. és 27-én, a magántanulókat pedig valamennyi tantárgyból 18-án és 19-én vizsgáltuk meg.

Érettségi vizsgálatokat a tanév alatt háromszor tartott tanintézetünk, u. m. szept., decz. és junius hónapokban, mindenkor a tank. kir. főigazgató úr elnöklete alatt. Ezen vizsgálatok eredményéről statisztikai adataink D. tábláján adjuk az értesítést.

Jun. 30-ikán osztottuk ki az iskolai bizonyítványokat s zártuk be a tanévet hálaadó istentisztelettel.

Sajnálattal kell még fölemlitenünk, hogy intézetünk egyik buzgó tanára, Szvaratkó Kálmán, megrongált egészsége miatt május hó elején kénytelen volt a tanítással fölhagyni. Nehogy e miatt a tanításban zavar vagy fönnakadás történjék, a kegyesrend ft. kormánya Beck Alajos tanárt, ez idő szerint a rend könyv- és levéltárnokát küldötte intézetünkhöz kisegítőül, ki a beteg kartárs tantárgyait a tanév hátralevő idejében

kezelte s miután az ifjakkal a vizsgálatokat bevégezte, visszatért Budapestre, hogy ott rendes munkakörében tovább folytassa működését.

Végül följegyezzük még, hogy a lefolyt tanév alatt a város tekintetes hatósága dísztermünk számára egy nagyobb szabású harmoniumnak s szó-széknök bevásárlását engedélyezte, melylyel intézetünk bebútorozását bevégeztnek mondhatjuk.

B. Felsőbb hatóságoktól érkezett fontosabb leíratok.

1887. évi 25,873. minist. sz. Az egy tantárgyból bukott tanulók és osztályismétlésre utasítandók azon esetre, ha magaviseleti jegyük „kevésbé szabályszerű“ vagy „rossz“, és ezeknek a főigazgatóság által sem adható meg a javító-vizsgálati engedély.

1888. évi 40204. minist. sz. Azon tanulók, a kik sikeres írásbeli érettségi vizsgálat után betegség miatt a szóbeli vizsgálatról visszalépnök és a következő tanév elején csupán szóbeli érettségi vizsgálatra kötelezettenek, az egész érettségi vizsgálati díjat újból tartoznak megfizetni.

1888. évi 47,683. minist. sz. A testgyakorlás, mértani rajz és szépírás tanulása alól való fölmentések céljából az illető szabályzat által kívánt orvosi bizonyítványok föltételesen bélyegmentesek, vagyis a bélyegmentesség csak addig érvényes, míg az említett bizonyítványok egyéb célra nem használtatnak.

1889. évi 4338. tanácsi sz. A tanintézet 1888—89. tanévi szükségleteire 1777 frt engedélyeztetik.

1889. évi 395. főigazgatói sz. A javító-vizsgálat iránti engedélyért folyamodó tanulók a tanév folyamán kiérdemelt időszakai „Értesítőt“ is kötelesek kérvényükhöz bemellékelni.

1889. évi 394. főigazgatói sz. A tanévvégi érettségi vizsgálatról önként visszalépő tanulók, ha pótló érettségi vizsgálatot akarnak tenni, kérvényükhöz a VIII. osztályban nyert bizonyítványukon kívül az évközi időszakai „Értesítőt“ is kötelesek bemellékelni.

1889. évi 19,786. minist. sz. *Az 1889—90. tanévre a szegedi főgymnasium egy osztályába sem vehető föl több 60 tanulónál s a beírásnál a helybelieknek elsőbbség nyújtandó akként, hogy a vidékiek csak a helybeliek számára kitűzött napok lotelte után vétessenek föl.*

C. Ifjúsági segélyező-egylet.

Az ifjúsági segélyező-egylet a folyó tanév tartamára Hajnal Imre tanár vezetése alatt a tanév kezdetén következőleg alakult meg:

Elnök: Schorsch Ferenc, VIII. oszt. tan., főjegyző: Szorényi Jonő, VIII. oszt. tan., titkár: Sávay Lajos, VII. oszt. tan., pénztárnok: Niko-

lits Béla, VII. oszt. tan., ellenőr: Prosznitz Mihály, VII. oszt. tan., főkönyvtárnok: Sugár Viktor, VI. oszt. tan., aljegyzők: Magyar Imre és Lillin József, VI. oszt. tan., alkönyvtárnok: Hariss Andor V. oszt. tanuló. Az egyesület tőkéje ezen iskolai évben 182 forint és 10 krajczárral gyarapodott; jelenlegi vagyona a tanév végén 7220 frt és 48 kr., mely összeg a Szeged-Csongrádi takarékpénztárban van elhelyezve.

Gyarapodott az egyesület vagyona részint tagsági díjakból, részint kegyes adakozásokból.

A jótékony adakozások ezen iskolai évben a következők: Szeged-Csongrádi takarékpénztártól 60 frt, Szegedi Kereskedelmi és Iparbanktól 10 frt, a főgymn. VII. osztályától 4 frt 10 kr.; a VIII. osztályt végzett tanulók tánczvizgalma pedig 43 forintot jüvedelmezett az egyesület javára.

Tankönyveket ajándékoztak: Dobai Gyula, Erdélyi Zoltán, Schorsch Ferencz, Szerényi Jenő VIII. oszt. tan., Dóbisz Jenő, Gerentsér László, Juracsok István, Proll Lajos, Lillin József, Scheirich Tivadar és Sugár Viktor VI. oszt. tanulók.

Az egyesület ezen iskolai évben segélyezett 36 tanulót 218 forinttal és 34 tanulót tankönyvekkel, író- és rajzeszközökkel, melyeknek értéke 245 frt és 13 kr.

Kedves kötelességünknek tartjuk itt is kifejezni köszönetünket azon nemeskeblű emberbarátoknak, kik a hazai műveltség előmozdításához ez uton is hozzájárulni szívesek voltak. Fogadják érte az ifjúság halálját.

D. Önképző-kör.

Azon lelkesedés és buzgalom, mely az önképző-kör tagjait az előbbi években is jellemelte, a kör működésének a legutóbbi évben sem csökkent. E lelkesedés és buzgalom eszközlé, hogy az önképző-kör, mint ezelőtt úgy a lefolyt évben is biztos léptekkel haladt kitűzött irányában, sohasem tévesztvén szem elöl a célét, mit maga elé szabott. E törekvésben hathatós támaszul szolgált neki a tanári karnak élénk érdeklődése a kör ügyei iránt, mit legfényesebben igazol azon tette, hogy a tagok számára, a munkakedv fokozása s az irány megjelölése céljából pályakérdéseket tűzött ki. Továbbá voltak a körnek jótevői is, kik kegyes adományokkal az ifjúság szerény törekvését gyámoltották s ily módon az elért sikerhez nem csekély mértékben hozzájárultak. Névszerint: Nt. Pap János kegy. r. házfőnök s főgymnasiumi tanár úr 10 frtot, Nt. Sáfrán József főgymn. tanár úr 10 frtot; Tek. Vas Fülöp úr, nagykereskedő s a helybeli kir. törvényszék kereskedelmi osztályának ülnöke 5 frtot; Tek. Eisenstädter Antal úr, nagykereskedő s a helybeli kir. törvényszék kereskedelmi osztályának ülnöke 5 frtot; Nt. Váradi Károly főgymn. tanár úr

1 drb 10 frankos aranyat s két ezüst frtot; Tek. Dr. Szivesy László ügyvéd úr 3 frtot ajánlottak föl a kör szellemi céljainak előmozdítására.

E megtisztelő figyelemtől ösztönöztetve, folytatta a kör működését az 1888. október hó 16-án tartott megnyitó gyűlésétől fogva 16 rendes, 2 nagygyűlésen, Vörösmarty ünnepélyen és a szavlati versenyen át június hó 23-ig, amidőn évi ténykedését ünnepélyes gyűléssel befejezte.

A kör ez évben 124 tagot számlált. Tagjai voltak a VIII. osztályból 40-en, a VII. osztályból 50-en, a VI. osztályból 34-en. Ezek közül mint rendes és működő tagok a két felső osztály növendékei szerepeltek, a VI. osztálybeliek pedig csak szavlatokkal léptek föl.

A 20 gyűlésen felmutatott munkásság eredménye összesen 112 vegyes tartalmú dolgozat, ide értve a szónoklatokat, tulajdonképeni felolvasásokat, szavlatokat. A szónoki előadás száma 4, ezek között van egy elnöki megnyitó, egy bezáró-beszéd és két alkalmi gyászbeszéd, melyeket az elhunyt tanárok és Dugonics András emlékére tartottak Doktor Ferencz és Schorsch Ferencz VIII. osztálybeli tanulók.

A fölolvadások, úgymint: tanulmányok, értekezések, elbeszélések, költemények, írásbeli bírálatok és ellennyilatkozatok összes száma 49, melyek közül 19 tanulmány, értekezés, elbeszélés, 15 írásbeli bírálat s 15 költemény. A szavlatok száma 59. A szavlatók buzdítására pályadíjjal egybekötött szavlati verseny tartatott május 5-én, melyen 6 tag lépett föl 8 darabbal. A komoly szavlatra kitűzött magyar irodalmi munkát Poropatits József VII. oszt. tanuló, a víg szavlatra fölajánlottat pedig Kronstein Benő VIII. oszt. tanuló nyerte el.

Ezeken kívül a tanári kar, hogy az ifjak munkálkodását az iskolai tanulmányokkal összefüggésbe hozza s a követendő irányt kijelölje, a különböző tanzakok köréből pályakérdéseket tűzött ki, melyekre összesen 29 pályamunka érkezett be.

1. Vallástan. Föladatott: „A tanuló ifjúság és az iskolai törvények.“ Erkölcest. értekezés. Jutalma Nt. Sáfrán József főgymn. tanár úr ajándékából 5 frt. — Beérkezett 1 pályamunka, mely a jutalomra érdemesnek is találtatott. Szerzője Poropatits József VII. oszt. tanuló.

2. Magyar nyelv és irodalom. Föladatott: a) „Trefort emlékézte.“ Ódai költemény. Jutalma tek. dr. Szivesy László ügyvéd úr ajándékából 3 frt. Beérkezett 3 pályamunka. Az 1. „Nem hal meg az, ki milliókra költi dús élte kincsét...“ jeligéjűnek előnye, hogy — habár nem is kellőleg — Trefort működésére reflektált; de ódai lendülete gyöngé, nyelvezete többször nehézkes, formája gyarló. A 2-ik, melynek jeligéje: „S a dal, az ének nem hazug soha“ sokszor ellapul, bár némely részében határozott erő látható. Legtöbb költészettel van írva a 3-ik, melynek szerzője Doktor Ferencz, VIII. oszt. tanuló. Így a jutalom ennek íteltetett oda, a 2-ik sz. pedig dicséretre találtatott érdemesnek. Szerzője Erdélyi Zoltán VIII.

oszt. tanuló. — b) „Emlékbeszéd Trefort fölött.“ Jutalma az önképző-kör vagyonából 3 frt. Beérkezett 7 pályamunka. Ezek közül a „Hass, alkoss...“ jeligéjű jutalomra, továbbá a „Magyarország fönmaradása...“, a „Te sem haltál meg...“, végre a „Csak sast nemzenek a sasok“ jeligéjűek többszörös előnyeikért dicséretre méltóknak találtattak. Szerzők: Erdélyi Zoltán VIII., Poropatits József VII., Weisz Lajos VIII. és Békei Nándor VIII. oszt. tanulók. — c) Vörösmarty „Az árvízi hajós“ cz. költoményének szépt. fejtegetése. Jutalma Nt. Sáfrán József főgymn. tanár úr ajándékából 5 frt. Beérkezett 1 pályamunka, mely a jutalmat el is nyerte. Szerzője Poropatits József VII. oszt. tanuló.

3. Német nyelv. Schiller „Wilhelm Tell“ cz. drámájában szereplő nők jellemzésére kitűzetett 2 frt. Beérkezett 1 pályamunka, mely a jutalomra érdemesnek találtatott. Szerzője Poropatits József, VII. oszt. tanuló. Ugyancsak a német nyelvből föladott műfordításra beérkezett 5 pályamunka, melyek közül az „Inter folia fructus“ és „Száll a madár ágról-ágra“ jeligéjűek találtatván legjobbaknak, 2—2 frt jutalomban részesültek. Szerzőik: Pollner Kálmán VII. és Blüh Emil VIII. oszt. tanulók.

4. Latin nyelv. a) „Magyaráztassanak meg a mondatban alapján Cicero „Pro Sexto Roscio Amerino“ cz. beszédének első 5 caputjában előforduló coniunctivusok és állapíttassanak meg ezek alapján a consecutio temporum törvényei.“ Jutalma tek. Vas Fülöp úr ajándékából 5 frt, és Nt. Váradi Károly úr ajándékából 2 frt. Beérkezett 3 pályamunka, melyek közül a „Forum“ jeligéjű az 5 frtot, a „Labor sit symbolum nostrum“ jeligéjű pedig a 2 frtot nyerte. Az elsőnek szerzője Flesch Mór VII., a másodiké Schweighoffer Ödön VII. oszt. tanuló. — b) Idéztessenek Cicero „De imperio Cn. Pompei“ cz. beszédéből a rómaiak történetére vonatkozó helyek s adassék röviden e helyek történeti háttere. Jutalma Nt. Váradi Károly úr ajándékából egy drb 10 frankos arany. Beérkezett 1 pályamunka, mely a jutalmat el is nyerte. Szerzője Poropatits József VII. oszt. tanuló.

5. Görög nyelv. Föladatott műfordításra „Odysseia XVI. 1—153. v.“ Jutalma tek. Eisenstädter Antal úr ajándékából 5 frt. Beérkezett 5 pályamunka, melyek közül a „Ἡ ἡ φύσις δέδωκεν, ταυτ' ἔγει μόνα ὁ ἀρθροποις“ jeligéjű találtatván legjobbnak, a jutalom ennek íteltotett oda. Szerzője Poropatits József, VII. oszt. tanuló.

6. Történelem. Föladatott: „A magyar honfoglalás kihatása Európára.“ Jutalma 2 frt. Beérkezett 1 pályamunka, mely a díjat el is nyerte. Szerzője Prinz Manó, VIII. oszt. tanuló.

7. Természetrájs. A kitűzött pályakérdésekre csak egy munka érkezett be, de a követelményeknek nem felelvén meg, jutalomra nem volt ajánlható.

A pályázatok eredménye június hó 23-án Magyar Gábor igazgató úr elnöklete alatt, a tanári kar s számos vendég jelenlétében tartott, énekkel és szavalattal egybekötött, ünnepélyes zárógyűlésen tétetett közzé, s egyszersmind a jutalmak is kiosztattak.

Ezek a fontosabb mozzanatok, melyek a kör szellemi életére vonatkoznak; a mi az anyagiakat illeti, ezek bizottsági üléseken intéztettek el, melyeket a tisztviselők Cserép Sándor, a kör vezető tanárának elnöklete alatt időszakonként tartottak. A körnek ez évben tisztviselői voltak: Elnök: Doktor Ferencz, VIII. oszt. tanuló; jegyző: Onitiu Valér, VIII. oszt. tanuló; főkönyvtárnok: Blüh Emil, VIII. oszt. tanuló; pénztárnok: Schorer Nándor, VIII. oszt. tanuló; első titkár: Polner Kálmán, VII. oszt. tanuló; második titkár: Konecsny József, VII. oszt. tanuló; alkönyvtárnok: Gera Károly, VII. oszt. tanuló.

Hátra van még a pénz- és könyvtári kimutatás, melyeknek fontosabb adatai a következők:

A múlt évi pénztári maradék volt 35 frt 12 kr., tagsági díjából befolyt 140 frt 50 kr., az összes bevétel 175 frt 62 kr. Ez összegből az év folytán részint jutalmazásokra, részint tudományos és szépirodalmi folyóiratok járatására, valamint könyvek vásárlására és bekötésére fordítatott: 123 frt 95 krt., mely összeg levonása után marad 51 frt 67 kr. Ezenkívül a kör tényleges vagyona 253 frt 65 kr. a Szeged-Csongrádi takarékpénztárban gyümölcsözik.

A könyvtári kimutatás szerint az önképzőkör könyvtára 728 kötetből állott 1045.53 frt értékben; az év folyamán gyarapodott 54 kötettel 51.20 frt értékben, s így jelenleg tartalmaz 782 kötetet 1096.73 frt értékben. A könyvtárt gyarapították még a folyóiratok is, melyekre összesen 45 frt adatott ki. A kör ez évben előfizetett a „Magyar nyelvőr“-re, a „Századok“-ra, a „Figyelő“-re, a „Budapesti szemlé“-re, a „Történettudományi közlöny“-re és pótfüzeteire, a „Philologiai közlöny“-re, a „Történeti életrajzok“-ra, s le volt kötelezve a magy. tudom. akadémia könyvkiadó vállalatának.

Gyarapodott még a könyvtár kegyes adományozásokból. Így a „Magyar Salon“ 1888–89. folyamának 12 füzetével tek. dr Szivesy László ügyvéd úr ajándékából; Kellner Zsigmond és Rojcsok Sándor VIII. osztálybeli tanulók adományából Kisfaludy „Himfy szerelmei“ és Joeszenszky Ignác „Eltaposott virág“ cz. művekkel egy-egy kötetben.

E. Gyorsíró-kör.

A „szegedi főgymnasiunai gyorsíró-kör“ 1888. évi szept. 30. tartotta meg XII. alakuló közgyűlését, mely alkalommal beiratkozott 74 tag.

A kör elnöke: Magyar Gábor, főgymnasiunai igazgató, a budapesti m. gyorsíró egyesület th. tagja.

Vezér-elnök és szak-tanár: Bódogh János, okl. gyorsírás-tanár, a budapesti m. gyorsíró-egyesület és a soproni gyorsíró-kör tb. tagja.

Választmányi tagok:

Előadó a vitatróknál: Békei Nándor, VIII. oszt. tanuló.

Előadó a kezdőknél: Vass Károly, VII. oszt. tan.

Titkár: Dobai Gyula, VIII. oszt. tan.

Pénztárnok: Pollner Kálmán, VII. oszt. tan.

Könyvtárnok: Pálmay Jenő, VIII. oszt. tan.

Jegyzők: Pap Róbert és Varga János VI. oszt. tan.

A szaklapok levelezői: Gera Károly és Király Kálmán, VII. oszt. tan.

A kör a gyorsírásnak elméleti és gyakorlati elsajátítása érdekében, úgy a kezdőknél, mint a haladóknál, hetenkint egy elméleti és egy gyakorló órát tartott, havonkint közgyűlést és évnegyedenként írásversenye-
ket rendezett.

A jelen évi 100 forintnyi bevétel a következőkép fordított a kör céljaira.

1. A gyorsírási alapítvány létesítésére	40	frt.
2. A könyvtár gyarapítására	23	frt.
3. Versenyírási díjakra	27	frt.
4. Békei Nándornak, a bpesti országos írás-versenyre történt felutazása alkalmával segélyül adatott	10	frt.

A gyorsírási alapítványra szánt 40 frton 66 példány (1 frt 40 kros) Gyorsírási Olvasókönyv szereztetett be, s így a múlt évben megvett hasonló értékű 30 példány Gyorsírási Tankönyvvel együtt 96 példány (1 frt 40 kros) mű van a kör könyvtárában elhelyezve. Ezen művek a jövő tanévtől kezdve elárusíttatnak, s a befolyt összeg, valamint a tagsági díjnak 50%-a, a gyorsírási alapítvány létesítésére takaréktárilag tőkésíttetni fog.

A lefolyt iskolai évben nevezetesebb mozzanatok voltak:

1. A nagym. vallás- és közoktatásügyi ministerium a szegedi gyorsíró-kör kiadásában megjelent „Levelezési Gyorsírás“-t 36970/1888. számú rendeletével a középiskolák figyelmébe ajánlotta.

2. Február hóban Gabelsberger Ferencznek, a modern gyorsírás fel-találójának születése századik évfordulója alkalmából körünk díszgyűlést tartott. Ez alkalommal a kör vezér-elnöke a gyorsírásról, mint a fokoza-tos művelődés egyik szükségszerű következményéről és annak a mai vi-szonyok közt kifejtett fontosságáról, majd Markovits Ivánnak e téren szer-zett elévülhetlen érdemeiről tartott beszédet. A díszgyűlés többi tárgyát képezte: „*Előre!*“ cz. gyorsírászatról írt alkalmi költemény. Szav. Arany Ákos, VI. oszt. tan. „*Gabelsberger emlékezete.*“ Felolvasta Békei Nándor, VIII. oszt. tanuló. „*A szegedi gyorsíró-kör, mint a gyorsírás terjesztője.*“ Felolvasta Király Kálmán, VII. oszt. tanuló. „*A gyorsírás rövid története Magyarországon.*“ Felolvasta Gera Károly, VII. oszt. tanuló.

3. Békei Nándor, VIII. oszt. tanuló a budapesti országos írás-versenyre felküldtén, a második díjnal *egy aranyat*, — jeligés dolgozatával pedig dícsérő okmányt és gyorsírási műveket nyert; továbbá a kör számára összeállította a vitairás összes rövidítéseit, és mint gyakorló gyorsíró három ízben lépett fel nyilvánosan, a szegedi főrabbi beszédeit gyorsírván, melyeket febr. 5-én „*Rudolf trónörökös*“, márczius 10-én „*Az év halottai*“ fölött, és márczius 12-én „*Az árvíz 10-ik évfordulója*“ alkalmából tartott.

4. Vass Károly, VII. oszt. tan. Budapestre felküldött jeligés vitairási dolgozatával megnyerte *az első díjat*. (1 arany.)

5. Gyorsíró-körünk a gyorsírási terjesztése terén kifejtett hasznos működéséért a budapesti m. gyorsíró-egyesülettől dícsérő okmányt kapott, és a közhasznú és a közművelődést előmozdító tevékenységeért úgy a fővárosi szaklapok-, mint a helyi sajtónak is a legrokonszevesebb elismerésével és támogatásával találkozott.

6. A helyben megtartott verseny-írás alkalmával Békei Nándor a nyoreményről előlegesen lemondván, a kitűzött egy aranyat sorshúzás útján Gera Károly VII. oszt. tanuló nyerte el, míg Dobai Gyula és Kellner Zsigmond, VIII. oszt. tanulók, szépirodalmi munkákkal jutalmaztattak. Dícséretet nyertek: Lefkovics Adolf, VIII. oszt. tan., Király Kálmán, Vass Károly, Biedl Samu, Pollner Kálmán, VII. oszt. tanulók, továbbá Pap Róbert és Singer Sándor, VI. oszt. tanulók. Ezen díjnal perczenkint 200 szótagnyi sebességű írás követeltetett.

A második díjnal (perczenkint 180 szótagnyi sebesség) jutalmat nyertek: Biedl Samu, Pollner Kálmán, VII. oszt. tan. és Singer Sándor VI. oszt. tanuló.

A harmadik díjnal (perczenkint 150 szótagnyi sebesség) megjutalmaztattak: Arany Akos, VI és Wolf Izsó V. oszt. tanulók.

Békei Nándor, mint a gyakorló órák vezetője, Kazinczy dísz-kiadású műveit kapta.

A kezdő gyorsírók közül hibátlan írásbeli dolgozatukért gyorsírási művekkel jutalmaztattak: Szél István, VII. oszt. tan. Szécsén Vilmos, Follráth Gyula, Szmétán Ignác, V. oszt. tan. és Schulhof Emil, IV. b) oszt. tan. *Dícséretet nyertek*: Kónya József, VII. oszt. tan. Reinitz Armin, VI. Benedikt Dezső, Pold. sz. Richárd, Tóth János, V. oszt. tan. Bezdán János, Pollák Emil, Szécsén Ferencz, Schwarz Lipót, IV. a) oszt. tan. Hegedűs Antal, Várnai Dezső, III. a) oszt. tanulók.

7. *A tanév végén, szakértő vendégek s a tanári kar egy részének jelenlétében megtartott nyilvános vizsgálat alkalmával a haladó gyorsírók az első diktátumnál perczenként 170, a másodikonál 223 és a harmadikonál 240 szótagot írtak.* Ez utóbbi sebesség teljesen megfelel egy tüzszel beszélő szónok előadásának, s az ennél is gyorsabb beszéd már a kivételek közé tartozik.

8. A fővárosi szaklapok 72, a „Soproni Gyorsíró“ 8, a „Concordia“

pozsonyi gyorsírási lap 1, és a „Magyar Gyorsíró“ 1 példányban rendelték meg a kör, illetőleg a tagok részére.

9. A kör ügyeinek és a tisztviselők számadásának felülvizsgálatára a szaktanár elnöklete alatt álló következő bizottságok választották meg: a) *A felülvizsgáló bizottságba*: Gera Károly, Király Kálmán, VII. oszt. tan. Csikós József V. oszt. tanuló. b) *A bíráló bizottságba*: Békei Nándor, VIII. oszt. tan. Biodl Samu VII. oszt. tan. Singer Sándor, Pap Róbert, VI. oszt. tanulók. c) *A szervező bizottságba*: Vass Károly, Pollner Kálmán, VII. oszt. tan. Arany Ákos. VI. oszt. tan. Wolf Izsó V., Bozdán János, Szécsén Ferencz, IV. oszt. tanulók.

A gyorsíró-körnek fennállása óta 1090 tagja volt.

F. Szertárak.

a) Természettani szertár.

E szertár gyarapítására a lefolyt tanévben a következő beszerzések történtek: Dowe-féle accordsziréne 4 lyuksorral, — Jacobi-féle rheostat szerpentin-hengerrel, — magasnyomású gőzgép-minta (előcsarnok és gőzhenger ívegből). Ezekon kívül a kísérletekhez szükséges anyagok szereztek és javítások eszközöltettek. Jelentékeny költségbe került a dynamo gép kijavíttatása.

b) Vegytani szertár.

A természettani és ásványtani, illetőleg chemiai előadások alkalmával bemutatott kísérletek- és fejlesztéseknél fölhasznált sók és savak kellő mennyiségben vásároltattak.

c) Természetrajzi szertár.

Vétel útján szaporodott: Az öt emberfajt ábrázoló képekkel (3 drb); — Elssner Gotthold-féle állattani fali ábrák (74 drb); — Lippel-Bollmann-féle növénytani fali ábrák (60 drb). Ezekon kívül vétetett még két kitömtött madár: *Ardea purp.* és *Scolopax gal.*

Ajándék útján a következő tárgyak kerültek múzeumunk birtokába: *Cygnus olor*, Szeged sz. k. város tek. Hatóságától; — *Falco tin.*, *Podiceps crist.*, *Ardea cin.*, *Gallinula chlor.*, T. Ligeti Kálmán úrtól; — *Lanius col.*, Dobisz Jenő VI. oszt. tanulóétól; — *Columba dom.* *Gallinula chlor.*, Gerentsér László VI. oszt. tanulóétól; — *Corvus frug.*, *Parus coer.*, *Hirundo urb.*, *Sylvia lusc.* és *fil.*, *Mustella put.*, Neuropterák Karch János VI. oszt. tanulóétól; — *Falco tin.* tojása, Proll Lajos VI. oszt. tanulóétól; — 4 drb. ásvány Huszár Dezső V. oszt. tanulóétól; — Rupprecht-féle földtani térkép esinos másolata Nyilasy Sándor V. oszt. tanulóétól; — 1 db. gránátalma Rack Lipót V. oszt. tanulóétól; — 5 drb kristályhálózat Götz Ká-

roly IV. a) oszt. tanulótól; — 1 db aragonit réteggel bevont csokor Lip-tai Imre IV. a) oszt. tanulótól; — 1 db kövület Pollák Emil IV. a) oszt. tanulótól; — 1 db csiszolt agátkő Hallósy Ödön IV. b) oszt. tanulótól; 8 db tojás Varga Ferencz IV. b) oszt. tanulótól; — 9 db tojás Várady Antal III. b) oszt. tanulótól; — 1 db kitömött Falco tin. Zacharia Valér III. b) oszt. tanulótól; — Parus pend. Riegelmayer Péter III. b) oszt. tanulótól; — 1 db kagyló, 1 db. csiga, 1 db korall Schwáb Lajos I. c) oszt. tanulótól. A múzeum számára beküldött állatok kitömésében kiváló ügyösséget és szorgalmat tanúsított Karch János VI. oszt. tanuló.

Fogadják az intézet köszönetét mindazok, kik szortárunkat bármi csokélységgel gyarapították.

d) Földrajzi szertár.

Gyarapodott e gyűjtemény vásárlás útján a következő tárgyakkal: Berghaus-Gönczy: A föld öt része fali abrosza. Gotha, Justus Perthes 1887. — Dolezal-Berghaus-Gönczy: Az osztrák-magyar monarchia fali abrosza. Gotha, Justus Perthes. 1884. — Berghaus-Gönczy: A magyar korona országai fali abrosza. Gotha, Justus Perthes. 1887. — Berghaus-Gönczy: Európa fali abrosza. Gotha, Justus Perthes. 1884.

e) Rajzszertár.

E szertár gyarapodása vásárlás útján;

a) A budapesti I. ker. tanítóképző gipszöntő műhelyéből a 20 drbból álló II. csoportozat.

b) Módszeres rajzoktatás. Vidéky János, Páris, 1887. 1 - 3. r.

G) Ifjúsági könyvtár.

Ifjúsági (nagyobb) és önképzőköri könyvtár gyarapodása: a) Vásárlás útján: Kónyi, Deák Ferencz beszédei 1861—1866. Bpest, 1889. — Vas Gereben regényei, VII. IX. X. köt. Bpest, 1889. — Verne Gyula, Észak a dél ellen, ford. Huszár J. Bpest, 1888. — Csiky Gergely, Arnold. Reg. Bpest, 1889. — Salamon Ferencz, A magyar királyi szék betöltése és a Pragmatica Sanctio története. Budapest, — Hunfalvy P. Ég és föld, vagyis csillagászati földrajz. Budapest, — Utazások könyvtára. Szerk. a magyar földrajzi társaság: Utazás a „Napsugáron“, írta Lady Brassey, az angol eredetiből átdolg. dr. Öreg János; Sorpa Pinto utazása Afrikán keresztül, átdolg. dr. Brózik Károly; A Saharától az Arabáig, írta Asbóth János. Bpest, 1888. — Jókai, Targallyak. Elbeszélések. Budapest, — Jókai, Bálványos vár, 2 kötet. Budapest. — Jósika Miklós, Abafi, Zólyomi; Az utolsó Batori; A eszek Magyar-

országban; Zrinyi a költő; A könnyelműek. — Trefort, Emlékbeszéd Lukács Móríz felett; Rousseau, Carriere u. Ferenczy; Ujabb angol költők, angolból dr. Koltai; Kölcsey, Parainesis; Dömötör Pál Költeményei; Csengeri, Homeros, Katona, Bánk-Bán; Ferenczy, Tükördarabok; Szebeszhtha, gr. Széchenyi István; Caldoron, A saját becsületének orvosa, színmű 3 felv., spanyolból Beksics; Heine költeményei I. ford. Endrödi; Pulszky, Publicistikai dolgozatok; Rogeard, Képek a francia forradalomból; Kisfaludy Károly, A fősvény, vigjáték; Gabányi, A mama; Heine költeményei, II. ford. Endrödi S. (Egyet. könyvtár, Győr 1888.) — Tanulók olvasótára (Berzsenyi, Zrinyi, Kunfalvy P., Balassa, Trefort, Pázmány, Jókai, Kazinczy, Kisfaludy K., Kármán.) Szerk. dr. Jancsó és dr. Boros. Bpest, 1888. — Bayer L. Nemzeti játékszín története, II. Bpest, 1887. — Taine H. A görög művészet bölcselete, ford. Ferenczy. Bpest, 1888. — Gamauf Gy. A fonséges. Sárospatak, 1888. — Salamon, Irodalmi tanulmányok, 1—2 k. Bpest, 1889. — Szabó Endre, A szusz, hum. reg. Budapest, 1889. — Chateaubriand, A vértanúk, ford. Rada J., Budapest, 1888. — Pálffy A., A báróné levelei. Bpest, 1888. — Lucán, Farzalia, ford. Márki József. Bpest, 1885. — Ouda, Egy orgonaág, ford. Haraszti Gyula. Bpest, 1888. — Hangay Oktáv, Humoros előadások. Kolozsvár, 1889. — Tennyson, Király idylljei, ford. Szász K. Bpest, 1889. — Kubinyi, Bethlenfalvi gr. Thurzó Imre. Bpest, 1888. — Pósa Lajos Ujabb költeményei. Szeged, 1889. — Berezik Árpád, A protectió, vigj. Bpest, 1888. — Radnai Rezső, Aesth. törekvések Magyarországon. Bpest, 1889. — Thackeray, Hiúság vására, I—II. köt. reg., ford. Récsi Emil. Bpest, 1888. — Négyesy László, Rádai Ráday Pál munkái. Bpest, 1889. — Kónyi Manó, Deák Ferencz mért nem ment el az 1843. országgyűlésre? Bpest, 1889. — Tisza Domokos Hátrahagyott versei. Bpest, 1889. — Corneille, Cid, tragoed. Bpest, 1889. — Lessing, Barnhelmi Minna, vigj. ford. Kazinczy. Bpest. 1889. — Sainte-Beuve, Arcképek, ford. Wohl J. Bpest, 1888. — Boyesen és Heinrich, Goethe Faustja. Bpest, 1888. — Thierry, Elbeszélések a rómaiak történetéből, ford. Öreg János. Bpest, 1888. — Sorel Alb. Európa és a francia forradalom, ford. Szathmáry György. Bpest, 1888. — Philologiai közlöny, 1888—89. évf. — Budapesti Szemle, 1889. évf. — Figyelő 1888—89. évf. — Századok, 1889. évf. — Természettudományi közlöny és pótfüzetek, 1889. évf. — Magyar nyelvőr, 1888—89. évf. — Magyar történelmi életrajzok, szerk. Szilágyi, 1888—89. évf. — Kisfaludy-társaság Évlapjai XXI—XXII. k. — Dr. Barna Ignác, Qu. Horatius Flactus Sat. két könyve. Bpest, 1884. — Dávid, Horatius ódái és epodosai, 1—4 füz. Pozsony, 1881. — Marion-Péterfi, Az ember kötelességei és jogai. Kolozsvár, 1888. — Budenz, Nyelvtudományi közlemények, XVII—XVIII. köt.

b) Ajándékozás útján. Tok. Dr. Szivösy László ügyvéd úr az önképző-

kör könyvtára részére előfizetett a „Magyar Salon“ 1888—89. évfolyamára. Kellner Zsigmond, VIII. oszt. tanuló Kisfaludy S. „Himfy szerelmei“-t, Rojcesek Sándor, VIII. oszt. tanuló Jeszenszky „Eltaposott virág“ cz. művét, Lusztig Emil, VII. oszt. tanuló a „Századok“ 1888. évfolyamát, Tóth N. V. oszt. tanuló Pap Kálmán „Pásztortüzek“ cz. költeményeit ajándékozták.

A kisebb könyvtár vétel útján a következő művekkel gyarapodott: Verne, Utazás a föld körül 80 nap alatt. Bpest, 1886. — Servadac Hector kalandos utazása. Bpest, 1878. — A hódító Robur. Bpest, 1888. Éjszak a dél ellen. Bpest, 1888. Sándor Mátyás, 1—2 k. Bpest, 1888. A lángban álló szigettenger. Bpest, 1886. Utazás a tenger alatt. Bpest, 1875. A Chancellor. Bpest, 1875. — Vas Gereben, A régi jó idők. Bpest, (Méhner kiadása). Nagy idők nagy emberek. Bpest, (u. a. kiadás). Egy alispán. Bpest, (u. a. kiadás). — Györy, A legújabb Robinson. Bpest, 1873. — Meyne-Reid, A tüzföld. Budapest. — Jókai, Törökvilág Magyarországon. 1—3. k. Bpest, 1888. A fránya hadnagy. Bpest, 1879. A fekete sereg. Bpest, 1879. Bujdosó naplója. Bpest, 1874. Felfordult világ. Bpest, 1876. — Molière, A botcsinálta doktor. Ford. Kazinezy. Bpest, 1879. — Kisfaludy K., Csalódások. Bpest, 1879. A kérők. Bpest, 1881. — Bayle, Az esernyő. Ford. Csiky. Bpest, 1888. — Bérczy, A gyógyult seb. Bpest, 1880. — Planche, Művészek csarnoka. Ford. Szász. Bpest, 1878. — Kisfaludy K. Irene. Bpest, 1878. — Teleki, Kegyenecz. Bpest. 1879. — Jósika, Az utolsó Batori. 1—3. r. Bpest, 1881. — A csehek Magyarországon. 1—4 r. Bpest, 1874. — Chateaubriand, A vértanúk. Ford. Dr. Rada. 1—2. k. Bpest. 1888. — Toldy, Szt. László király élete. Bpest. 1876. — Ifj. Ábrányi, Régi és új nemések. Bpest, 1881. — Karlovsky, Magyar mesekönyv. Bpest. — Dr. Brózik, Kolumbusz Kristóf. Bpest, 1888. — Dr. Radó, Robinson Crusoe. Bpest, 1888. — Dr. Simonyi, Idegen népek közt. Bpest, 1888. — Radó Vilmos, gr. Benyovszky Mór. Bpest 1889. — Összesen: 47 kötet 49 frt 80 kr. értékben.

Ajándékoztak a kisebb könyvtár számára: Tek. Dolinay Gyula úr: Edmondo de Amicis, A szív. Ford. Dr. Radó. Bpest, 1888. — Dolinay, Hogyan mehetsz előre? Budapest, 1888. — Nt. Várkonyi Endre, kolozsvári főgym. tanár úr: Nogely, A kath. hitterjesztés lapjai. Nagyvárad, 1888. — T. cz. Lampel könyvkiadó cég: Boros-Jancsó, Tanulók olvasótára. 1—6, 8—10 ff. Bpest, 1888. — Haris Andor V. oszt. tanuló: Hoffmann, Nincs menekülés. Bpest, 1883. Hoffmann, Próbák. Bpest, 1873. — Tóth N. V. oszt. tanuló: Jósika, Élet és tündérhon. II. k. Pest, 1840. Petőfi beszédei. Bpest, 1883. — Weiszebergor Mór, V. oszt. tanuló: Vámbéri utazásai Ázsiában. Bpest. 1883. — Wolf I. V. oszt. tanuló: Frankenstein, Az elásott okmányok. Szeged, 1885. Virághalmi, Egy eserepár naplója. Bpest, 1876. — Götz K. IV. A. oszt. tanuló:

Vámbéri utazásai Ázsiában. Bpest, 1883 — Báló S. IV. A. oszt. tanuló Fortunatus és fiai. Pest. — Fröhlich J. IV. B. oszt. tanuló: Frankenstein Az elásott okmányok. Szeged, 1885. — Kubinszky L. IV. B. oszt. tanuló: Höcker, A vadölő. Bpest. — Dr. Sikor, A révfalusi honvéd. Győr, 1880. — Rosenbaum P. IV. B. oszt. tanuló: Hoffmann, Thust du was Gutes. Stuttgart. Hoffmann, Oedipus. Stuttgart. Hoffmann, Franklin. Stuttgart. — Szabó L. IV. B. oszt. tanuló: B. Knigge, Érintkezés az emberekkel. 1–2 kötet. Budapest, 1875. Frankenstein, Az elásott okmányok, Szeged, 1885. — Bernátsky E. III. A. osztályú tanuló: Milesz, Új kis regélő. Budapest, 1874. Gaál, Rontó Pál. Budapest, 1858. Kisfaludy S., Regék a magyar előidőből. Bpest, 1857. — Fényes, Szigetvár ostroma. Pest, 1857. — Diemand J. III. A. oszt. tanuló: Hoffmann, A látszat csal. Bpest, 1874. — Parragi III. A. oszt. tanuló: Robinson Crusoe. Pest, 1871. — Várnai D. III. A. oszt. tanuló: Gr. Zrinyi, Szigeti voszedelem. Bpest, 1879. Hoffmann, Báró Vignerolles. Bpest, 1886. Hoffmann, Karácsony est. Bpest, 1880. — Ottovay I. III. B. oszt. tanuló: Hoffmann, Loango. Bpest, 1883. — Összesen: 39 füzet, 9 frt 60 kr. értékben.

A múlt évben az ifjúsági (nagyobb) könyvtárban volt: 883 mű 1511 kötetben, 51 füzetben, 1335.70 frt értékben; a jelen tanévben gyarapodott vétel útján 44 művel, 33 köt., 25 füz. 45.40 frt értékben; ajándék útján 2 művel 1 köt. és 12 füzetben 5.30 frt értékben. Összesen: 46 művel, 34 köt., 37 füz. 50.70 frt értékben.

Az önképző-kör könyvtárában volt: 493 mű, 728 kötet, 78 füzet, 1045.53 frt értékben; a jelen tanévben gyarapodott vétel útján 44 művel, 51 köt., 72 füz., 43.50 frt értékben; ajándék útján 3 művel, 3 köt., 12 füz., 7.70 frt ért. Összesen: 47 művel, 54 köt., 84 füz., 51.20 frt ért.

Az ifj. (nagyobb) s önképző-köri könyvtárban jelenleg van: 1419 mű, 2331 köt., 250 füz., 2483.13 frt ért.

H. Tanári könyvtár.

A tanári könyvtár vásárlás útján a következő munkákkal szaporodott: Gyulai Pál, Budapesti szemle 1888–89. évf. — Természettudományi közlöny 1888–89. évf. — Országos középiskolai tanáregyes. közlöny, 1888–89. évf. — Egyetemes közoktatásügyi szemle. Szerk. dr. Jancsó Benedek. 1888–89. évf. — Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien, 1888–89. Leitschrift für mathem. und naturwissenschaftlichen Unterricht, 1888–89. Annalen der Physik und Chemie, 1888–89. Kónyi Manó, Deák Ferencz beszédei, III. k. Budapest, 1889. — Fessler, Geschichte von Ungarn, I–V. Leipzig, 1867. — Csontos János, Magyar könyvszemle, VII–XI. évf. Bpest, 1882–86. — Raumer, Geschichte der Pedagogik, I–IV. Gütersloh. 1878. — Szarvas-Simonyi, Magyar nyelvtörténeti szó-

tár, I—VI. füz. Bpest, 1889. — Koronázási emlékkönyv. Pest, június hó, 1867. — Az osztrák-magyar monarchia írásban és képbén. I—III. köt. Bpest, 1887—88. — Deák Ferencz emlékezete 11—14. füz. Budapest, 1889. — Mocsáry Lajos, A régi magyar nemes. Bpest, 1889. — Magyar Salon VI. évf. jan. és febr. füz. Bpest, 1889. — Launitz, Kurze Erläuterung zu den Wandtafeln zur Veranschaulichung antiken Lobens und antiker Kunst. Kassel, 1884. — Dr. Szalay József, A magyar nemzet története I—II. köt. Bpest. — Stauber Antal, A földrajz az iskolában és az iskolán kívül, ford. Schürger Ferencz. Ungvárott, 1889.

Ajándékozás. A magyar tudom. akadémia ez év folytán a következő műveket küldötte meg intézetünknek: Szilágyi Sándor, Országgyűlési (Erdélyi) emlékek, XIII. k. Bpest, 1888. — Dr. Acsádi Ign. Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd alatt. Bpest, 1888. — Dr. Finály Henrik, Hogy is mondják ezt magyarul? Bpest, 1888. — Beke és Barabás, I. Rákóczy György és a Porta. Bpest, 1888. — Dr. Kúnos Ignác, Oszmán-török népköltési gyűjtemény. II. köt. Bpest, 1889. — Értekezések a nyelv és széptudom. köréből, XIV. köt. 9—11. — a természettudomány köréből, XVI. 2—3. XVIII. 1—7. XIX. 1—2. — a mathem. tudom. köréből, XIV. köt. 2. — a történ. tudom. köréből, XIII. kötet 10—11. XIV. köt. 1. 3. 4. — a társadalmi tudom. köréből, IX. köt. 10. X. köt. 1—2. — Matematikai és természettudom. közlemények, XXI köt. 5. XXIII. 2—4. — Emlékbeszédek, III. 9. V. 2—8. — Mathem. és természettudom. értesítő. VI. 8—9. VII. 1—5. — A magy. tudom. akadémia értesítője, 1886. 5. sz. 1888. 3. 4. 5. 6. 8. sz. 1889. 1. 2. sz. — A magy. tudom. akadémia évkönyvei XVII. köt. VI. drbja. — Dr. Frölich Izidor, Az electrodynameter ált. elmélete. Bpest, 1888.

Ezeken kívül ajándékoztattak: A vall. és közokt. m. k. miniszternek a közokt. állapotáról szóló XVII. jelentése, I—II. Bpest, 1888. A vall. és közokt. miniszternek jelentése az orsz. tanítói nyugdíj és gyám-alap 1887. állapotáról. Bpest, 1888. A vall. és közokt. m. k. miniszter ajándéka. Az alapjából ujonan épült pesti kogy. r. gymnasium fölszentelésének emléke 1863. — Szemelvények Sujánszky Antal költeményéből. Esztergom, 1888. A szerző ajándéka.

A tanári könyvtárban a múlt évben volt: 1576 cím, 2709 kötet 1073 füzet, 3639.62 frt értékben.

Az 1888—89. tanévben gyarapodott:

a) Vétel útján: 18 cím, 31 kötet, 69 füzet, 115.22 frt értékben.

b) Ajándék útján: 132 cím, 9 kötet, 170 füzet, 36.90 frt értékben.

Összes gyarapodás: 150 cím, 40 kötet, 239 füzet, 152.12 frt értékben.

Jelenleg van: 1726 cím, 2749 kötet, 1312 füzet, 3791.74 frt értékben.

I. A főgymnasium ösztöndíjas és jutalmazott tanulói az 1888—89. tanévben.

a) Ösztöndíjasok.

1. Aigner Ernő, VI. oszt. tan., a Lonovics-féle családi alapítványból évi 260 frttal.

2. Bersán Aurel, VIII. oszt. tan., a Gozsdu-féle alapítványból évi 60 frttal.

3. Doktor Ferencz, VIII. oszt. tan., az Alapy-féle alapítványból évi 210 frttal.

4. Ferenczi Béla, VII. oszt. tan., a Bonnaz-féle alapítványból évi 96 frttal.

5. Jójárt Illés, II. B. oszt. tan., az Oltványi-féle alapítványból évi 61 frt 52 krral.

6. Kovács Pál, IV. A. oszt. tan., az Oltványi-féle alapítványból évi 61 frt 52 krral.

7. Nikolits Béla VII. oszt. tan., az Alapy-féle alapítványból évi 210 frttal.

8. Onitiu Valér, VIII. oszt. tan., a Gozsdu-féle alapítványból évi 200 frttal.

9. Pollner Kálmán, VII. oszt. tan., a Makra-féle alapítványból évi 110 frttal.

10. Revitzky Rezső, V. oszt. tan., a Revitzky-féle családi alapítványból évi 200 forint.

10 Tiefenthaler Arnold, VIII. oszt. tan., a Schmidt-Wellenstein-féle alapítványból évi 61 frttal.

11. Zacharia Oktáv, VI. oszt. tan., a Gozsdu-féle alapítványból évi 100 frttal.

b) Jutalmazottak.

I. A vallásban tanúsított jeles előmenetelért:

Tiefenthaler Arnold VIII. oszt. tan., az Ebner-féle alapítványból 6 drb aranyyal.

II. A magyar irodalomban tett jeles előmenetelért:

Doktor Ferencz, VIII. oszt. tan., a Kisfaludy-társaság által alapított Kisfaludy-jutalomból 25 frt értékű magyar irodalmi művekkel.

III. Jó magaviseletük és előmenetelükért:

1. Timina Béla, III. A. oszt. tan., a Sobay-féle alapítványból 25 frt 20 krajezárral.

2. Viezner Gyula, VI. oszt. tan., a Sobay-féle alapítványból 25 frt 20 krajezárral.

3. Engelmann Áron, VII. oszt. tan., a dr. Cajus Gábor és neje Abeles Regina alapítványából 60 frttal.

Értesítés a jövő 1889—90. tanév megnyitásáról.

A jövő tanévre a beíratások augusztus hó három utolsó és szeptember hó két első napján történnek. A fölvétel szabályai a következők:

I. A jelentkezés ideje.

A tanintézetnek eddig fönnállott párhuzamos osztályai a szükséghez képest a jövő 1889—90. tanévre is föntartatnak, vagyis 3 első, 2 második, 2 harmadik és 2 negyedik osztály leendő; a négy felső osztály azonban továbbra is párhuzamosak nélkül marad.

A nagymélt. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak f. évi 19876. sz. a. kelt rendelete értelmében ezen osztályok mindegyikébe 60 tanuló vehető fel s a helybeliek a fölvételnél előnyben részesíttetnek. Ezen magas rendeletekből kifolyólag:

1. Augusztus hó 29-én és 30-án délelőtt 8—12 óráig s délután 2 $\frac{1}{2}$ —5 óráig csak helybeliek iratkozhatnak be.

2. Augusztus hó 31-én 8—12 óráig s délután 3—5 óráig, továbbá szeptember hó 1-én és 2-án délelőtt 8—12 óráig helybeliek és vidékiek a jelentkezés ideje szerint.

3. Valamint a helybeliek a vidékiek fölött, úgy azon vidékiek, kik már előbb is e tanintézet növendékei voltak, az újonnan jelentkezők fölött a fölvételnél elsőbbséggel bírnak.

II. A bemutatandó okmányok.

1. A gymnasium első osztályába csak oly tanuló vétetik föl, ki a 9 évet betöltötte s 12 évnél nem idősebb, mely körülmény keresztlevél s illetőleg hiteles születési bizonyítvánnyal igazolandó.

2. Az ismeretek mértékére nézve megkívántatik, hogy a tanuló a népiskola 4-ik osztályának tananyagában kellő jártassággal bírjon s erről hiteles iskolai bizonyítványt mutasson föl.

3. A beírásra szülői vagy ezek megbízottja kíséretében jelentkezik a tanuló az igazgatóságnál s itt fölmutatja az előbbi tanévről szóló iskolai bizonyítványát s azon tanodának, melyben ezen bizonyítványt nyerte, Értesítőjét, továbbá keresztlevét vagy születési okmányát s szabályszerű *orvosi bizonyítványt* a sikeresen megtörtént *himlőoltásról* s ha az ifjú 12 éves, az újraoltásról. Míg a tanuló ezen okmányokat be nem mutatja, addig magát az intézetbe véglegesen fölvettnek nem tekintheti.

III. A tandíjak.

Szeged sz. kir. város tekint. köztörvényhatóságának 1887. évi 166. sz. a. kelt határozata folytán a tandíjak az 1888—89. tanév kezdetétől a következő módon szabályoztatnak:

1. Helybeli ifjú 10 frt 80 krt, vidéki 15 frt 80 krt fizet egész évre tandíjúl.

2. A tandíj első fele 5 frt 40 kr., illetőleg a vidékiek részére 7 frt 90 kr. a beíráskor, másik fele pedig január hó végén fizetendő az igazgatóságnál.

3. Szegénysorsú, de jó magaviseletű s előmenetelű növendék tandíjmentességért folyamodhatik. *A folyamodványok Szeged sz. kir. város tekint. tanácsához intézendők s beírás alkalmával a gymnasiumi igazgatóságnál nyújtandók be.*

Melléklendő a folyamodványhoz: 1. Hatósági szegénységi bizonyítvány. 2. Legalább is jó előmenetelről tanúskodó iskolai bizonyítvány.

A jó előmenetel olyképen értendő, hogy a gymnasiumból jövő tanulónak a tornázáson és szépíráson, a népiskolából jövőnek pedig a tornázáson és rajzoláson kívül minden kötelezett tantárgyból jó, vagy vegyest jeles és jó tanjegyeinek kell lenni.

IV. Javító- és pótvizsgálatok.

Hogy mind a helybeli, mind a vidéki illetőségű ifjak a fön-
tebb kitézött időben jelentkezessenek a fölvételre, a javító- és pótvizsgálatok idejéül a helybeliek részére augusztus hó 29-ik, a vidékiek részére pedig augusztus hó 30-ik napjának délutánja, 2¹/₂—5 óráig tűzetik ki.

Javító- és pótvizsgálatra bocsáttatnak:

1. Oly egy tantárgyból bukott tanulók, kiket erre a tanári testület zárértekezleti itélete följogosít, mely körülmény az iskolai bizonyítványban jelezve van.

2. A két tantárgyból bukottak közül azok, kik erre a nagytekintetű tankerületi kir. főigazgatóságtól külön engedélyt nyertek. Ezen engedélyek iránti kérvények 50 kros bélyeggel ellátva s iskolai és évközi értesítővel fölszerelve a tankerületi főigazgatósághoz intézendők s július hó. 10-ig a gymnasiumi igazgatósághoz benyújtandók. Azon tanulók, a kiknek az erkölcsi viseletből kevésbé szabályszerű vagy rossz érdemjegyük van, vagy a kik a latin nyelvből vagy a mennyiségtanból érdemelték ki elégtelen tanjegyeik egyikét, javító-vizsgálatra engedélyt nem nyerhetnek.

3. Pótvizsgálatra igényt tarthatnak azon tanulók, kik a tanév bezárása előtt betegség miatt kénytelenek voltak a tanintézetből kilépni. Ezen vizsgálatra az engedélyt a tanári kar adja meg. A vizsgálat iránti kérvények orvosi s egyéb bizonyítványokkal fölszerelve jul. 10-ig az igazgatósághoz benyújtandók. Sem a javító-, sem a pótvizsgálatért díj nem fizetendő.

Szeptember hó 2-án 8 órakor nyitattik meg a tanév a Szentlélek ünnepélyes segítségül hívásával s 3-án reggel kezdetnek meg az előadások.

A vidéki szülők és gyámok a gyermekeik részére fölfogadandó szállás iránt az igazgatóságnál tudakozódhatnak. Végül figyelmeztetnek a tanulók, hogy az ódon könyvek bevásárlásában nagy körültekintéssel járjanak el, nehogy azok helyett időközben kényteleníttessenek az előirt kiadású tankönyveket beszerezni.

Szegeden, 1889. június hó 30.

Magyar Gábor,
főgymn. igazgató.

T a r t a l o m.

	<i>Lap.</i>
<i>A középiskola kérdése . . . . .</i>	3
<i>A tanári kar . . . . .</i>	49
<i>Előadott tananyag . . . . .</i>	52
<i>Írásbeli feladványok . . . . .</i>	63
<i>A tanulók előmenetele:</i>	
<i>A. A kötelezett tantárgyakban . . . . .</i>	66
<i>B. A nem kötelezett tantárgyakban . . . . .</i>	92
<i>A sorozatban használt érdemjegyek fokozata . . . . .</i>	97
<i>Rövidítések jelentménye . . . . .</i>	97
<i>Statisztikai kimutatások:</i>	
<i>A. A tanulók általános áttekintése . . . . .</i>	98
<i>B. A tanulmányok eredményének áttekintése . . . . .</i>	100
<i>C. A tanulók általános osztályozása . . . . .</i>	101
<i>D. Az érettségi vizsgálatok eredménye . . . . .</i>	102
<i>E. A tanulók származási helyének kimutatása osztályonként . . . . .</i>	103
<i>Adatok a főgymnasium történetéhez:</i>	
<i>A. A tanintézet beléletére vonatkozó fontosb mozzanatok . . . . .</i>	104
<i>B. Felsőbb hatóságoktól érkezett fontosabb leiratok . . . . .</i>	106
<i>C. Ifjúsági segélyező-egylet . . . . .</i>	106
<i>D. Önképző-kör . . . . .</i>	107
<i>E. Gyorsíró-kör . . . . .</i>	110
<i>F. Szertárak . . . . .</i>	113
<i>G. Ifjúsági könyvtár . . . . .</i>	114
<i>H. Tanári könyvtár . . . . .</i>	117
<i>I. A főgymnasium ösztöndíjas és jutalmazott tanulói . . . . .</i>	119
<i>Értesítés a jövő tanév megnyitásáról . . . . .</i>	120

